

UDK 808.1 + 831.09(05)

ISSN 03506894

C 91191

SLAVISTIČNA REVIJA

ČASOPIS ZA JEZIKOSLOVJE IN LITERARNE VEDE
JOURNAL FOR LINGUISTICS AND LITERARY SCIENCES

SRL 1985
3

IZDAJA - ISSUED BY: SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

SRL	LETNIK 33	ŠT. 3	STR. 305-400	LJUBLJANA	JUL.-SEP. 1985
-----	-----------	-------	--------------	-----------	----------------

VSEBINA

Ob jubileju akademika prof. dr. Bratka Krefta	305
Aleksander Skaza Akademik prof. dr. Bratko Kreft	307

RAZPRAVE

Aleksander Skaza	Roman »Peterburg« Andreja Belogo i problema literaturnogo subtekta	311 S
Nina Mečkovska	Samostalniški neosebni zaimki v slovenskem in v vzhodnoslovanskih jezikih	315 R / P
B. Ostromęcka-Fraczak	Korytkov <i>Spev poljskih domoljubov</i> in Prešernova <i>Zdravljica</i>	329 / P / P
† Jakob Rigler	Ramovševa Morfologija slovenskega jezika	335 A
Krešimir Nemec	Struktura romana <i>S poti</i> Izidora Cankara	351 S
Jože Toporišič	K neki kritiki Načrta pravil za novi slovenski pravopis	359 A
Lojze Dolinar	O metričnih načelih Stritarjevega verza	387 N

CONTENTS

On the Occasion of the 80th Birthday of Academician Prof. Dr. Bratko Kreft	305
Aleksander Skaza Academician Prof. Dr. Bratko Kreft	307

STUDIES

Aleksander Skaza	Andrej Belyj's Novel <i>Peterburg</i> and the Problem of the Narrator	311
Nina Mečkovska	The Substantial Nonpersonal Pronouns in Slovene and in East Slavic Languages	315
B. Ostromęcka-Fraczak	Korytko's <i>Spiew patriotów polskich</i> and Prešern's <i>Zdravljica</i>	329
† Jakob Rigler	<i>Morfologija slovenskega jezika</i> , by F. Ramovš	335
Krešimir Nemec	The Structure of Izidor Cankar's Novel <i>S poti</i>	351
Jože Toporišič	Propos of a Critique of the <i>Načrt pravil za novi slovenski pravopis</i>	359
Lojze Dolinar	The Metrical Principles of J. Stritar's Verse	387

Uredniški odbor — Editorial Board: France Bernik, Tomo Korosec, Jože Koruza, Janja Kos, Boris Paternu (glavni urednik za literarne vede — Editor in Chief for Literary Sciences), Alenka Sivic-Dular, Jože Toporišič (glavni urednik za jezikoslovje — Editor in Chief for Linguistics), Franc Zdravec.

Časopisni svet — Council of the Journal: Martin Ahlin, Drago Drušković, Janéz Dular, Andrej Inkret, Karmen Kenda, Boris Paternu, Jože Puhar, Jože Šifer (predsednik — Chairman), Alenka Sivic-Dular, Jože Toporišič, Franc Zdravec.

Odgovorni urednik — Editor: Franc Zdravec, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana.

Tehnična urednika — Managing Editors: Velemir Gjurin, Miran Hladnik.

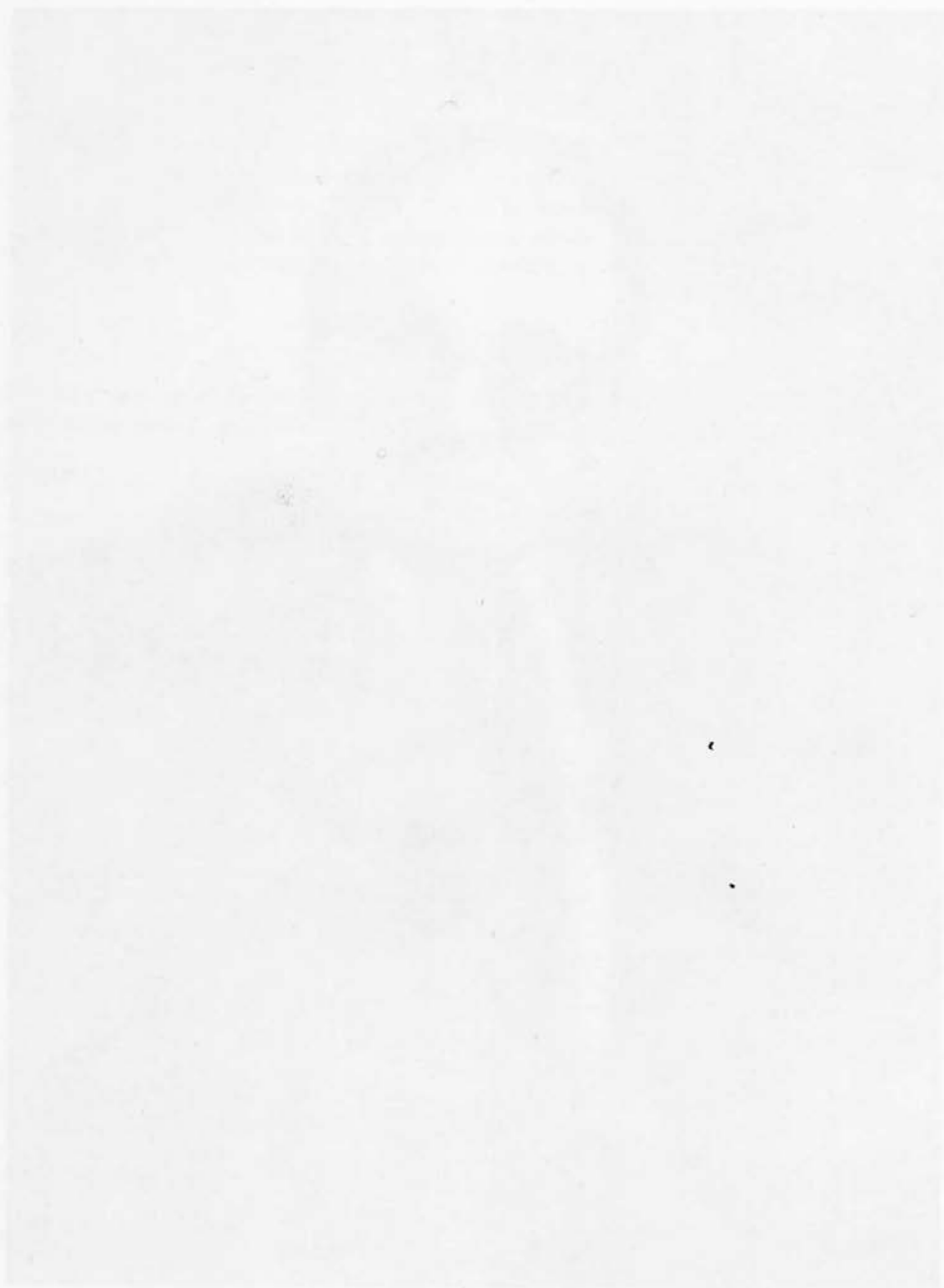
Naročila sprejema in časopis odpošilja — Subscription and Distribution: Založba Obzorja, 62000 Maribor, Partizanska 5. Za založbo mag. Marjan Znidarič.

Natisnila — Printed by: Tiskarna Ljudske pravice, Ljubljana. — 800 izvodov — 800 copies.

*Ob jubileju akademika
prof. dr. Bratka Krefta*

1927
1928
1929
1930

AKADEMIK PROF. DR. BRATKO KREFT

Osemdeset let dolgo življenje in več kot šestdeset let trajajoče javno delovanje in ustvarjanje Bratka Krefta v slovenski kulturi in družbi 20. stoletja zastopljajo slovenskemu kulturnemu zgodovinarju številna in ne ravno lahka vprašanja, tako v individualnobiografskem kot v širšem, družbenopolitičnem pogledu. Raziskovalci Kreftovega literarnega in gledališkega ustvarjanja, znanstvenega in popularizatorskega udejstvovanja, pa tudi političnega delovanja in nastopanja, so na mnoga od teh vprašanj odgovorili dovolj premišljeno, jasno in tehtno, kar posebej velja za Kreftovo obdobje iz dvajsetih in tridesetih let. Vendar se zdi, da eno od osrednjih vprašanj, povezano z dramatično usodo Bratka Krefta, ostaja še vedno odprto. V metaforični obliki bi to vprašanje lahko nakazali z besedami: Kako se je Bratko Kreft upiral davečemu vrtincu ideologij, ki so preplavile 20. stoletje, in kako je v tem boju ohranil človeško podobo in notranjo duhovno svobodo? To vprašanje je tako ali drugače povezano z usodo intelektualca in umetnika iz 20. stoletja nasploh, vendar dobi pri Bratku Kreftu kot Slovencu in pripadniku t. i. Kosovelove skupine posebno ostrino in pomen. Sam Bratko Kreft je to posebnost označil z dvema, pri njem vedno prisotnima načeloma — s cankarskim »sredi arene življenja sem stal« in zolajevskim »j'accuse«. V predvojnem obdobju je ti dve načeli povezal z marksizmom, ki ga je dojemal in doživljal na svojski način. V razpravi O materialističnem pojmovanju zgodovine (1935) je Bratko Kreft pojmoval marksizem kot »vesoljni nazor«, ki pisatelja obvezuje »gledati neustrašno resnici v oči«, videti, kako človek živi in zakaj tako živi, »biti vedno v neposrednem stiku z resničnim dogajanjem« (F. Zadavec), vendar je v svojem siceršnjem razmišljanju ob klasičnih marksizma in ideološko pragmatičnem V. I. Leninu skušal upeljavati in v nekem smislu dopolniti, tako z nacionalnega kot razrednega gledišča, tisto »marksistično upornišvo«, ki nadaljuje demokratično izročilo evropskega humanizma. S tega vidika dobi poseben pomen dejstvo, da je Bratko Kreft v boju za upeljavitev socialnega realizma dajal prednost študiji o V. G. Korolenku, ki jo je napisala Rosa Luxemburg, pred Leninovimi članki o Tolstoju. Bratka Krefta ni zadovoljevala zgolj posploševalna sociološkopolična obravnava umetnostnih in drugih človekovih dejstev, marveč je zahteval, posebno ko je bil govor o umetnosti, da upoštevamo tudi individualno, enkratno in neponovljivo. Tak odnos do sveta je omogočil Bratku Kreftu, da je živo spremljal razvoj sočasne umetnosti in družbe nasploh, da je bil, posebno v dvajsetih in tridesetih letih, med vodilnimi oblikovalci slovenskega kulturnega in deloma širšega družbenega življenja. Na področju dramatike je bil Bratko Kreft v obdobju socialnega realizma tisti, ki je s svojimi deli, kot sta drami Celjski grofje in Velika puntarija, umetniško prepričljivo zavrnil tipizirajočo shematiko takratne kolektivne proletarske igre. Kreftovo izjemno poznavanje gledališča in gledališke estetike je ustvarilo Krajske komedijante. Ta biser slovenske komediografije ni bil samo »prijetna osvežitev repertoarja« (J. Koruza) v povojnem socrealističnem času, ko je zablestel na odru, ampak je s svojim razsvetljenjskim »komičnim aspektom« pomenil tudi nasprotovanje in zavrnitev enostranske dogmatske resnobe sočasne uradne politično angažirane dramatike in literature nasploh.

Bratko Kreft vse svoje življenje opozarja na vpetost človeka in še posebej umetnika v družbeno in nacionalno življenje, vendar pri tem ne pozablja na individualno usodo človeka in še posebej na veličino in tragičnost umetnika. Samo tako je lahko Bratko Kreft, ki je skupaj s Kosovelom in tudi sam urejal *Mladino* (1925—26), sodeloval z avantgardistično skupino okrog Delakovega Tanka in bil urednik revije *Književnost* (1932—35), v težkih tridesetih letih sporov na jugoslovanski književni levici postal Krležev sobojevnik.

S tega vidika nam je tudi bližje in bolj razumljivo Kreftovo strastno zanimanje in zavzetost za umetnost in usodo takih ustvarjalcev, kot so Prešeren, Cankar, Njegoš, Krleža, Shakespeare, Puškin, Dostojevski, Brecht, Kafka...

V okviru slovenske literarne vede je Bratko Kreft zaslužen predvsem za preučevanje, poučevanje in popularizacijo ruske in ruske sovjetske literature. — Bratko Kreft sodi med utemeljitelje rusistike na Slovenskem. S svojim delom nadaljuje in seveda dopolnjuje ter spreminja tradicijo Frana Celestina in Ivana Prijatelja predvsem v smeri, ki ne dovoljuje, da bi se slovenska rusistika pojavljala kot samozadostna »akademska« literarnoznanstvena veja, marveč kot disciplina, ki hoče in tudi zna prisluhniti specifikam in potrebam slovenskega kulturnega in še posebej literarnega razvoja in s tem v zvezi tudi potrebam in razvoju slovenske literarne vede in kulture nasploh. Ko je slovenska rusistika leta 1950 dobila samostojni seminar na ljubljanski filozofski fakulteti in leta 1962 samostojno katedro in se je morala vsaj na literarno-zgodovinskem področju povsem nanovo konstituirati v skladu z novimi družbenimi in znanstvenimi potrebami in zahtevami, je Bratko Kreft dosegel, da je to konstituiranje potekalo v dovolj uspešnem premagovanju kadrovske in ideološke težave. Pod njegovim vodstvom se je slovenska rusistika na ljubljanski univerzi izoblikovala v samostojno, v svojih pogledih suvereno, do tujih virov in ideologij kritično in vsaj na pedagoškem področju dobro organizirano slavistično panogo. Slovenski rusisti so pod vodstvom Bratka Krefta in njegove sodelavke Vere Brnčič prvič v zgodovini slovenske rusistike poslušali sistematično urejena pregledna predavanja o zgodovini ruske literature od najstarejših obdobij do sovjetske sodobnosti, poleg tega so se na vedno bolj uveljavljenih posebnih tečajih in seminarjih seznanjali z nekaterimi ključnimi temami ruske literarne zgodovine, med zadnjimi so bili pomembni predvsem Kreftovi seminarji in predavanja o A. S. Puškinu, F. M. Dostojevskem, sovjetski avantgardi in sodobni ruski sovjetski literaturi. Vključevanje sodobnih literarnih tem v pedagoški proces je omogočilo, da se je posebno pri seminarjskih vajah poleg ruske in ruske sovjetske nedogmatične marksistične misli pričela uveljavljati tudi ruska poetološka tradicija.

Posebno pozornost zaslužijo Kreftovi spisi o F. M. Dostojevskem in popularizacija umetnosti tega ruskega velikana na Slovenskem. Bratko Kreft je uredil najobsežnejši slovenski izbor del F. M. Dostojevskega. Kreftovi spisi o Dostojevskem so nastajali bodisi kot spremne besede k izbranim delom Dostojevskega bodisi kot razprave in eseji, objavljeni v naši reviji in drugih strokovnih in literarnih publikacijah. Ker je naša revija že leta 1975 objavila obširno razpravo o Bratku Kreftu dostojevskologu, bi ob tej priložnosti zapisali samo tisto, kar je bistveno za Kreftovo raziskovanje Dostojevskega. — Bratko Kreft je bil med marksističnimi razpravljavci prvi, ki je v razpravi Dostojevski in njegov roman *Besi* (1960) konstruktivno upošteval revolucionarno perspektivo kot potencialno prisotno sestavino v umetnosti Dostojev-

skega; to mu je omogočilo tudi nekatera druga odkritja in nove osvetlitve Dostojevskega. — Bratko Kreft tako na primer razkriva v interpretaciji romana *Izpoved mladega človeka* in razpravljanju o spremenjenem odnosu med Dostojevskim in Nekrasovom v sedemdesetih letih tudi tiste provine, ki kažejo na to, da »se je Dostojevski po Besih trudil, kako bi ustvaril tudi pozitivno figuro takratnega revolucionarja-demokrata«, in med drugim ugotavlja, da eden od osrednjih junakov, »Versilov, zasluti, da more priti tudi ateistični človek do svojega humanizma, kar pomeni vsekakor višek v idejnem razvoju in mučnem iskanju Dostojevskega, ki ga po krivici imenujemo le bogoiskatelja, ker je bil predvsem fanatičen iskatelj resnice o dobrem in zlem v človeku in družbi«. V tem smislu prinaša mnogo novega tudi Kreftova razprava Dostojevski in utopični socializem (*Slavistična revija* 1963). V njej je Kreft zastavil vprašanje religioznosti in religioznih idej pri Dostojevskem na novih osnovah. Bratko Kreft zapušča tradicionalne okvire fourierizma in postavlja Dostojevskega v zvezo s Cabetom, še posebej z njegovim delom *Le vrai Christianisme*, in z mislijo Saint-Simona ter dokazuje, da so se odmevi socialističnih idej pri Dostojevskem pojavljali ves čas njegovega umetniškega ustvarjanja.

Tako razumevanje in raziskovanje F. M. Dostojevskega in literature sploh je lahko izhajalo samo iz širokih razgledov človeka in umetnika, ki je vse svoje življenje posvetil iskanju resnice in boju za svobodni razvoj človeka kot osebnosti in naroda kot ustvarjalne in suverene skupnosti ljudi.

Aleksander Skaza
Filozofska fakulteta v Ljubljani

РОМАН «ПЕТЕРБУРГ» АНДРЕЯ БЕЛОГО И ПРОБЛЕМА ЛИТЕРАТУРНОГО СУБЪЕКТА*

(Постановка вопроса)

Razprava nakazuje v tezni obliki nekatere temeljne značilnosti literarnega subjekta (pripravevalca) v romanu *Peterburg* Andreja Belega. Pri odkrivanju teh značilnosti izhaja razprava iz poetoloških posebnosti, ki jih v romanu *Peterburg* določata avtorjeve načelo »videti vse kot panoramo zavesti« in groteskna struktura romana.

The article suggests some basic characteristics of the literary subject (the narrator) in Andrej Belyj's novel *Peterburg*. Exposing these characteristics, the article is premised on the special poetological features in the novel *Peterburg* which are determined by the novelist's principle "to see everything as a panorama of consciousness" and by the grotesque structure of the novel.

В развитии европейского романа 20-го века занимает романное творчество Андрея Белого особое место. Его новаторство выразилось и на этом поприще, прежде всего, в переоценке и подновлении традиционных, и в изобретении новых поэтических средств и способов строения литературного произведения. Среди проблем, которые ставит перед литературоведением новаторство Андрея Белого, возбуждает особый интерес и проблема «многообразного» литературного субъекта (т. е. рассказчика), в особенности в таких произведениях, какими являются романы «Серебряный голубь»,¹ «Петербург» и «Котик Летаев».

1 Проблема литературного субъекта связана в поэтике Белого, с одной стороны, с последовательным расслоением авторского «я» в европейском романе Нового времени, с другой стороны, с проблемой «различных я» в европейской литературе, а и философии и антропософии 20-го века.

1.1—4 В связи с проблемой расслоения и эволюции авторского «я» можно говорить о сложном отношении Белого к традиции Гоголя и Достоевского.² — В связи с проблемой «различных я» мы должны указать на влияние антропософской доктрины Рудольфа Штейнера о «эфирном теле» на Андрея Белого,³ на сходство трактовки указанной проблемы у Андрея Белого с поисками Марселя Пруста, создавшего цикл романов «*A la recherche du temps perdu*» (1913—1927), и размышлениями Эдмунда Гуссерля, автора трактатов «*Ideen zu einer reinen Phänomenologie*» (1. Buch, 1913) и «*Méditations cartésiennes*» (1931).

2 Обсуждая, в вышеуказанном контексте, проблему литературного субъекта в романе «Петербург» Андрея Белого, мы приходим к следующим выводам:

* Razprava je bila prebrana kot referat na Slavističnem srečanju Univerz v Ljubljani in Celovcu (Ljubljana, 16. do 18. maja 1985).

¹ См.: Johannes Holthusen, *Erzähler und Raum des Erzählers in Belyj's Serebrjanyj golub'*, Russian Literature IV — 4 October 1976, с. 325—344.

² См.: Андрей Белый, «Гоголь и Белый», — в кн.: Андрей Белый, «Мастерство Гоголя», М., 1934, с. 297—309.

³ См.: Л. К. Долгополов, «Творческая история и историко-литературное значение романа А. Белого «Петербург», в кн.: Андрей Белый, «Петербург». «Литературные памятники». Изд. «Наука», М., 1981, с. 560—565.

2.1 «Многообразность» литературного субъекта в романе «Петербург», в котором «влияние Гоголя осложнено Достоевским»,⁴ возникает частично и как следствие творческого усвоения Андреем Белым тех результатов развития поэтики повествовательных жанров, которые сказались в потере авторитетности авторской идеологической позиции, в разнообразии и динамике стилистической системы гротескных «петербургских рассказов» Гоголя («Шинель», «Нос», «Записки сумасшедшего» и «Портрет»), в которых, как утверждает Белый, «в высокопарную «ничто» включены каламбуры бреда, как «что-то»,⁵ — и в проблематизации авторского слова, восприятии чужой речи и динамике взаимоотношений авторского слова и чужой речи в романах Ф. М. Достоевского. — Сопоставляя поэтику Достоевского с поэтикой Андрея Белого нельзя забывать и образец Достоевского «Трагизм состоит в сознании уродливости».⁶

2.2—4 Типологическое сравнение повествовательной формы изложения у Андрея Белого с романом Пруста, повествующим только об одном, внутреннем «я» автора, и теоретических высказываний Белого с утверждением Гуссерля, что даже в непосредственных аксиомах познания, таких, как «Cogito, ergo sum» Декарта, в действительности имеется по крайней мере два субъекта, два «я» (то, которое мыслит, — «эмпирическое», «конкретное» «я», и другое — то, которое как бы заставляет сказать «Я мыслю»), приводит нас к размышлениям самого Андрея Белого о «я». — Андрей Белый эти свои размышления, выраженные в теоретической форме, например, уже в трактате «Эмблематика смысла» (1909),⁷ и реализованные на практике созданием таких романов, каким является уже роман «мозговой игры» — «Петербург», резюмирует в программном «Дневнике писателя», напечатанном 1919 года в «Записках мечтателей». В «Дневнике писателя» Белый, не без влияния Рудольфа Штейнера, возвышается до концепции, в которой «я» мыслится уже не как личность только, а как некое бесконечно более обширное «Я» («Я» с прописной буквы), вмещающее в себя личность и мир. Андрей Белый, в конечном счете, приходит к выводу, что для современного писателя единственной подлинной и значительной темой остается описание состояния сознания. Андрей Белый заявляет: «Есть одна только тема, — описывать панорамы сознания... Остается сосредоточиться в «Я», мне заданном математической точкой».⁸

3 Художественное видение и моделирование мира, исходящее из принципа «есть одна только тема, — описывать панорамы сознания», обуславливает в романе «Петербург» особые структурные соотношения между литературным субъектом и субъектом творческого процесса (т. е. автором-адресантом, реализованном в литературном произведении выбором художественных информации и способом моделирования этих информации в единое художественное целое). Литературный субъект, который подчинен, по крайней мере, субъекту литературного процесса, появляется в романе «Петербург» в роли «автора», второго «Я».

3.1—3 В роли «автора» выступает литературный субъект в тексте как носитель псевдодоминирующего монологического принципа, выраженного в повествовании, частично, в форме всезнающего рассказчика, в форме авторских объектных характери-

⁴ А. Белый, «Мастерство Гоголя», с. 302.

⁵ Там же, с. 303.

⁶ Ф. М. Достоевский, «22 марта. Для предисловия», — в кн.: «Литературное наследство», т. 77, «Ф. М. Достоевский в работе над романом «Подросток». «Творческие рукописи», Изд. «Наука», М., 1965, с. 342.

⁷ См.: Андрей Белый, «Эмблематика смысла», в кн.: А. Белый, «Символизм», М., 1910, с. 49—143.

⁸ Андрей Белый, «Дневник писателя», «Записки мечтателей», I, Петербург, 1919, с. 128.

стик некоторых литературных лиц и действий,⁹ в лирических отступлениях, в которых литературный субъект надевает маску лирического субъекта, и в разделе «Журавли», например, излагает мечту Белого о всеобщем братстве людей, непременно долженствующем наступить в ближайшее время, а в разделе «Бегство» отзывается о исторических судьбах петровской России. В роли «автора» выступает литературный субъект и в авторском метатексте, в котором даются авторские ориентировочные справки, служащие для ориентировки адресата-читателя в лабиринте сцеплений романа «Петербург», и даже некоторый «ключ» для понимания художественного высказывания, сохранившегося в литературном произведении; такой «ключ» дают, например, авторские пояснения метафоры «мозговая игра».¹⁰

4 Гротескная структура романа «Петербург», выражающая кризисную ситуацию «Петербурга», т. е. Востока и Запада одновременно, а в конечном счете, всего мира («мира, покоящегося на «сардинии ужасного содержания» — бомбе), и ее поэтические особенности, какими являются отсутствие абсолюта, амбивалентность, низкий коэффициент сопротивления в идейно-оценочном и психологическом планах, а и незамкнутый многомерный внутренний мир романа «Петербург», придают авторитету монологической авторской точки зрения литературного субъекта относительное, лабильное значение и превращают литературный субъект, в соотношении с которым выступают литературные персонажи частично и как двойники (как, например, Николай Аблеухов и террорист Дудкин), частично как эманации (Всадник/Петр I, и др.), в **модифицированный** литературный субъект.¹¹

4.1—3 Модифицированный литературный субъект обуславливает в тексте частое совмещение точек зрения на разных уровнях, речевую интерференцию и присутствие элементов несобственной прямой речи («Erlebte Rede»). В романе «Петербург» преобладает, таким образом, полифонический принцип художественного мышления и многоголосная художественная речь. В мире романа «Петербург» порождается художественное высказывание в множестве сосуществующих и взаимодействующих семантических полей, являющихся выражением гротескной игры различных мировоззрений и мироощущений, а и банальных, конвенциональных отношений между людьми, отношений, доведенных до абсурда.

5 «Многообразность» литературного субъекта в романе «Петербург» осложняет наряду с расслоением «я» и расслоение хронотопа.

5.1 Расслоение во времени и пространстве отвечает особому авторскому пониманию центра и периферии (города и островов),¹² конечности физического тела и бесконечности «эфирного тела». Андрей Белый говорит в связи с этим (в книге о Гоголе)

⁹ Ср., например, изображение Липпанченки и совершившегося над ним убийства в разделах «Лебединая песня» и «Тараканы» из седьмой главы романа «Петербург».

¹⁰ См., например, раздел «Ты его не забудешь век!» (А. Белый, «Петербург», с. 56).

¹¹ Ср. характеристику романа «Петербург» Андрея Белого в письме Иванову-Разумнику (декабрь 1913 г.): «... подлинное местодействие романа — душа некоего не данного в романе лица, переутомленного мозговою работой; а действующие лица — мысленные формы, так сказать, недоплывшие до порога сознания. А быт, «Петербург», провокация с проходящей где-то на фоне романа революцией — только условное одевание этих мысленных форм. Можно было бы роман назвать «Мозговая игра». (Андрей Белый, «Петербург», с. 516.)

¹² См.: В. Н. Топоров, «О структуре пространства в Петербурге Белого», Приложение 10 к статье «О структуре романа Достоевского в связи с архаичными схемами мифологического мышления. Преступление и наказание», в кн.: Structure of Texts and Semiotics of Culture. Ed. by Jan van der Eng and Mojmir Grygar, Mouton, The Hague — Paris, 1973, с. 290—302.

о «высокопарнице» «ничто», в которую «включены» каламбуры бреда, как «что-то»,¹³ что на языке поэтики означает вторжение синекдохи и каламбура («роман сжат до шутиwego каламбурчика», — пишет Белый¹⁴) в гиперболизм и риторические фигуры, обозначающие «взрыв» и расширение «эфирного тела».

6 Иллюзия внутреннего монолога в модифицированном повествовании, установка на чужую речь, на сказовую и риторическую речь дают возможность для развития диалога и диалогичности, как на реляции литературный субъект — литературные персонажи, так и на реляции роман — читатель.

6.1 Присутствие диалогичности в романе «Петербург» усиливается и результатом разрешения конфликта между мифологическим и фабулативным аспектами повествования — роман «Петербург» открытая структура, выражающая незамкнутость и бесконечность жизни.

POVZETEK

Načelo »videti vse kot panoramo zavesti« pogojuje v romanu *Peterburg* poseben odnos med literarnim subjektom in njemu nadrejenim subjektom ustvarjalnega procesa (tj. avtorjem-adresantom, ki se realizira v besedni umetnini z izborom informacij in načinom strukturiranja le-teh v umetniško celoto). Literarni subjekt nastopa v romanu kot »avtor«, kot drugi »Jaz« (po A. Belem). Kot tak je nosilec navidezno nadrejenega monološkega načela, ki je izraženo v delni vsevednosti, v avtorski objektivizirajoči karakteristiki nekaterih literarnih likov in »dogajanja«, v lirskih digresijah (npr. v razdelku *Zuravli*), kjer literarni subjekt nosi masko lirskega subjekta, in v avtorskem metatekstu, ki spremlja bralca v romanu po labirintu spetij in mu ponuja ključ za dožemanje literarnega dela, npr. v ponazoritvah metafore »mozgovaja igra«.

Toda groteskna struktura romana s svojo neabsolutnostjo, malim koeficientom upora na idejnovrednostni in psihološki ravni ter nezaključenostjo relativizira avtorsko suverenost in monološkost literarnega subjekta kot »avtorja« in ga preoblikuje v *modificirani* literarni subjekt, ki je v emanacijskem in tudi dvojniškem odnosu do literarnih likov. Pozicija modificiranega literarnega subjekta je labilna, njegov govor je modificiran govoru ubesedenih literarnih likov. V romanu se tako uveljavi kot dominantno — polifonično načelo. V svetu romana *Peterburg* nastaja mnogopomensko sporočilo hkrati v mnogih drug ob drugem obstoječih in drug na drugega delujočih semantičnih poljih, ki so izraz groteskne igre različnih ideoloških pogledov na svet in zbanaliziranih konvencionalnih medčloveških odnosov, ki jih avtor privede do absurda. Iluzija notranjega monologa v modificirani pripovedi, usmerjeni v rabo tujega govora in ustnega (retoričnega) govora, omogoča, da se v groteskni strukturi romana, ki je vanjo relativno svobodno vpeta korespondenčna mreža analogij in aluzij, odvija dialog tako na relaciji literarni subjekt—literarni liki, kot na relaciji roman—bralac. Dialogičnost je v romanu *Peterburg* možna še toliko bolj, ker se konflikt med prevladujočim »mitologizirajočim« aspektom in podrejenim »fabulativnim« aspektom teksta (termina Ju. M. Lotmana) v romanu Andreja Belega razreši v smislu groteskne odprtosti in nezaključenosti besedne umetnine kot izraza življenjske neskončnosti.

¹³ A. Белый, «Мастерство Гоголя», с. 303.

¹⁴ Там же, с. 304.

SAMOSTALNIŠKI NEOSEBNI ZAIMKI V SLOVENSKEM IN V VZHODNOSLOVANSKIH JEZIKIH

Paradigmatske razločevalne značilnosti samostalniških neosebni zaimkov v slovenskem in v vzhodnoslovanskih jezikih so naslednje: 1. morfemsko nasprotje vprašalnih in oziralnih zaimkov v slovenščini in odsotnost tega nasprotja v vzhodnoslovanskih zaimenskih sistemih; 2. večje število slovenskih nedoločnih zaimkov; 3. večja mera nedoločnosti pri vzhodnoslovanskih nedoločnih zaimkih; 4. rahlo zaznavnejša obarvanost nekaterih zaimenskih besed v beloruščini in ukrajinščini. — Nekatere sintagmatske značilnosti so povezane 1. z nasprotjem vprašalnih zaimkov za človeško/nečloveško; 2. z različicami v ujemanju povedka z vprašalnim zaimkom za človeško.

The paradigmatic distinctive features of the substantival impersonal pronouns in the Slovene and East Slavic languages are the following: 1) the presence of a morphemic opposition interrogative vs. relative pronouns in Slovene, its absence in East Slavic systems of pronouns; 2) a greater number of indefinite pronouns in Slovene; 3) a greater measure of indefiniteness in East Slavic indefinite pronouns; 4) a slightly more perceptible connotation of certain pronominal lexemes in Byelorussian and Ukrainian. — Some syntagmatic features are connected with 1) the opposition human vs. nonhuman in interrogative pronouns, 2) variants in the agreement of the predicate with the human interrogative pronoun.

0 Oblikoslovno osnovo samostalniških neosebni zaimkov (dalje SNZ) v slovenskem (slov.) in vzhodnoslovanskih (vzhslav.) jezikih predstavljata praslovjanska (praslov.) vprašalna zaimka *kěto* in *čěto*. Tvorjeni SNZ so izpeljanke, ki so nastale kot rezultat leksikalizacije (pobesedenja) zvez osnovnih besed z različnimi členki logične, naklonske ali skladijske narave, izražajočimi zanikanje, nedoločnost, količino ali skladijsko podrejenost. A. V. Isačenko je s pretvorbena razčlemba¹ odkril pravila skladijske razvrstitve neosebni zaimkov in ugotovil, da je narava teh zaimkov čisto skladijska. Izbor enih ali drugih zaimkov (nikalnih, vprašalnih, nedoločnih, oziralnih) je v celoti odvisen od izbire ustreznih skladijskih zvez. Pri tem včasih take vrste odvisnost sega celo preko stavka (npr. v dvogovoru vprašalni zaimek vnaprej določa skladijsko zgradbo odgovora). Skladijska narava zaimkov (tj. njihova odvisnost od slovničnega sobesedila) nam pomaga razumeti, zakaj tvorjeni zaimki nastajajo pretežno s poenobesedenjem in zakaj zveze zaimkov s členki in predlogi težijo k nadaljnji leksikalizaciji (kar povečuje število prislovov, veznikov in povedkovnikov; prim. slov. *zató ker*, rus. *po čtó by to ni stálo*, brus. *navóšta*, ukr. *nizáščo*, *čogósó* itn.). Ker so take besedne zveze obvezne glavne sestavine skladijskih struktur, kažejo težnjo po zraščanju in po tem, da bi delovale kot besedna celota. S skladijsko naravo zaimkov so v zvezi tudi oblikoslovne posebnosti SNZ (nepopolni vzorci, svojska besednovrstna dinamika, aglutinativne poteze v njihovi strukturi urejenosti).

¹ Isačenko, A. V., O sintaksičeskoj prirode mestoimenij, v: Problemy sovremennoj filologii, Sbornik statej k semidesjatiletiju akademika V. V. Vinogradova, Moskva 1965.

Precejšen del tvorjenih SNZ je nastal v času ločene zgodovine slovanskih jezikov, kar se je odrazilo v besedni različnosti SNZ. V jezikih, ki jih zajema naša kontrastivna razprava, je med SNZ le nekaj takih, ki sodijo še v skupni praslov. fond: poleg vprašalnih še odrazi zaimkov *někto* in *nikto*. Skupna vzhslav. dediščina so nedoločni zaimki s členkom rus. *-nibúd6* (brus. *-nébudz6*, ukr. *-nébud6*) in nikalni zaimki, ki izvirajo iz strus. *ničto*, *nekogo*, *nečego*. Vrsto oblik imata beloruščina in ukrajinščina skupnih: brus. *aby-xtó*, *aby-štó*, ukr. *abíxto*, *abíščo*; brus., ukr. *xtos6*; brus. *štos6*, ukr. *ščos6*; vendar prim. tudi brus. *xtós6ci*, *štós6ci*; zaimki s členkom *aby-/abi-* se v brus. in ukr. jeziku ločijo po naglasu. Ostale enote med SNZ so samostojne novotvorbe v posameznih tu obravnavanih jezikih.

Najbistvenejše razlike med primerjanimi jeziki pri SNZ pa niso v besedni sestavi ustreznega snopa zaimkov, ampak v njegovi sistemski ureditvi. Pri tem veljajo za tipološko oznako skupin SNZ v posameznih jezikih kot relevantne naslednje osnovne značilnosti: 1. s čim se izraža nasprotje med vprašalnimi in oziralnimi zaimki; 2. kakšen je podstavek nedoločnih zaimkov (kar se kaže a) v stopnji relevantnosti razločevalne pomenske lastnosti količine pri zaznamovanju referentov; b) v posebni pomenskosti nedoločnosti pri nedoločnih zaimkih; c) v prisotnosti ali neprisotnosti ekspresivno-stilne konotacije, in v njeni značilnosti); 3. slovnična samosvojost nikalnih zaimkov, ki pa jo spet določa prisotnost ali odsotnost besednih in oblikoslovnih razlik med nikalnim sam. zaimkom v stavkih z osebno glagolsko obliko in nikalnim sam. zaimkom v brezosebnih stavkih.

1.1 Vprašalni zaimki iz praslov. *kžto*, *č6to* imajo središčno mesto v sistemu SNZ. Po njunem zgledu se sklanjajo vsi SNZ. Ker so vprašalni zaimki v nasprotjih do oziralnih, nedoločnih in nikalnih zaimkov nezaznamovani člen, imajo najširše funkcijsko-pomenske možnosti in lahko v ustreznih sobesedilih nastopajo v pomenu katerega koli SNZ. Za to prim. poudarno izrabo vprašalnega zaimka v pomenu nikalnega: slov. *Kaj veste vi!* 'Vi nič ne veste';² brus. *Što gavaryc6!* 'Ni govora'; ukr. *Xto znaje!* 'Nihče ne ve'; rus. *Čto pragi? pust kleveščut jazvitel6nej*, *Ja poščady u nix ne prošu* (N. Nekrasov).

Razlike med slov. in vzhslav. jeziki so pri vprašalnih zaimkih razmeroma majhne, to pa zaradi splošnoslovanskosti teh zaimkov in zaradi njihove osrednjosti v sistemih SNZ. Razlike so 1. v ujemanju povedka z zaimkom za človeškost in 2. v pomenskem razmerju zaimka za človeško in nečloveško.

1.2 Enospolskost in enoštevilstvo pri sam. vprašalnih zaimkih velja za ves sistem SNZ, zato pa so slovnični položaji SNZ v nekem smislu ranljivi: SNZ nadomeščajo samostalniki, ki sta zanj v slovanskih jezikih različna spol in število obvezna, sami pa ne morejo izraziti teh razlik. S tem je povezano njihovo kar precej pogostno nadomeščanje z zaimki, ki razločujejo spol in število (slov. *nobeden nobéna* -o namesto *nihče*; *katéri* -a -o namesto *kdo*; brus. *toj-svoj* namesto *xtós6cy*; ukr. *jakíjs6*, *jakás6* namesto *bud6-xtó*; rus. *káždyj*, *ljubój* namesto *kto-líbo*, *kto-nibúd6* itn.). Zaradi manjkajočih slovničnih pomenov spola in števila se v vzhslav. jezikih dokaj pogosto uporabljajo vprašalni zaimki s takimi zaimskimi povedki, ki lahko izrazijo vse spole in števila. Prim. brus. *A gèta xto taki? Xto gèta takija Tacjana i Ljuba?* (A. Bjalevič). Kar zadeva druge oblike povedka, normativni priročniki priporočajo njihovo slov-

² Toporišič, J., Slovenska slovnica, Maribor 1976, 245.

nično in ne smiselno ujemanje z zaimkom *kto*, priporočajo torej edninske oblike tudi tedaj, ko gre za več oseb, pa tudi m. sp., čeprav gre za žensko.³ V občevalnem govoru in v njegovem odrazu v umetniški književnosti pa vendar ne redko naletimo na smiselno ujemanje. A. A. Šahmatov je sodil, da so dopustne fraze *Kto bolóna? Byla li kto-nibudó iz nas dovolóna svoej sudóboj?* in je navajal primere iz ruske klasike in narečij z ujemaalnimi različicami: *Pytal stanovoj razyskivató: sam li kak v vodu zalez, ali podvezli kto-šut znaet* (A. Pisemski). *Menja nexto ne vidjat, a ty uvidišó* (severnorus).⁴ L. A. Bulahovski je opozoril na primer razvoja v nasprotni smeri: izrazitev množinskega pomena pri samem zaimku *kto* v priložnostnem orodniku *kemi* (*Kemi lišó korystó vodila* v parodiji I. Mjatleva). Bulahovski pripominja: »Zelo zanimiva oblika, vprašanje pa je seveda, če je živa.«⁵ Slovenska slovnica priporoča, da dodamo besedo *vse*, kadar vprašujemo po več ko dveh osebah; npr. *Kdo vse je bil na vrtu?*⁶, povedek pa mora vendarle biti v ednini. Kaže torej, da vzhsl. jeziki v nekoliko večji meri kot slovenski dopuščajo smiselno ujemanje povedka z zaimkom *kóto*, kadar je v položaju osebka.

1.3 V odvzemalnem nasprotju vprašalni zaimek za človeško proti nečloveško je v obravnavanih jezikih prvi člen zaznamovan, drugi nezaznamovan. To se kaže v tem, da se zaimek za nečloveško vede bolj »živahno«: prodira tudi tja, kjer bi po logiki in po pravem pomenu besede *človeško* pričakovali zaimek za osebe (prim. rus. *Čto on za čelovek? Čto éto skrebetsja? Čto-nibudó popalosó v kapkan?*). A. A. Šahmatov je pisal: »Če opazimo kaj živega, ne bomo vprašali: *éto kto?*, ampak bolj verjetno *éto čto?*«⁷ Kadar pa se nasprotje človeško — nečloveško nevtralizira, se pogosteje rabi zaimek za nečloveško. Prim. slov. *Kaj je zaropotalo po stopnicah? Kaj je švignilo čez cesto, maček ali senca?* (SSK J 3, 255) v položajih, ko se ne ve, ali se sprašuje po človeku ali ne.

V slovenščini se zaimek *kaj* v vprašanjih o ljudeh uporablja pogosteje kot ustrezni zaimek za neljudi v vzhsl. jezikih. Tako je stilno nevtralna in frazeološko prosta raba *kaj*, kadar sprašujemo, s čim se človek ukvarja, kakšen poklic ima, kaj ga zanima, pa tudi ko gre za njegov značaj ali značajske poteze. *Kdo* se uporablja, ko sprašujemo po imenu in priimku človeka, po njegovih sorodstvenih in drugih vezeh (oče, sorodnik, mož, znanec, kolega ipd.). Prim. sobesedila z zaimkom *kdo* in *kaj*, ki jih primerja J. Toporišič: *Kdo je ta človek? Jurij Vodovnik (sorodnik, sorodnica, moj mož, neki moj znanec). In: Kaj je ta človek? — Mesar (hudobnež ...)*.⁸

V vzhsl. jezikih po zaposlitvi, poklicu sprašujejo deloma drugače: ne samo s čem *zanimaejsja?*, ampak tudi *kto on/ona po professii? gde rabotaet?*. Slovenski povedi *Kaj je brat vaše kuharice?* npr. ustreza rus. *A čem zani-maejsja brat vašej kuharki?*. Raba zaimka *čto* (*što*, *ščo*) bi danes v podobnih zvezah učinkovala arhaično, čeprav jo v literaturi prejšnjega stoletja srečujemo. Prim. rus. *Nelovko že tak žitó na svete i na vopros »Čto ty?« nado otvečató*

³ Graudina, L. K., Ickovič, V. A., Katlinska, L. P., Grammatičeskaja pravilnost' russkoj reči, Opyt častotno-stilističeskogo slovarja variantov, Moskva 1976, 31–32.

⁴ Šahmatov, A. A., Sintaksis russkogo jazyka, Leningrad 1941, 251, 496.

⁵ Bulaxovskij, L. A., Russkij literaturnyj jazyk pervoj poloviny XIX veka, Moskva 1954, 115.

⁶ Toporišič, J., Slovenska slovnica, 244.

⁷ Šahmatov, A. A., Sintaksis russkogo jazyka, 495.

⁸ Toporišič, J., Slovenska slovnica, 244.

xot6 èto: »Ja činovnik!« (N. Pomjalovski); *Živ li batjuška, živa li matuška? ... I čem teper6 batjuška sostoit, v rjadovyx li mužikax ili pri dolžnosti kakoj?* (G. Danilevski). Zaimek *čto* (*što*, *ščo*) v raznih vprašanjih o socialnem položaju, zaposlitvi, značaju človeka se rabi v frazeologizirani zvezi *Čto on/ona za čelovek?*, slov. *Kaj za en človek je?*, pa tudi ekspresivno *Čto on/ona za ptica?*, slov. *Kaj za ena ptica je?* Prim. *A čto za čelovek ètot Pugačev? — sprosila komendantša* (A. Puškin).

V slovenščini je v pogovornem jeziku možna tudi nasprotna zamenjava: raba vprašalnega zaimka za osebo namesto zaimka za stvar: *Koga si rekel?*⁹ Morda je to posledica preobremenjenosti zaimka *kaj* z različnimi prislovnimi in pomožno-poudarnimi prenesenimi pomeni, in se tako, kadar je treba izraziti čisto stvaren pomen, uporabi rod./tož. zaimka za osebo.

2 Oziralni zaimki so po izvoru vedno zaimki tega ali onega primarnega razreda, v slovanskih jezikih npr. vprašalni ali kazalni, ki pa so uporabljeni v vlogi veznikov. Pri takih zaimkih se zaradi dvojne skladenjske vloge pokaže težnja k morfemskemu razločevanju zaimkov v pravi in v oziralni rabi in težnja k izločitvi oziralnih zaimkov v posebno besedno skupino vezniških sredstev. Med slovanskimi jeziki to ločevanje vprašalnih in oziralnih zaimkov poteka v različni meri v nekaterih južslov. in zahslov. jezikih, ni pa ga v srbohrvaščini, poljščini in vzhslov. jezikih. V slovenščini je morfemna protistava vprašalnih in oziralnih zaimkov izpeljana najbolj dosledno: kazalec oziralne rabe zaimkov je pri vseh oblikoslovnih skupinah (izjema sta *kateri* in *ki*) pripona *-r*: *kdór*, *kâr*, *kâkršên*, *kólikor*, *kâkor*, *kâdar*, in sicer večinoma za končnico: *kógar*, *kómur*, *česar*, *čémur* itd. Od raznih etimoloških različic za morfem *-r* se zdi tipološko še najbolj verjetna razlaga *-r* iz *že*¹⁰ (prim. v tej zvezi članek *že* v vlogi kazalca vezniške vloge zaimenskih besed v praslov. in steslov. *-ize*, *ideže*; enakega izvora je tudi kazalec oziralne rabe *-ž* v lužsrb. zaimkih *štož*, *kotryž*).

Morfemsko razločevanje vprašalnih in oziralnih zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku (v narečjih ga tudi ni) in nerazločevanje v vzhslov. jezikih imata za posledico različen funkcijski pomen in različno skladenjsko razvrstitev teh besednih ustreznih. Pri tem npr. obseg vloge ruske besede *čto* ustreza vlogam slovenskih *káj*, *kàj* in *kâr*, zaradi česar je rus. *čto* bolj slovnicična in formalna beseda. Zato rus. *čto*, pa tudi brus. *što*, ukr. *ščo*, v določeni vrsti sobesedil nastopajo kot »čisti«¹¹ vezniki (enakoglasni z ustreznim zaimkom), saj nimajo slovnicične sorazmernice v glavnem stavku. V slov. se v podobnih zvezah rabi veznik *da*. Prim. rus. *Ja skazal emu, čto pridu* — slov. *Rekel sem mu, da pri-dem*.

Funkcijska preobremenjenost vzhslov. zaimkov *čto* (*što*, *ščo*) in njihova polyslovnicičnost se kaže tudi v tem, da vstopajo v številne skladenjske in/ali stalne zveze, kjer se njihova besedna samostojnost in pomenska določnost skoraj povsem izgubita. Nasprotno pa slov. *kaj* v večji meri ohranja svojo besednopomensko samostojnost in z njo povezano nefrazeološkost v vezanju. Značilno je npr., da v slov. v mnogih primerih, kjer se v vzhslov. stalnih zvezah pojavlja *čto* (*što*, *ščo*), ni besede *kaj*. Prim. naslednja rus.-slov. vzporedja:

⁹ Toporišič, J., Slovenski knjižni jezik 2, Maribor 1979, 141.

¹⁰ Stara slovenska razlaga; prim. še Etymologický slovník slovanských jazyků (dalje ESSJ), Slova gramatická a zájmena, zv. 2, Praha 1980, 344.

poka čto — za zdaj; *čto ni na est6* — čisto vse/prav vse/kakršen koli že; *tolbko čto* — pravkar; *nu čto že* — je pač tako/pa kaj; *čto za* — kakšen.../kaj za...; *čto ni god* — vsako leto; *leto za letom*; *už na čto* — čeprav...; *do čego xolodno* — kako mraz je/kako je mrzlo; *čto za nužda* — ali je res treba, kaj pa je treba; *čto pol6zy* — kakšna je korist od tega, kaj pa imaš od tega; *čto tolku* — kakšen smisel ima; *malo li čto* — ni dovolj, da/ni zadosti, da; *xot6 by čto* — kot da ni nič; *čto i govorit6* — ni da bi govoril.

Če večfunkcijskost vzhsl. *čto/što/ščo* vodi k njegovi pomenski medlosti in nesamostojnosti, pa morfemsko razločevanje vprašalnih in oziralnih zaimkov zožujoče vpliva na pomenskost slov. *kar*. V *kar* se razvijajo nekateri posebni pomeni, ki se ločijo od zaimkovno-vezniških vlog in se po pomenu približujejo prislovom in poudarnim členkom: *kar* 1) lahko poudarja intenzivnost dejanja: *Kar sijal je od ponosa*; 2) lahko stopnjuje zanikanje: *Profesor dijaka kar ne more prehvaliti*; 3) emfatično poudarja pomen prislova: *Kar naenkrat je stal pred menoj*; 4) stopnjuje pomen presečnika: *V tipkopisu naj bo kar najmanj napak*; 5) izraža lahko manjšo omejitev: *Dekle je kar prikupno*; 6) lahko spodbuja: *Kar vstopite*.¹¹

V vseh primerjanih jezikih je ta večfunkcijskost zaimkov pripeljala do drobitve teh besed na celo vrsto homonimov prav na podlagi morfemskega (ne)razločevanja. Razlike v sistemu pomenov in enakoglasnic slovenskega para *kaj* — *kar* in vzhsl. *čto* (*što*, *ščo*) predstavljajo najvišjo stopnjo v funkcijski različnosti vpraš. in ozir. zaimkov v naših jezikih. Ustrezne zaimke za človeško (v slov. par *kdo* — *kdor* in po en leksem v vsakem vzhsl. jeziku — rus. *kto*, brus. *xto*, ukr. *xto*) zaradi manjšega pomenskega in funkcijskega obsega (v primerjavi z zaimki za nečloveka) označuje tudi manjša funkcijsko-pomenska razlika.

3 V primerjanih jezikih je pri SNZ podsistem nedoločnih zaimkov najštevilčnejši, kar je seveda povezano z ontologijo nedoločnega pomena. V primerjavi z dovolj jasno opredeljeno pomensko oznako vprašalnih in nikalnih zaimkov pomenskost nedoločnih zaimkov v večji meri dopušča aktualizacijo različnih vrst in odtenkov »nedoločnosti«, posledica tega pa je besedna razvejenost tega podsistema pri zaimkih. (Slovenska slovnica zadnji čas loči naslednje razrede: nedoločne (*nekaj*), poljubnostne (*kaj*), mnogostne (*màrsikàj*, *màlokđ*...), oziralno poljubnostne (*kàr kólì*), totalne (celostne: *vsákdo*), pri nesamostalniških pa še drugostne in istostne.)

3.1 Kot najbolj opazna razlika v podsistemi nedoločnih samostalniških zaimkov v slov. in v vzhsl. jezikih učinkuje prisotnost v slov. jeziku jasno diferencirane skupine nedoločno-količinskih zaimkov: *màrsikđ* — *màrsikàj*, *màlokđ* — *màlokàj*; arhaično in knjižno zaznamovan par *mnógokđ* — *mnógokàj*; zveze, ki se postopoma enobesedijo: *splòh kđ* — *splòh kàj*, *rédko kđ* — *rédko kàj*; neparni (po kategoriji človek — nečlovek) zaimek s pomenom splošnega (>totalni zaimek<), ki se rabi za osebe: *vsákdo* (prim. ustrezni zaimek za nečloveka v srhrv. jeziku, ki je narejen po istem vzorcu: *svàšta*).

Zaimki *nekđ* — *nekaj* in *kdór kólì* — *kàr kólì*, ki nimajo morfemov s količinskim pomenom, kažejo na nedoločeno osebo ali predmet in sodijo torej v nasprotje, ki pozna stopnjevanje po količini: posamičnost — maloštevilnost

¹¹ Po SSKJ (2. knj., 283); gl. tudi: Toporišič, J., Slovenska slovnica, 245–246.

— številnost — splošnost (totalnost) (v Slovenski slovnici tip s *koli* oziralno poljubnostni). Razlika med *nekdo* — *nekaj* in *kdor koli* — *kâr koli* je v stopnji nedoločnosti ali neznanosti oseb ali predmetov, ki nanje zaimki kažejo: ta neznanost je minimalna pri prvem paru in kar precejšnja pri drugem. Razen tega je pri zaimkih *kdor koli* — *kâr koli* pomenu nedoločnosti v vrsti sobesedil dodan še odtenek vsesplošnosti ali dopustnosti, npr. *Kdor koli bo pisal o tem, ne bo mogel mimo tega dogodka. Naj se zgodi kar koli, na vse sem pripravljen*.¹² Zaimki *kdor si bôdi* — *kâr si bôdi*, če sodimo po podatkih SSK J, se ne ločijo od *kdor koli* — *kâr koli* po stopnji nedoločnosti, se pa očitno manj rabijo; razen tega je z njimi pogosto povezana ekspresivna obarvanost fraze. Prim. *On ni kdor si bôdi. Tak visok obisk, to ni kar si bôdi*.¹³ V celoti ima v slovenščini v podsistemu samostalniških nedoločnih zaimkov (dalje SNdZ) nasprotje po nedoločnosti, ki zajema manj zaimkov kot nasprotje po količini, bolj specifičen pomen za oznako celega podsistema. Vodilna vloga v danem sistemu pripada nasprotju posamičnosti — maloštevilnost — mnogoštevilnost, kar daje celemu sistemu značaj stopnjevanja po količini. V primerjavi z analognimi ali podobnimi pojavi v drugih slovanskih jezikih je za skupino samostalniških nedoločno-količinskih zaimkov v slovenščini značilna maksimalna natančnost v izražanju količinskih razlik. Slovaščina, ki je slovenščini v tem pogledu najbližja, ima en par samostalniških zaimkov s pomenom posamičnosti (*niekto* — *niečo*) in par s pomenom manjšega števila predmetov, ki zaimke kaže nanje: *malokto* — *maločo*. Ostali slovaški nedoločni zaimki se razlikujejo med seboj po stopnji nedoločnosti, s katero kažejo na predmete.

V vzhslav. jezikih pri SNdZ skoraj ni razločevanja po količini. Kot izjema lahko veljajo: 1. rus. zaimka *nékto* — *néčto*, brus. *něxta* — *něšta*, ki kažeta na eno osebo ali predmet; 2. količinski odtenek pomena je prisoten v paru brus. in ukr. zaimkov. V brus. se rabita, kadar hočemo pokazati na manjše število nedoločenih oseb ali predmetov, mlada zaimka *xtò-nixtò* in *štò-ništò*. Prim. *Ja budu navedvac6 vas časta, dy jaščè xto-nixto sâ znajomyx moža zagljanuc6* (I. Šamjakin); ... *pradac6 paru pudoŭ zbožža i kupic6 što-ništo, neabxodnae dlja gaspadarki* (P. Pestrak).¹⁴ V ukrajinščini se v podobnem pomenu (pri kazanju na manjšo količino) rabita zaimka *děxto*, *děščo*. Vendar so ti količinski odtenki vzhslav. NdZ, ki nimajo posebnih oblikoslovnih kazalcev, manj izraziti kot količinski pomeni slovenskih samostalniških zaimkov. Druge kvantitativne razlike se pri zaimkih v vzhslav. jezikih izražajo zunaj območja samostalniških zaimkov — s samostalniško-količinskimi pridevniki in prislovi (prim. rus. *mnógie*, *nemnógie*, *mnógo*, *nemnógo*, *málo*), z zaimenskimi pridevniki (rus. *káždyj*, *vsjákij*, *ljubój*, *ráznyj*, *vsjáčeskij*; sem gre tudi množinska oblika *vse*, ki je izgubila besednopomensko istovetnost z edninskimi oblikami *ves6* — *vsja* — *vsjo*), besedne zveze *málo któ*, *mnógo któ*, *rédko któ* in še nekatere druge. Tako torej zaradi odsotnosti SNdZ v vzhslav. jezikih ne moremo govoriti o besediščni vrzeli. Ustrezne oznake pripadajo tu drugemu oblikoslovnemu področju — pridevniškemu in prislovnemu. Pri tem se vse pridevniške nedoločno-količinske označbe rade posamostaljšajo, obdržijo

¹² SSKJ, 2. knj., 289, 309.

¹³ SSKJ, 2. knj., 309, 290.

¹⁴ Gramatyka belaruskaj movy (dalje GBM) I, Marfalogija, Minsk 1962, 295.

pa pomembno prednost, ki jo imajo pridevniški zaimki, tj. slovnični pomen števila in spola.

3.2 Za sistem SNdZ v vzhsl. jezikih je značilno razločevanje stopnje določnosti pri kazanju na to ali ono osebo ali predmet. Ta določnost je odvisna neposredno od tega, kako širok in nedoločen je krog, iz katerega koga ali kaj kazalno izločamo. Morfemski kazalec razločevanja v tem smislu so posebni členki, katerih notranja oblika (v sodobnem jeziku ali — pogosteje — etimološko) v določeni meri utemeljuje njihov pomen. Največja določnost v pod-sistemu SNdZ je značilna za najstarejše nedoločne zaimke, tiste s členkom *ne-* (iz nekdanjega *ně*): rus. *ně kto* — *ně čo*, brus. *ně xta* — *ně šta*. Ukrajinsčina je ustrezne zaimke izgubila. Nedoločnost je pri teh zaimkih minimalna; pravzaprav v mnogih sobesedilih *ně kto* — *ně čo* kaže na čisto določeno osebo ali pojav. Prim. brus. *Tut u nas josc6 nexta Šabljuk, starějšy nastaŭnik* (I. Šamjakin); rus. *Zavodskie domiki, po svoej arxitekture, predstavljali nečo srednee meždu gorodskimi postrojkami i derevenskimi izbami* (D. Mamin-Sibirjak).

Majhna stopnja nedoločnosti je značilna tudi za rus. *któ-to* — *čtó-to*, *kòe-któ* — *kòe-čtó*; brus. *xtoś* — *štoś*, *xtości* — *štości*; ukr. *xtoś* — *ščoś*, katerih zaznamovalni členki so po izvoru pravzaprav dovolj jasna deikticheska sredstva — zaimki. (Tu se ne ustavljamo ob podrobnejših odtenkih, po katerih bi lahko ločevali zaimke s členki *-to* in *koe-*, *-ś* in *-ści*).¹⁵

Naslednjo (tretjo) stopnjo glede na nedoločnost imajo samostalniški vprašalni zaimki (SVZ) v funkciji nedoločnih (v slov. poljubnostni). Prim. rus. *Togo i gljadi, čtob kakoj-nibud6 povesa ne naprokazil čego s dočer6ju* (A. Puškin); *Pogljadyvaj, čtob kto konej ne uvel! — skazal on Egoruške* (A. Čehov). Če pri nedoločnih zaimkih s členki *-to*, *-ś*, *koe-* krog predmetov, iz katerega enega kazalno izločamo, zožujejo ravno členki, pa pri vprašalnih zaimkih v nedoločni rabi takšnega zoževanja ni, ni pa tudi nobenega poudarjanja, da je krog izbora neomejen, kot npr. pri zaimkih s členki tipa rus. *-nibud6*, *popálo*, *ugóдно*, brus. *-nébudz6*, *abý-*, *-kól6vek*, ukr. *-nébud6*, *bud6*, *abí-*, *ká-zna-*, *de-* ipd. Vzhsl. SNdZ, tvorjeni z naštetimi členki, predstavljajo največjo (četrto) stopnjo nedoločnosti pri označevanju ali kazalnem izločanju referentov. Členki, ki izražajo to nedoločnost, zgodovinsko izvirajo iz besednih zvez, s katerimi se je nakazovala ena od naslednjih možnosti: a) da govoreči oseb ali pojavov, na katere kaže zaimek, ne pozna; b) da je kazanje nedoločno; c) da je referent izločen slučajno. Tako izvira rus. *-nibud6* iz zveze poudarno-nikalnega členka *ni* in velelnika glagola *byti* v abstraktnoželelnem pomenu *búdi* (v nepobesedeni obliki je zveza znana od zač. 14. stol.). V brus. in ukr. je nenaglašeni členek *ni* izenačen z nikalnim členkom *ne*, pri tem pa je naglas, da bi bilo zanikanje bolj občuteno, prešel na členek: brus. *-nébudz6*, ukr. *-nébud6*. Ukr. ima nedoločne zaimke s sestavino *-bud6* brez nikalnega pomena: s členkom v prepoziciji *bud6-xtó*, *bud6-ščó*; redkeje z zapostavnim *bud6*: *xto-búd6*, *ščo-búd6*.

Brus. *aby-*, ukr. *abý-* predstavljata združitev členka *a* in aorista glagola *byti*, tj. *aby-xtó* — prvotno 'naj je bil kdo'. Nedoločnost rus. členka *-líbo* je povezana s tem, da izvira iz vprašalnega členka *li* in poudarnega *bo*. Nedo-

¹⁵ Za rusko gradivo gl. podrobneje: Rozentalb, D. Ė., Praktičeskaja stilistika rus-skogo jazyka, Moskva 1974, 171—173.

ločni členek *de-* v ukr. (*déxto*, *děščo*) izvira iz zaimensko-vprašalnega krajevnega prislova: *kžde*; *déxto* prvotno *kje kdo*, tj. 'ne ve se kdo'. Ukr. *kázna* (*kázna-xto*, *kázna-ščo*) je poenobesedenje zveze *kat zna* (ukr. *kat* — 'krvnik, okrutnej; izvržek'). Prim. podobne tvorbe, znane iz zgodovine ukr. jezika: *něvist6-ščo*, *něvid6-xto*;¹⁶ prim. tudi sodobne ukr. oblike *xtózna-xto*, *xtózna-ščo*, *čórtvit6-ščo*, *čórtzna-ščo*, *bóznaščo* (*bózna* iz *bog zna*je).

Brus. *-kólóvek* (različice *-kólóvečy*, *-kólečy*), sposojeno iz poljskega, je nastalo v zahsl. jezikih iz razširjenega členka *-koli* (vzorec nedoločnih zaimkov s sestavino *-koli* s časovnim pomenom imamo v zahsl. in v slov. jeziku, prim. slov. *kdór kóli*, *kār kóli*). A. Brückner je odločno zavračal povezovanje »podaljška« *-wie(-k)* s pomenskimi besedami (glagolom *wie* in/ali samostalnikom *wiek*).¹⁷ Tudi kasnejše takšne razlage niso bile sprejete; še najverjetnejša se zdi zveza *-wie(k)* s pomožnimi členki.¹⁸

3.3 Za sistem SNdZ je v vzhsl. jezikih značilno štiričlensko nasprotje po stopnji določnosti — nedoločnosti pri označevanju ali kazalnem izločanju referentov. Nakazano nasprotje opredeljuje osnovne smeri v strukturni organizaciji skupin nedoločnih zaimkov v posameznih vzhsl. jezikih. Vendar štiri stopnje določnosti — nedoločnosti pri kazanju na predmete ne morejo motivirati podrobnejše in bolj subtilno razločevanje med tistimi zaimki, ki je zanje značilna ista ali podobna stopnja nedoločenosti, kot npr. za rus. *któ-libo* in *któ-nibud6*, brus. *štó-něbudz6*, *aby-štó* in *štó-kólóvek*, ukr. *ščo-něbud6*, *bud6-ščó*, *abýščo*, *kázna-ščo*, *děščo*. Za nadrobnejši opis SNdZ v posameznih slov. jezikih je potrebno upoštevanje še nekaterih drugih razločevalnih znakov. Pod 3.1 je bil govor o nasprotju zaimkov po številu kazalno izločanih predmetov. Vendar je v vzhsl. jezikih — drugače kot v slovenščini — razločevanje med zaimki po količini referentov manj izrazito in zato lahko le malo vpliva na strukturo sistema SNdZ. Ukr. zaimka *déxto* — *děščo* pa se prav po tej lastnosti ločita od drugih zaimkov četrte stopnje nedoločenosti: *déxto* in *děščo* kažeta na maloštevilnost referentov (medtem ko je v semantiki drugih zaimkov te podskupine oznaka količine irelevantna).

Zaradi premajhne diferenciranosti zaimkov po stopnji določenosti — nedoločenosti in po oznaki količine pri razločevanju nedoločnih samostalniških zaimkov (zlasti v brus. in ukr.) igra precejšnjo vlogo njihova ekspresivnostilna zaznamovanost, pa tudi prisotnost/odsotnost odtenka arhaičnosti in/ali krajevnosti obarvanosti. Tako sta za brus. *aby-xtó*, *aby-štó* in ukr. *abýxto*, *abýščo* značilna pogovorna stilna zaznamovanost in rahlo slabšalen prizvok; ukr. *kázna-xto* in *kázna-ščo* se ločita po ljudskopogovorni zaznamovanosti; brus. zaimki s členkom *-kólečy* (*-kólóvek*, *-kólóvečy*) — *xtó-kólečy*, *štó-kólečy* — imajo pridih starinskosti in so zemljepisno omejeni; brus. *něštačka* (rus. *nečto*) sodi v preprosti pogovorni jezik in je izrazito ekspresiven.

V ruskem jeziku so nedoločni zaimki v ekspresivno-stilnem pogledu le slabotno diferencirani. Tako moramo omeniti rahlo knjižno zaznamovanost zaimka *něкто* (poznavalci sodobnega rus. pog. jezika sodijo, da ta zaimek ne sodi vanj).¹⁹ Stilno zaznamovana je tudi raba *кто* in *что* v vlogi nedoločnih zaimkov:

¹⁶ Istorija ukrajinskoji movy, Morfologija, Kijev 1978, 499.

¹⁷ Brückner, A., Słownik etymologiczny języka polskiego, Varšava 1970, 247.

¹⁸ ESSJ, Slova gramatická a zájmena, zv. I, Praga 1973, 333.

¹⁹ Russkaja razgovornaja reč', Fonetika, Morfologija, Leksika, Žest, Moskva 1983, 118.

srečamo jo pretežno v pog. jeziku in v ljudski pogovornosti. Navedi je treba še narečne in zdaj že izginjajoče ekspresivne besedotvorne sopomenke k zaimku *něčo* — *něščečko*, *něstečko*, *nějstečko*, ki so v ljudskem govoru nadomestile stilno omejenost nevtralnega knjižnega zaimka *něčo*. Slabotno ekspresivno-stilno diferenciacijo ruskih nedoločnih zaimkov lahko pojasnimo s tem, da so v njihovih pomenih prisotni nekateri prefinjeni smiselni (denotativni) odtenki. Tako sta *čto-libo* in *kto-libo* bolj nedoločna kot *čtő-nibudő* in *ktő-nibudő*. *Čtő-libo* pomeni kateri koli predmet sploh, medtem ko *čtő-nibudő* v vrsti sobesedil pomeni 'neki predmet ali pojav'. Prim. možno zvezo ... *sto let s čem-nibudő nazad* (V. Ključevski) v pomenu 'pred sto in še nekaj leti', medtem ko zveza *sto let s čem-libo nazad* ni možna.

Tako torej opazimo v sistemih SNdZ v posameznih jezikih, ki jih primerjamo, nekakšno tekmovanje razločevanja zaimkov po dveh smereh — denotativni (smiselni) in konotativni (ekspresivno-stilni ipd.). Vedno je denotativnost razločevanja zaimkov pomembnejša. V brus. in ukr. pa pri nedoločnih zaimkih zaradi njihove leksikalne pestrosti in hkrati pomanjkljive pomenske diferenciranosti vidimo, da so ekspresivno-stilni razločki nekoliko očitnejši kot v slovenščini in ruščini.

3.4 Slovnicična svojskost podsistemov nedoločnih zaimkov je v primerjanih jezikih povezana predvsem s popolnim ali nepopolnim sklonskim vzorcem zaimkov s členkom *ne-*. V tem pogledu se rus. jezik loči od slov. in brus. Razlika je v tem, da ruščina za obliki *nekto* in *nečto* nima odvisnih sklonov, medtem ko brus. *nexta* in *nešta* in slov. *nekdo*, *nekaj* imajo popolne sklonske vzorce. Te razlike se da pojasniti s slovnicično svojskostjo nikalnih zaimkov v primerjanih jezikih (gl. 4).

3.5 Podsistemi SNdZ so precej svojevrstni v vsakem naših jezikov. Zato medjezikovna besedno-pomenska sorazmerja med nedoločnimi zaimki raznih jezikov v načelu ne morejo biti povsem točna. Kljub temu lahko ugotovimo med slov., rus. in brus. zaimki iz praslov. *někŕto*, *něčŕto* zelo veliko pomensko ujemanje. To pa zato, ker sodijo v skupno praslov. dediščino in imajo v posameznih jezikih v podsistemu zaimkov podoben položaj. Održi praslov. *někŕto* — *něčŕto* predstavljajo izhodiščni člen v vseh nasprotjih, ki tvorijo ustrezne podsisteme. V slov., kjer se v razvrstitvi nedoločnih zaimkov kaže stopnjevanje količinske oznake pri kazanju predmeta, *nekđó* — *nekaj* kažeta na eno osebo ali en predmet. V rus. in brus. jeziku, kjer so osnovne razlike med nedoločnimi zaimki povezane s stopnjo nedoločnosti pri kazanju na osebo ali predmet, se ustrezna zaimka, ki je zanju značilna najmanjša nedoločnost, tudi nahajata na prvi stopnji naše lestvice. Posamičnost in najmanjša nedoločnost sta druga z drugo notranje povezani. To je tudi vzrok za visoko stopnjo sorazmernosti med slov. *nekđó* — *nekaj*, rus. *někto-něčto*, brus. *nexta* — *nešta*.

4.1 Slov. nikalna sam. zaimka *nihčė* in *nič* funkcijsko-pomensko popolnoma ustrezata praslov. *nikŕto* — *ničŕto*. Po izrazni strani pa se je slovenski *nihčė* po mnenju V. Šaura izmed vseh slovanskih ustreznice najbolj oddaljil od praslov. vira — zaradi čisto svojskega člena, s katerim je podaljšan.²⁰ Zaimek *níkdo*, ki je bliže izvorni obliki, slovenščina tudi pozna, vendar je v sodobnem knjižnem jeziku občuten kot papirnat in zastarel; ohranjen je

v vzhstaj. narečju.²¹ Slov. *nič* izvira iz nerazširjene praslov. osnove *nič6* (brez -to). Pod vplivom oziralnih zaimkov so se v sklanjatvi utrdile oblike z -r (*nikógar, níkomur, ... ničesar, ničémur* itd.). Za vprašalnim in oziralnim zaimkom tudi slov. nikalni zaimke za nečloveka ohranja staro obliko rod. s prvino -s (*ničesar*).

Vzhslav. odrazi so povezani s praslov. *nik6to* — *nič6to* z zakonitimi glasovnimi ustreznici, z izjemo ukrajinščine, kjer bi v prvem zlogu pričakovali nesprednji samoglasnik (praslov. *i* ustreza ukr. *y*), a se je ohranil *i* — *nixtó, niščó*, očitno pod vplivom ruščine.²²

Sicer so v besedno-slovničnem razvoju vzhslav. sam. nikalnih zaimkov nastopile bistvene spremembe. Po poenobesedenju povedkovnih zvez v zanikanih brezosebnih stavkih (starorus. *ne e čego, ne e kogo, ne e čemu, ne e komu* itd., kar izvira iz *ne est6 čego* itd.)²³ so nastali novi nikalni zaimki *nékogo, néčego, nékomu, néčemu* itd. Ker so bili ti zaimki po svojem izvoru povedkovo jedro brezosebnih stavkov, niso mogli imeti imenovalnika. Tak nepopoln sklanjatveni vzorec so obdržali do danes. V sodobnih vzhslav. jezikih so zaimki kot rus. *néčego* — *nékogo* (v različnih odvisnih sklonih) nujna sestavina ene vrste brezosebnih stavkov (prim. rus. *Delat6 bylo néčego*; brus. *Ne z kim bylo paraicca*; ukr. *Nikogo meni tudy poslati*) s skupnim pomenom »neuresničitev česa zaradi odsotnosti oseba, predmeta ali za uresničitev potrebnih okoliščin.«²⁴ Prvič je ta tip brezosebnih stavkov opisal A. A. Šahmatov.²⁵ Treba je poudariti, da je za zaimenske oblike *nékogo* — *néčego, né s kem* — *né s čem* itd. to edina možna skladenjska vloga — oblikovanje podstave brezosebnega stavka. V tej vlogi se zaimki obnašajo kot povedkovniki (značilno je, da se v stavkih s takšnim pomenom razen zaimkov lahko rabijo samo še brezosebno-povedkovniški prislovi *nékogda, někuda, négde, nézačem*, torej zaimenski nikalni prislovi). Zato se v oblikah kot *néčego* — *nékogo* okrepijo lastnosti, ki so svojske povedkovnikom. Na tej osnovi se pojavljajo brezosebno-povedkovniški prislovi, enakoglasni sklonskim oblikam zaimkov. Najprej je prešel med prislove v brezosebnih zvezah najpogostejše rabljeni rodilnik (zaimka za predmet): rus. *néčego*, brus. *néčago*, ukr. *ničogo*. V rus. se je poprislovlila predložnosklonska zaimenska oblika *nézačem*; na poti k poprislovljenju so oblike *né za čto, né k čemu, né o čem, né na čto, né o kom* in nekatere druge. (Zanimivo je, da so v rus. pravopisnih slovarjih zadnjih let te oblike navedene kot samostojna gesla, torej kot posebne slovarske enote.)

Pojav novih nikalnih zaimkov je imel v posameznih vzhslav. jezikih za sistem različne posledice. Povsod so oblike tipa *nékogo* — *néčego* tako ali drugače delovale na enakoglasne nedoločne zaimke *nékto* — *néčto*; vendar do pomenskega poenotenja in nevtralizacije nikalnega in nedoločnega pomena ni moglo priti. Zato so v ruščini nikalni zaimki s predpono *ne-*, ki tvorijo zelo pogostne brezosebno-povedkove zveze, onemogočili obstoj odvisnih sklonov nedoločnih zaimkov *nékto* — *néčto*. Ne glede na različno skladenjsko zgradbo (prim. *On nékogo vstretil i početomu rasstroilsja* — *V étom gorode mne nékogo*

²¹ SSKJ, knj. 3, 136; *Toporišč, J.*, Slovenska slovnica, 247.

²² ESSJ ... zv. 2, 498.

²³ *Sobolevski, A. I.*, Lekcii po istorii russkogo jazyka, Moskva 1907, 249—250; gl. tudi: *Fasmer, M.*, Étimologičeskij slovar' russkogo jazyka II, Moskva 1971, 60, 70.

²⁴ Russkaja grammatika, II, Sintaksis, Moskva 1980, 347.

²⁵ *Šahmatov, A. A.*, Sintaksis russkogo jazyka, 149.

vstrečati) oblike odvisnih sklonov zaimkov *nékto* — *něčo* (tj. **nekogo* — **nečego*) ne bi mogle obdržati pomena nedoločnosti in bi jih občutili kot nikalne. Zato v ruščini v odvisnih sklonih lahko nastopajo samo drugi nedoločni zaimki: *On kogo-to vstretil* (*koe-kogo*, *kogo-nibud*, *kogo-libo iz staryx znakomyx* itn.). V. I. Černyšev in V. V. Vinogradov sta zabeležila, da se v knjižnem jeziku v takih položajih rabijo oblike odvisnih sklonov zaimskega pridevnika *nekij* — *nekogo* in *nekoego* (zadnja oblika je očitno umetno diferencirana zaradi enakoglasnih nikalnih oblik); prim. pri L. Andrejevu: *Vidit kak by vperoye nežnyj lik nekoego v serom*.²⁶ Toda ta poskus regeneracije leksikalne celosti vzorca se ni posrečil. Akademijška slovnica sodi, da taka raba ne ustreza sodobni normi.²⁷

V brus. nikalni zaimki *néčaga* — *nekaga* ipd. niso izrinili oblik odvisnih sklonov nedoločnih zaimkov (*néčaga*, *néčamu*, *něšta*, *něčym*, *něčym*; *nekaga*, *nekamu*, *nekaga*, *nekim*, *nekim*). Prim. *Dlja néčaga ž dadzeny čalaveku i smutak i tuga* (J. Vasiljonak). Vendar se te oblike, kot piše beloruska akademijška slovnica, uporabljajo veliko redkeje kot oblike im.; če je treba, se rabijo ustrezne oblike drugih nedoločnih zaimkov (*čagósćci*, *kagósćci*).²⁸ Po drugi strani pa se v brus. rabijo manj kot v rus. nikalne zveze z zaimki *néčaga* — *nekaga* ipd.; prednost imajo zveze z nikalno brezosebno glagolsko vezjo *njama*.²⁹ Prim. *I njama čago bajacca gětyx palepšannjaŭ* (K. Krapiva); *Ox, Andrej Mihajlavič, bicś vas njama kamu* (J. Kolas).

V ukr. bi se odrazi staroruskih nedoločnih zaimkov *někto* — *něčo* morali glasiti *nikto*, *níščo*, ker staremu *ě* v ukr. ustreza *i*. Toda prav tako glasovno podobo so dobili ukr. odrazi nikalnih zaimkov: *niktó*, *níščo* (gl. 4.1). Možni enakoglasnosti se je ukrajinščina lahko izognila zaradi novih nedoločnih zaimkov *ščosć*, *děščo* ipd.; ti so v novejšem času popolnoma izrinili SNdZ s členkom, ki ustreza nekdanjemu *ně*. Odrazi strus. nikalnih zvez tipa *ne e čego*, *ne e kogo* ipd. so se v ukr. ohranili in pisno sovpadli z odvisnimi skloni nikalnih zaimkov *níščo* — *nixtó*. Vendar pa je ostala glasovna (naglasna) razlika med praviimi nikalnimi zaimki in zaimki brezosebno-povedkovih zvez: v prvem primeru je naglašena končnica, v drugem pa nikalni členek *ni*. Prim. *Nikógo ne bačiv*. — *V neji mati duže zaxvorila, a dogljadati níkomu* (O. Gončar); *Ničógo ne zrobitv*. — *Tut ničogo robiti*. Treba pa je poudariti, da so tako v brus. kot tudi v ukr. zaimske brezosebno-povedkove zveze sorazmerno redke; opazna je težnja, da bi jih nadomestili z brezosebnim glagolskim zanižanjem *nema*: *Ponevoli zajecć bižyt, jak litati nema čym* (pregovor); *Xlopcevi nema z kym pogovoryty*.

Glavna značilnost podsistema SNZ v vzhsl. jezikih je par posebnih zaimkov, ki opravljata ozko specializirano skladenjsko vlogo povedkovega jedra nikalnih brezosebnih stavkov z obveznim odvisnim nedoločnikom. Pogostnost teh zvez in križanje nikalnih in nedoločnih zaimkov s členkom *ne* (zaradi enakoglasnosti) sta povzročila spremembe v podsistemu nedoločnih zaimkov: ukr. je izgubila zaimke, ki bi ustrezali strus. *někto* — *něčo*, v rus.

²⁶ Vinogradov, V. V., Russkij jazyk, Moskva 1972, 256.

²⁷ Russkaja grammatika, I, Fonetika, Fonologija, Udarenie, Intonacija, Slovoobrazovanie, Morfologija, Moskva 1980, 539.

²⁸ GBM I, 293.

²⁹ GBM I, 292.

pa so se izgubili odvisni skloni teh zaimkov. Najdlje je razvoj brezosebnopovedkovih zvez na osnovi nikalnih zaimkov segel v rus. jeziku.

V slovenščini takim zvezam ustrezajo zanikani stavki z različno zgradbo (brezosebni: rus. *Nekogo tuda poslat6* — slov. *Nikogar ni, da bi ga poslal tja*; *Nečemu udioljat6sja* — *Ničemur se ni čuditi*; določnoosebni: *Tebe nečego bojat6sja* — *Nimaš se (ni)česa(r) bati*; nedoločnik je v takih slovenskih zvezah priložnosten).

4.2 V vzhslov. jezikih pritegnejo pozornost močno ekspresivni zaimki z odtenkom poudarnega zanikanja: brus. *anixt6, anist6*; *nikag6usen6ki, ničag6utki, ničag6usen6ki*; v Slovarju brus. narečja I. I. Nosoviča (Sanktpeterburg 1870) so navedene tudi oblike *nikog6en6ka, ničeg6en6ka, nikog6ut6en6ka, ničeg6ut6en6ka*; ukr. *ničog6isin6ki, nikog6isin6ko, ničog6en6ko*; rus. *ničeg66šen6ki, ničeg66xon6ko, ničim6čjouški, ničem-ničeg66xon6ki* itn. Kakor ekspresivni nedoločni zaimki (gl. 3.3) tudi poudarni nikalni pripadajo ljudskopogovornemu jeziku. Nastali so na osnovi odvisnih sklonov (razen brus. *anixt6, anist6*) in se rabijo samo v določenih skladijskih sobesedilih — predvsem v položaju tož./rod., nikoli pa ne v položaju imenovalnika.

5 Razlike med slov. in vzhslov. jeziki na področju SNZ lahko povzamemo takole. Po besednem sestavu zaimkov se med seboj razlikujejo vsi štirje obravnavani jeziki. Večji del SNZ je nastal na novo v vsakem jeziku posebej in jih zato predstavljajo izrazno (morfemsko) različne besede. Manjši del SNZ (trije pari) izhaja iz praslov. oblik (četudi so se njihovi odrazi včasih močno oddaljili od praoblik, kot npr. slov. *nihče*); so tudi pojavi, ki so skupni vzhslov. jezikom (zaimki s členkom, ki izhaja iz strus. *-n6bud6*), in zaimki, ki jih imata beloruščina in ukrajinščina. Za sistemsko organizacijo SNZ je značilno dvojično nasprotje: slov. jezik stoji nasproti vzhslov. jezikom. Razlike v sistemski organizaciji SNZ (tj. paradigmatske razlike sistemov) so naslednje: 1. V slovenščini je od vseh slovanskih jezikov najbolj dosledno izpeljano morfološko razlikovanje vprašalnih in oziralnih zaimkov, v vzhslov. jezikih pa takega razlikovanja ni. — 2. V slovenščini je podsistem SNZ strukturiran na osnovi stopenjskega nasprotja po označevanju števila teh oseb ali predmetov, ki nanje kaže zaimek (posamičnost — maloštevilnost — mnogoštevilnost — celotnost). Slovenščina je (v primerjavi z drugimi slov. jeziki) pri zaimkih najbolj dosledno razvila razlike v količini referentov. V vzhslov. jezikih podsistem SNZ temelji na štiristopenjskem nasprotju glede na stopnjo nedoločenosti pri izdvanju referentov ali pri kazanju nanje. Ontološka posebnost »nedoločenosti« ne dovoljuje, da bi bilo nakazano stopnjevanje dovolj razločno, to pa zaradi sorazmerno velikega števila leksemov pripelje do sopomenskih odnosov v podskupini, obenem pa se razvije tudi ekspresivno-stilna obarvanost. Če torej podskupina slov. SNZ predstavlja strnjen sestav zaimskokoličinskih kazalcev, imamo v ustreznih vzhslov. zaimkih sopomensko vrsto besed, ki dopuščajo različno subjektivno-naklonsko in ekspresivno predstavitev referentnega območja. — 3. V vzhslov. jezikih je, v nasprotju s slovenščino, poseben par nikalnih samostalniških zaimkov (tip rus. *n6kogo* — *n6čego*), ki nastopata kot povedkovo jedro v zanikanih brezosebnih stavkih. Aktivnost brezosebnih povedkovih zvez z nikalnimi zaimki v jedru je pripeljala v vzhslov. jezikih do take ali drugačne slabitve položaja enakoglasnih nedoločnih zaimkov s členkom *n6-* (izguba takih nedol. zaimkov v ukr.; izguba njihovih odvisnih sklonov v rus.; zmanjšana raba v brus.).

Pri vprašalnih zaimkih medjezikovne razlike niso paradigmatske, ampak sintagmatske narave. Kažejo se v naslednjem: 1. slovenski vprašalni zaimek za nečloveka se nekoliko širše kot v vzhsl. jezikih rabi v vprašanjih, ki se nanašajo na osebe; 2. vzhsl. jeziki v nasprotju s slov. do neke mere dopuščajo odstopanje od ujemanja povedka z zaimkom *kto/xto* — tj. rabo povedka v množini ali ženskem spolu, kot ustreza referentnemu položaju.

Specifična posebnost strukture SNZ v vzhsl. jezikih pa so oblikoslovni kazalci nedoločnosti in nikalnosti, ki se ne obnašajo kot predpone ali pripone, ampak bolj neodvisno — kot besede (čeprav nepolnopomenske — členki): 1. če so kazalci zapostavljeni, stojijo za končnico, kar ni značilno za besedotvorne pone (prim. rus. *kogó-to*, *komú-to*, *komú-libo*, *kém-nibudó* itn.); 2. pri položaju kazalca spredaj pride predlog medenj in med osnovo (rus. *kòe u kogó*, *né s kem*, *ni o kóm* itn.); 3. v ukr. so dopustne različice zaporedja sestavin pri nekaterih zaimkih (ukr. *budó-xtó* in *xto-búdó*, *budó-ščó* in *ščo-búdó*, *xo-xtó* in *xto-xó*); v sklonih s predlogi najdemo različice take vrste v vseh vzhsl. jezikih (brus. *aby na kagó* in *na aby-kagó*; rus. *kòe na kogó* in *na kòekogó*; ukr. *dé na kogo* in *na dékogo* itn.). Navedene značilnosti nakazujejo pojave aglutinacije v oblikoslovni zgradbi SNZ v vzhodnoslov. jezikih.

Prevedel Jože Sever

Filozofska fakulteta v Ljubljani

РЕЗЮМЕ

Работа содержит систематизацию основных различий между неличными субстантивными местоимениями (НСМ) в словенском и восточнославянских языках. Указаны различия в лексическом составе НСМ, в характере парадигматической организации вопросительно-относительных, неопределенных и отрицательных местоимений, а также некоторые различия в синтагматике вопросительных субстантивных местоимений.

Большинство НСМ является новообразованиями в отдельных языках рассматриваемых языках, поэтому лексический состав НСМ различен в каждом языке (что может быть представлено как тернарная оппозиция). По характеру системной организации НСМ словенский язык противостоит восточнославянским языкам в целом (бинарная оппозиция). Имеют место следующие основные парадигматические различия между системами НСМ. 1. Словенский язык наиболее последовательно из всех славянских языков материально различает вопросительные и относительные местоимения, в то время как в восточнославянских языках указанное различие отсутствует. 2. Словенский язык наиболее последовательно из всех славянских языков эксплицирует в сфере местоимений различия в количестве референтов. Семантический признак количества референтов лежит в основе градуальной оппозиции, которая структурирует подсистему неопределенных субстантивных местоимений в словенском языке. В восточнославянских языках подсистема неопределенных местоимений-существительных организована на основе четырехчленной градуальной оппозиции по степени неопределенности в выделении референтов или указании на них. Онтологическая специфика неопределенности не позволяет указанной градации быть достаточно четкой, что в условиях сравнительной лексической многочисленности приводит к синонимическим отношениям внутри подгруппы и к развитию экспрессивно-стилистических коннотаций. Таким образом, если подгруппа словенских неопределенных местоимений-существительных выступает как компактный набор местоименно-количественных маркеров, то соответствующие восточнославянские местоимения ближе к синонимическому ряду слов, допускающих различную субъективно-модальную и экспрессивную презентацию некоторой референтной области. 3. В восточнославянских языках, в отличие от словенского, имеется особая пара отрицательных субстантивных местоимений, выступающих в качестве предикативного ядра в отрицательных безличных предложениях (типа русск. *ничего* — *некого*). Активность безлично-предикативных структур с отрицательными местоимениями в ядерной позиции привела в восточнославянских языках к тому или иному ослаблению омонимичных неопределенных местоимений с частицей *не-*. Различия в синтагматике вопросительных субстантивных местоимений состоят, во-первых, в том, что в словенском языке неодушевленное местоимение используется в вопросах о лицах шире, чем в восточнославянских языках и, во-вторых, в том, что восточнославянские языки, в отличие от словенского, в определенной мере допускают отступления от формально-грамматической координации предиката с одушевленным местоимением в соответствии с референтной ситуацией.

KORYTKOV SPEV POLJSKIH DOMOLJUBOV
IN PREŠERNOVA ZDRAVLJICA

Primerjava Korytkovega *Speva poljskich domoljubov* in Prešernove *Zdravljice* odkriva miselne paralele med pesniškima govoricama poljskega in slovenskega romantika, usmerja raziskovalčevo pozornost h genezi besedil in odkrivanju korespondenc z drugimi književnimi deli romantičnega obdobja. *Spev poljskich domoljubov* bogati naše vedenje o Korytku, potrjuje domnevo o njegovem simpatiziranju z gibanjem karbonarjev. Podobnost miselnosti, prepričanja in pogledov v obeh pesmih je še en dokaz o duhovnem sorodstvu in prijateljstvu Franceta Prešerna in Emila Korytky.

The comparison between Korytko's *Śpiew patriotów polskich* and Prešeren's *Zdravljica* reveals mental parallels in the poetic expression of each of the two poets, directs the researcher's attention to the genesis of both texts and to discovering correspondences with other literary works of the period of Romanticism. The *Śpiew* enriches our knowledge of Korytko and confirms the hypothesis that he sympathized with the movement of the Carbonari. The similarity of the ideas, convictions and views in the two poems is another proof of the spiritual congeniality and friendship between France Prešeren and Emil Korytko.

V Prešernovi rokopisni ostalini, ki jo hrani ljubljanska Narodna in univerzitetna knjižnica (Ms 471, 21), se je ohranila v poljščini napisana pesem, ki nosi naslov *Śpiew patriotów polskich* (Spev poljskih domoljubov). Pisana je z roko Emila Korytky, poljskega izgnanca, ki je preživel v Ljubljani čas od 27. januarja 1837 do 29. januarja 1839 in je pokopan na ljubljanskem Navju¹.

O prijateljskih vezeh med Prešernom in Korytkom so Slovenci v različnih obdobjih napisali veliko lepih in toplih besed². Poudarjajo jih vsi raziskovalci Prešernovega življenja in dela in pri tem opozarjajo, kako sta si izjemna človeka pomagala, se dopolnjevala in vplivala drug na drugega. Prešerna je poslala Korytku »božja previdnost«: njegovo prijateljstvo, ki sega že v prvi mesec Korytkove internacije v Ljubljani, je pomagalo Korytku pozabiti grenko usodo izgnanca. Korytko je učil Prešerna poljščine, sam pa se je od njega učil slovenščine. Prešeren je pomagal Korytku pri zbiranju ljudskih pesmi, ga spremljal na potovanjih po deželi in popravljal njegovo narodopisno gradivo. Korytko pa je vzbujal v Prešernu zanimanje za poljsko slovstvo, v katerega ga je uvajal že Matija Čop. Prijateljstvo, ki je pognalo iz skupnih pogledov in podobnega obzorja, je kmalu obrodilo sadove: to so bili Prešernovi nemški prevodi iz poljskega pesništva; Mickiewiczova *Resignacija* je bila natisnjena, drugi prevodi so ostali v rokopisu. V Prešernovih besedilih se pojavljajo reminiscence na Mickiewicza, kar so ugotovili že slovenski literarni zgodovinarji³.

¹ V Prešernovi ostalini sta se ohranili še dve Korytkovi pesmi: *Piękne, Lublano, twe okolice* in *Salamandra*. Avtorstvo teh pesmi je nedvomno, čeprav je Anton Slodnjak mnenja, da je *Spev* napisan »z neznano, ne Korytkovo roko«. Prim. A. Slodnjak, *Prešernovo življenje*, Ljubljana 1964, str. 261.

² O tem so pisali France Kidrič, Ivan Prijatelj, Anton Slodnjak in drugi. Najbolj popolno bibliografijo del o Emilu Korytku prinaša knjiga zakoncev Leeming Emil Korytko, *Korespondencja z rodziną*, knjiga 1 in 2, Ljubljana 1983.

³ Rozka Štefanova, »Prešeren in Mickiewicz«, *Slavistična revija*, letnik 14, Ljubljana 1963, str. 181–192. Članek vsebuje ustrezno predmetno bibliografijo.

Korytkova pesem, ki se je ohranila v Prešernovi ostalini, je zanimiva iz dveh razlogov: 1° širi naše védenje o poljskem izgnancu, ker so vanjo vpisani avtorjevi pogledi na čas, ki ga je živel, in misli o njem, in 2° po mojem mnenju je vplivala na nastanek Prešernove *Zdravljice*⁴, torej jo lahko pojmuje kot še en dokaz duhovnega sorodstva Korytka in Prešerna.

Oglejmo si od bližje genezo obeh besedil in opozorimo na podobnosti med njima.

Korytkova pesem nosi po šegi poljske uporniške in revolucionarne lirike 19. stol. v naslovu zvrstno oznako *spev*. Veliko poljskih spevov je tesno povezanih z novembrsko vstajo 1830. Naštejmo jih nekaj: Rajnold Suchadolski je napisal vsaj tri speve: prvi se začneja z verzom *Witaj, majowa jutrzeńko* (Pozdravljena, majska jutranjica), drugi z verzom *Dalej bracia do bułata* (Naprej, bratje, k orožju), tretjega je naslovil *Śpiew wojenny* (Vojni spev); Stefan Garczyński je napisal *Śpiew ochotników poznańskich wychodzących na Litwę* (Spev poznanjskih prostovoljcev na pohodu v Litvo), Wincenty Pol pa *Śpiew z mogiły* (Spev iz groba). Ta besedila so se podobno kot številne pesmi (pieśni), mazurke (mazury) in koračnice (marsze) pela po individualnih napevih (izpod peresa Krupińskega ali Elsnerja) ali pa so prevzemala popularne ponarodele napeve (npr. *Mazurko Dąbrowskega*, tako imenovane *Napeve tretjega maja* ali ljudske napeve), melodije iz priljubljenih komičnih oper (npr. Dreschlerjev kuplet iz *Kmeta milionarja*) ali oper (npr. iz Adlerjeve *Portiške gluhoneme*, Webrovega *Prostega strelca* itd.). Tudi Korytko je napisal svoj spev po ariji iz *Puritancev*. Puritanci so zadnja izmed Bellinijevih oper in koračnica iz njih je postala kmalu zelo popularna. Korytko te melodije ni mogel slišati pred letom 1835: od prve polovice 1834 do junija 1836 je bil namreč zaprt v Lvovski jetnišnici. Težko bi verjeli, da je *Spev poljskih domoljubov* nastal še v Lvovu, se pravi med junijem 1836 in januarjem 1837⁵. Te pesmi ni v nobeni izmed znanih in priljubljenih poljskih pesmaric 19. stol.,⁶ kar je razumljivo pri predpostavki, da je nastala v Ljubljani. Vse nas torej vodi k sklepu, da je *Spev poljskih domoljubov* nastal v letih 1837–38, in to v Ljubljani, kjer se je po vsej verjetnosti Korytko spoznal z Bellinijevo opero, kajti take priložnosti v Lvovu ni imel.

Prešernova *Zdravljica* je nastala 1844, brez tretje in zadnje kitice je bila objavljena dve leti pozneje, v celoti pa šele po marčni revoluciji 1848. Po besedah J. Kosa⁷ je bil neposreden povod za nastanek *Zdravljice* prihod cesarja Ferdinanda v Ljubljano. Jovan Vesel Koseski mu je ob tej priložnosti napisal slavospev. Prešernova pesem pa izraža nekaj popolnoma nasprotnega (mogoče je bila celo reakcija na odo Koseskega): idejo, zelo blizu tisti, ki veje iz Korytkovega *Speva poljskih domoljubov*. Da so to besedilo našli prav v Prešernovi ostalini, dokazuje, da je Prešeren Korytkov spev cenil, torej tudi podobnosti med pesmima niso naključne.

In kakšne so književne vzporednice med *Spevom* in *Zdravljico*?

⁴ V nobenem pregledu zgodovine slovenskega slovstva nisem našla namiga v to smer. Zamisel tega pisanja se mi je utrnila ob branju Slodnjakove knjige, ki najbrž edina v celotnem prešernoslovju opozarja na podobnost *Zdravljice* in *Speva* (n. d., 261).

⁵ Teh šest mesecev je Korytko preživel na posestvu staršev in čakal sodbo; potem ko so jo 10. okt. 1836 izrekli, se je pripravljal na izgnanstvo in odpotoval 3. jan. 1837.

⁶ Za to informacijo se zahvaljujem doc. Krystyni Poklewski z univerze v Lodžu.

⁷ Janko Kos, *Pregled slovenskega slovstva*, Ljubljana 1975, str. 127–128.

Osemkitična Prešernova pesem ima, kot je videti že iz naslova, drugačno književno genealogijo. Sodi v serijo zdravic, v katerih sta prva in zadnja kitica najmanj nabiti s pomenom, in po občutju spominja na Mickiewiczovo *Pieśń filaretów* (Pesem filaretov): obrodilo je dobro vino, torej pijmo, dokler smo mladi, utopimo v vinu žalost, razbistrimo pogled, razveselimo srce, svetuje lirski subjekt v teh dveh kiticah, ki sta podobno kot naslov samo kamuflaža resnične izpovedi. Osrednjih šest kitic ima popolnoma drugačen značaj, in ta značaj je po mojem mnenju podoben šestkitičnemu Korytkovemu *Spevu*. Skoraj identične so tretja, četrta in šesta kitica obeh pesmi. Tretja kitica speva je klic k revoluciji, k trganju okovov in uničevanju prestolov tiranov:

Wznieśmy każdy swoją pieśń
I gruchnijmy w trony
Runie w przepaść świata częśc
Z nią tyrańskie szpony
Targaj ludu pęta te,
które cię hańbiły
Zniwecz śmiało prawa wsze,
które cię gnębiły.

Pest v upor dvinjena
naj udari v trone.
pahne v brezno del sveta,
z njim tiranske sponi!
Ljudstvo, vse verige stri,
ki so te težile,
in vse listine požgi,
ki so te žalile.

Ustrezna kitica Prešernove pesmi vsebuje podobno misel, vendar jo dodatno konkretizira z apostrofo Slovincem:

V sovražnike 'z oblakov
rodú naj naš'ga trešči grom!
Prost, ko je bil očakov,
naprej naj bo Slovencev dom;
naj zdrobó
njih rokó
si sponi, ki jih še teže!

Korytkova misel je uravnana bolj v smer evropskega univerzalizma in razglša splošnost upora in boja za prostost. Ta univerzalizem prevladuje v četrty kitici, ki je pravzaprav vizija prihodnjega sveta, kakršen bo zrasel na razvalinah starega, tiranskega reda: v njem bo vladala ljubezen do bližnjega, vzajemna pomoč, vsi narodi si bodo bratje. V Korytkovi pesmi naj bi bil Robespierre, ki stopa v nepričakovano povezavo s Kristusom, zagotovilo, da bodo ljudje spet deležni prostosti, ki so jim jo odvzeli kralji — tirani, zagotovilo, da jim bodo povrnjeni naravni zakoni. Krščanstvo in Velika Revolucija vnašata konstruktivni smisel v rušenje in razdor, ki poteka preko krvave revolucije k pravičnosti, ljubezni do bližnjega in bratstva med narodi, torej teži k temu, da bo v družbi in človeštvu zavladal »naravni red reči«. Vizija prihodnjega sveta je v Korytkovi pesmi takale:

A na gruzach mordów tych
Sprawiedliwość siedzie
Kochać będziem bliźnich swych
Wspierać drugih wszędzie
Obce teraz ludy nam
Braćmi będą sobie
Za tę myśl legł Chrystus sam
I Robespierre w grobie.

V ruševinah teh morij
bo pravičnost vzkliła
in ljubezen bo ljudi
v eno moč združila.
Ljudstva, ki so tuja nam,
bratsko vžge ravnanje,
saj Robespierre in Kristus sam
sta umrla zanje.

Podobno vidi svet, ki prihaja, France Prešeren:

Edinost, sreča, sprava
k nam naj nazaj se vrnejo!
Otrok, kar ima Slava,
vsi naj si v roko sežejo,
da oblast
in z njo čast
ko pred, spet naša bosta last.

Prešernovo prepričanje, da smo vsi otroci ene matere Slave, je značilno tudi za Korytka in korespondira s panslavističnimi težnjami, ki so v tistem času prevladovali. V pripisu k Prešernovemu pismu Stanku Vrazu z dne 19. jul. 1838 je segel Korytko po popolnoma enaki formulaciji⁸. To je še en dokaz sorodnosti Korytkovega in Prešernovega mišljenja.

Misel o bratstvu vseh Slovanov izraža tudi druga kitica *Zdravljice*, ki jo zaznamuje razmerje: Slovenija in ves slovanski svet sta brata, sina iste matere:

Bog našo nam deželo,
Bog živi ves slovanski svet,
brate vse,
kar nas je
sinov sloveče matere!

O nujnosti, da si bratje podajo roke, o čemer govori že omenjena četrta kitica *Zdravljice*, je pisal Korytko v predgovoru k *Slovenskim pesmim krajnjskega naroda* in v enem izmed strokovnih člankov⁹ — spet dokaz za sorodnost mišljenja obeh romantikov.

Spev poljskih domoljubov se konča z mickiewiczovskim klicem mladini. Prav mladina bo izbojevala prostost.

Naprzód młodzi! naprzód czas
Dzwon swobody bije
Młodzi! ludzkość wzywa was
Naprzód więc, kto żyje!

Mladi, vam pripada čas,
bije zvon svobode
in življenje kliče vas
v boj za vse narode!

Podoben klic mladini preveva tudi peto in predvsem šesto kitico Prešernove *Zdravljice*:

Mladen'či, zdaj se pije
zdravljica vaša, vi naš up!
Ljubezni domačije
noben naj vam ne usmrti strup;
ker po nas
bode vas
jo srčno branit' klical čas!

Mladi ljudje so resnični domoljubi in prevzeli bodo boj od svojih očetov, sporočata obe pesmi.

⁸ »Neznanemu, pa zelo spoštovanemu mladeniču in kolegu pošiljam bratovski pozdrav. Vsi smo bratje, kot bratje smo rojeni in z gorečim srcem ljubimo isto mater. Zbogom. Pozdravite, prosim, brate Slované. Emil Korytko.« Prim. F. Prešeren, *Poezije in pisma*, ur. A. Slodnjak, Ljubljana 1968, str. 345.

⁹ Prim. »Ein Wort über Volkslied in Krain«, *Ost und West*, 1838, št. 89, 90 in 93 in osnutek tega članka v Korytkovi rokopisni ostalini (NUK, Ms. 455 II).

Misel iz četrte kitice *Speva poljskih domoljubov*, ki govori o bratstvu med narodi, v *Zdravljici* ne obvladuje samo četrte kitice, temveč jo Prešeren širi še na sedmo, ki je nekakšen povzetek celotne pesmi.

Miselnih analogij med Korytkovo in Prešernovo pesmijo je torej precej. Seveda pa je tudi nekaj razlik. Če reč posplošimo, je treba predvsem reči, da je Prešernova misel v *Zdravljici* dualistična. Na eni strani imamo »našo deželo«, »Slovencev dom«, »Slovenke, prelepe, žlahtne rožice«, »naše krvi dekle«, na drugi strani slovanski svet in celo celo človeštvo, torej univerzalnost. Takega dualizma v Korytkovi pesmi ni: v njej je poudarjen splošen in ne naroden plan delovanja. Univerzalizem in radikalizem Korytkove pesmi izhaja iz izročila poljske jakobinske književnosti, predvsem iz del Jakuba Jasińskiego, neposredno pa je povezan s poezijo, ki je nastajala v republikansko usmerjenih krogih, ki so bili povezani z ilegalnim gibanjem karbonarjev. Podobni motivi zaznamujejo zgodnjo liriko Seweryna Goszczyńskiego (ki ga je Korytko poznal in mu po Leemingovih ugotovitvah celo pisal iz Ljubljane¹⁰), Stefana Garczyńskiego in drugih pesnikov tega obdobja. Prenekateri podatek iz Korytkovega življenjepisa nas navaja k domnevi, da bi bil Korytko lahko član zveze poljskih karbonarjev, ki je tedaj delovala v Galiciji. S poljskim in evropskim karbonarskim gibanjem je bilo povezano tudi potovanje Zaliwskega iz Galicije v Poljsko kraljestvo leta 1833¹¹ in ilegalno lvovsko glasilo *Konfederatka*, katere tri številke so izšle pri lvovski hiši Ossolineum. Prav zaradi kolportáže tega glasila je bil Korytko obsojen in preganjan v Ljubljano. Hkrati pa je bil program splošne revolucije, ki naj bi premagala sveto alianso in zamenjala stari politični red, kakršnega je uzakonil dunajski kongres, se pravi program »splošne vojne za svobodo narodov«, ki je zanjo molil Mickiewicz v *Knjigah poljskega naroda in poljskega romanja* (Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego), ki jih je Korytko razpečaval po Galiciji, tudi *program poljskih domoljubov* (z njim je povezan tudi naslov obravnavane pesmi), ki so simpatizirali z mednarodnim karbonarskim gibanjem.

V luči te ugotovitve dopolnjuje *Spev poljskih domoljubov* naše vedenje o Korytku: nedvoumno ga povezuje z gibanjem karbonarjev, hkrati pa nam ga osvetljuje kot človeka, za katerega je bila prostost (podobno kot za Mickiewicza) nedeljiva; ni se delila na »poljsko vprašanje«, ampak je bila skupna stvar vseh zaslužjenih narodov.

V zatišju ljubljanskega življenja, kjer ni bilo niti priložnosti za iskrico svobodomiselne ideje¹², so morali taki pogledi poljskega pregnanca elektrizirati Slovence, s katerimi se je družil. Pesjakova¹³ predstavlja v spominih Korytko kot moža velikega duha in močne volje, kot človeka, ki je v redkih trenutkih domotožja prepeval »Jeszcze Polska nie zginęła«. Nič ni torej čudnega, če je človek take individualnosti lahko vplival na poglede in ustvarjal-

¹⁰ Korytko ga omenja v pismih. Vemo tudi, da mu je Goszczyński pisal v Ljubljano. Zakonca Leeming (n.d., 22) sta prepričana, da je skrivnostni Domcio iz Korytkovih pisem prav S. Goszczyński.

¹¹ Iz sodnih zapiskov je razvidno, da je Korytko pogosto potoval po Galiciji, vendar namen njegovih poti ni podrobno razložen (mogoče je sodeloval pri organizaciji misije Zaliwskega?). V Lvovu se je družil z ljudmi, ki so pripadali zvezi poljskih karbonarjev, npr. z Augustom Bielowskim, Teofilom Wiśniewskim in drugimi.

¹² Tako meni Ivan Prijatelj v članku »Emil Korytko. K 10-letnici njegove smrti«, *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, zvezek 1–2, Ljubljana 1909.

¹³ Luiza Pesjak, »Iz mojega detinstva«, *Ljubljanski zvon*, letnik 8, 1888, str. 673 i. n.

nost Prešerna, ki je ravno v času, ko je Korytko prišel v Ljubljano, preživel globoko krizo. Miselne vzporednice med *Zdravljico* in *Spevom* po mojem mnenju opozarjajo na to, da je morala biti duhovna vez med romantikoma, čeprav kratka, zelo globoka, saj je trajala še nekaj let po Korytkovi smrti.

Zdravljica je nastala leta 1844, torej samo nekaj let pred domoljubno vstajo, kakršna je bila pomlad narodov, in je izražala upanje ne samo v prostost Slovencev, temveč vseh naprednih sil človeštva, in v tem smislu nadaljevala misli iz Korytkovega *Speva poljskih domoljubov*.

Prevedel Tone Pretnar
Filozofska fakulteta v Ljubljani

STRESZCZENIE

Artykuł poświęcony jest analizie dwu wierszy. Pierwszy z nich to wiersz E. Korytki »Śpiew patriotów polskich«, drugi »Toast« F. Prešerna. Autorka ukazuje genezę obu wierszy i podobieństwa między nimi. »Śpiew patriotów polskich« omówiony jest na tle innych licznych powojennych »Śpiewów«, »Marszów«, »Mazurów«, »Pieśni«, ukazany jest więc jego związek z polską tradycją literacką. Wiersz ten rozszerza wiedzę o Korytce i pozwala nam łączyć go z ruchem karbonarskim oraz z poezją tworzoną w kręgach o orientacji republikańskiej, kontynuującą tradycję literatury jakobińskiej. Porównując oba wiersze autorka wskazuje na podobieństwo myśli i przekonań obu autorów. Najwięcej podobieństw dostrzega w trzeciej, czwartej i szóstej zwrotce obu wierszy i zestawia ze sobą te zwrotki. Wyrażona jest w nich myśl o konieczności rewolucji, o walce z tyranami, zerwaniu kajdan, które więżą ludzkość. Oba poeci piszą o konieczności powszechności walki o wyzwolenie oraz o nowym świecie powstałym na gruzach starego. Będzie w nim panować miłość bliźniego, uczciwość i wszystkie narody słowiańskie podadzą sobie ręce jak bracia, jak synowie wspólnej matki — Sławy. Poeci apelują do młodych, wierzą, że to właśnie oni wywalczą wolność. W nich widzą przyszłość swoich narodów i całego świata.

Powinowactwo myśli wyrażone w obu wierszach nie jest przypadkowe. Korytko i Prešeren byli wielkimi przyjaciółmi, chociaż ich przyjaźń trwała zaledwie dwa lata. »Śpiew patriotów polskich« odnaleziono właśnie w literackiej spuściźnie Prešerna. Oba wiersze są więc, według autorki artykułu, jeszcze jednym świadectwem bliskości duchowej i ideowej tych dwu wybitnych ludzi, są międzynarodowym pomostem, na którym spotkali się bracia — Polak i Słoweniec — i podali sobie ręce. W ten sposób oba wiersze są również świadectwem polsko-słowenskich kontaktów literackich, których początek przypada właśnie na pierwszą połowę XIX wieku.

RAMOVŠEVA MORFOLOGIJA SLOVENSKEGA JEZIKA*

Od slušateljev izdana in od avtorja F. Ramovša pregledana predavanja o slovenskem oblikoslovju niso del Slovenske historične gramatike, ampak le študijski pripomoček študentom. Besedilo Morfologija slovenskega jezika (1952) obravnava do Ramovševega nastopa najbolj obdelani del naše zgodovinske slovnice, zato je manj ramovševsko, poleg tega pa se tudi ni dovolj okoristilo z dotlej že ugotovljenim v številnih razpravah in tudi v sintetičnem delu. Poznavalcu so očitna številna odprta vprašanja te stvarine, možnost za njihovo razrešitev pa je ob celotnostni obravnavi in večji medsebojni sovisnosti pojavov iz vse zadevne literature, pa v obogatitvi z novim gradivom iz narečij ter leposlovnih besedil.

Fran Ramovš's lectures on Slovene morphology, published by his students after he had revised the manuscript, are not part of his historical grammar of Slovene (*Historična gramatika*), but merely a reference book intended for students. *Morfologija slovenskega jezika* (1952) deals with the portion of Slovene historical grammar which had been analyzed better than any other by Ramovš's predecessors; consequently, the *Morfologija* is less Ramovšean than Ramovš's other works. Moreover, it did not benefit enough from earlier studies and exhibits less power of synthetic elaboration. The many questions which the book left open were obvious to an expert, as were the prerequisites for their solutions: a more comprehensive treatment and a better interrelation of the data contained in the relevant literature, plus the adduction of new evidence from dialects and literary works.

Pred nastopom Frana Ramovša je bila od slovenske historične gramatike morfologija, zlasti po zaslugi V. Oblaka, še najbolj obdelana. Oblakov habilitacijski spis Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen (v JA XI—XIII) ima vrednost še danes; nekaj pomanjkljivosti je nastalo zlasti zaradi tega, ker mu še ni bil jasen razvoj glasoslovja. Tudi v raznih drugih razpravah je marsikaj dobro razložil, tako da je večino njegovih razlag sprejel tudi Ramovš. S svojim vztrajnim dokazovanjem je osvetlil marsikatero stvar o. S. Škrabec, pa tudi drugi slovenski in tuji jezikoslovci so prispevali k poznavanju naše morfologije.

Ramovš je z izdajo morfologije odlašal, objavljajl je le krajše odlomke po raznih revijah. Zdaj sicer imamo tudi njegovo morfologijo; toda ni izdana v seriji knjig Slovenske historične gramatike, ampak kot skripta, predvsem za slušatelje slavistike. Priredili so jo študentje** po Ramovševih predavanjih v l. 1947/48 in 1948/49. Toda kdor je kdaj poslušal Ramovševa predavanja, ve, da ni bilo ravno lahko, točno beležiti njegovih zgoščenih formulacij: izpuščena beseda je že lahko pokvarila smisel in če je zapisovalcu ušel stavek, mu je s tem navadno ušel tudi že kak jezikovni pojav, kajti Ramovševa predavanja so bila prav tako dovršena kot njegovi spisi: ponavljanja in razvlečenosti ni poznal. Zato je tudi razumljivo, da so zapiski slušateljev, po katerih so skripta

* Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49, DZS založila za Univerzitetno študijsko komisijo, Ljubljana 1952, 170 str.

** Prim. str. 3 Morfologije: »Skripta so pripravili predvsem stud. phil. Breda Pogorelec, Pavel Merku in Mitja Sovre. /.../ Prof. Fran Ramovš.«

prirejena, nepopolni, včasih tudi netočni. Ramovš pa se verjetno ni utegnil poglobiti v prirejeni tekst, poleg tega ga je že med korekturami zatekla smrt. V knjigi je precej takih napak, ki jih pazljiv bralec lahko sproti popravi in bi ob nekoliko večji pažnji prirediteljev lahko izostale. Nekaj takih je navedel S. Kotnik v Tribuni III, št. 4.

Opozoril bi le na nekatere stvari, ki so morda izpuščene (pa važne ali zanimive), pomanjkljive, ali če se mi zdi zanje verjetnejša kaka drugačna razlaga.

Včasih naletimo na nesorazmerja. Tako bi bilo dovolj pri prekm. prehodu *-om > oyp* (v I. sg. a-jevske sklanje, str. 59) povedati, da je to glasoslovni pojav, a opozoriti ne le na ZslPh, ampak tudi na bolj dostopni Konzonantizem, kjer je na str. 120—128 ta pojav obširno razložen. Pri A. sg. a-jevske fleksije so navedeni dialektični refleksi za končniški *o*, medtem ko v Morfologiji ni oblik, ki jih je ta glasoslovni pojav (npr. *ó* v N. sg. a-jevske fl. v govoru Kamno-Ljubušna ali podobni, npr. lokalno in sporadično *-ô* v G. sg. masc.) povzročil, a so analogično prenesene v druge sklone in so s tem tudi že posegle v morfološko strukturo. Dobro bi bilo omeniti tudi tiste morfološke pojave, ki nastopajo v obrobnihih dialektih po tujih vplivih, npr. tersko *-oga*, *-omu* v fleksiji adjektivov (ne pri pronominih) in v I. sg. fem. *-on*, *-un* (poleg običajnega *-o*, *-u < o*) po čakavskem vplivu; podobne primere imamo tudi v Beli krajini: *-om* (Adlešiči) v I. sg. fem., tvorba futura s *čo* (hoteti; privrški govor) itd.

Nekaj pripomb ob posameznih oblikah bom tu zaradi preglednosti navedel v istem vrstnem redu, kot je to obravnavano v Morfologiji.

Pri maskulinizaciji nevtar bi pripomnil, da pri mehki sklanji ni vedno ohranjen končni *-e* (npr. *jaŕce*), ampak da imamo tudi oblike brez njega (*jaŕc*): *-e* je seveda odpadel zaradi morfološkega izenačevanja, ne glasoslovno. Nekateri primeri maskulinizacije, ki jih najdemo v centralni dolnjščini, so zanimivi zlasti zato, ker so navadno masc. samo v sg., v plur. pa so še vedno nevtr. Paralelne primere najdemo ponekod v vzhodni štajersčini, kjer imamo v sg. že feminina, v plur. pa še nevtr. Feminizacija nevtar pa nastopi tudi na zahodu, ne samo na vzhodu (prim. Cronia, SR III, 324).

Pravilo, kdaj je G. na *-u*, je postavil Rešetar, oz. že pred njim Oblak, ki je na koncu razprave Zur Geschichte... (JA XIII, 68) v opombi omenil, da so G. na *-u* le pri cirkumflektiranih samostalnikih, kot je nakazal že Valjavec (Rad XLVII, 27), medtem ko o trdih osnovah govori že v razpravi. Rešetar (JF III, 1—6) je hotel to pravilo bolj utrditi, toda ni upošteval specifično slovenskih dialektičnih pojavov (preskok akcenta v tipu *okô > ôko*, izgubo intonacije, pogostno podaljševanje edinega ali kratkoakcentuiranega končnega zloga na zahodu) in dialektičnega prehajanja primerov iz enega akcentskega tipa v drugega. Če je G. na *-u*, se Rešetar ni vprašal, kakšen je v tistem dialektu N. — najbrž povsod — zato je mislil, da je morda v slovenščini produktiven tudi tip *volž*, *volù*. (Upošteval je le primere, ki jih navajajo Oblak, Valjavec, Breznik, Levec in Pleteršnik, ne pa drugih.) Da končnica *-û* ne more stati pri prvotno mehkih osnovah, pa Rešetar ponavlja za Oblakom, ne da bi to skušal dokazati. Isto je v Morfologiji. Končnica *-û* naj bi nastopala samo pri pravih trdih osnovah. Vendar je ta hipoteza o pravih trdih osnovah nekoliko nasilno skonstruirana, kar vidimo že po tem, da v Morfologiji za mehke osnove ni niti dobrega primera; *nož*, ki je tam za primer, ne spada sem zaradi drugačne akcentuacije. Treba je upoštevati to, da je tolikšno število primerov,

ki spadajo med prave trde cirkumflektrane enozložne osnove, pa nam vendar od njih G. na *-û* ni znan, da zaradi tistih primerov s palatalom (*gnoj, loj, znoj, blišč* itd.), ki so sploh redki in nimajo G. na *-û*, težko postavljamo hipotezo o pravih trdih osnovah. Poleg tega bi moral biti prevzem *-û* po tej hipotezi do otrditve slovenskega konzonantizma že izvršen in v tistih mejah bi moral potem ostati. Ko je konzonant otrdel, namreč ni imelo nobenega pomena več, da je bil nekoč mehek: *možû* je sedaj enako upravičeno kot *sinû*, tudi *panjû* je po otrditvi, oz. prehodu *û > in*, enako trdim deblom. Zato *možû, panjû* ne moremo smatrati za izjeme (*dnû* je izjema le zaradi enozložnosti). Toda za prevzem končnice *-û* najbrž niti ni bila potrebna poprejšnja otrditev, kajti vemo, da se v ostalih sklonih vpliv *u*-jevske sklanje ni omejeval samo na trde osnove (vpliva na *jo*-sklanjo, na subst. *dónô* in v pl. tudi na *otôcô*) in tu se je moral izvršiti celo preglas, medtem ko je *u* palatalu lahko sledil.

Če je danes običajen G. *možâ*, to pač ni zaradi nekdanj mehkega *ž*, ampak, mislim, zato, ker se pri živih bitjih uporablja za G. in A. ista oblika, *-û* pa v A. redko prodre, zato se tudi v G. obdrži oblika na *-â*. Iz istega vzroka bodo pač običajne oblike na *-â* (oz. *-a*) tudi skoraj redno pri vseh drugih živih bitjih (*bogâ, črvâ* itd.); le pri *sinû*, ki je prvotna *u*-jevska osnova, je G. na *-û* bolj pogosten. Tudi pri prvotnih *i*-jevskih osnovah je pri živih bitjih (*tatû*) vpliv *u*-jevske fleksije močnejši kot pri *o*-jevskih; verjetno so takoj, ko so se prenehale sklanjati po *i*-jevski fleksiji, prevzele v G. *u*-jevsko končnico, ne *o*-jevske.

Tu bi bilo treba razložiti tudi oblike: z *dûmâ, od dûmâ* (dolenjsko), z *domu* (Levstik, Jurčič), z *domi* (vzhod, Navratil). Oblike bi bile lahko iz z *domu* ali z *domi*, kajti pisava z *domu* ima *-u* pač za *ə* po moderni vok. red., vzh. z *domi* pa lahko izvajamo glasoslovno iz z *domu*. Če je oblika z *domi* prvotna, jo lahko razlagamo, ker prevzem končnice po *i*-jevski fleksiji ni z ničimer utemeljen, le z naslonitvijo na adverbje, ki se končujejo na *-i*. Verjetno pa je izhodiščna oblika z *domu* s staro *u*-jevsko končnico (*domô* je prvotno *u*-jevsko deblom), ki se je tu v adverbialni rabi ohranila tudi v neakcentuirani poziciji, medtem ko se je drugod omejila na končno cirkumflektrani G.

Podaljševanje z *-ov-* se v D. in L. sg. izgublja, omejuje se na du. in pl.

Zavrnitev Oblakovega mnenja, da je *-i* v L. iz *ê* (v L. sg. masc./nevtr. in tudi v D./L. sg. fem.), je premalo utemeljena. Slovenščina je sicer posplošila mehke končnice, toda samo pri razmerju *y : ê*, medtem ko razmerje *o : e* (*-om : -em*) vsaj sprva ostane. Pri *ê : i* pa niti ni razlike v mehkosti končnice (to samo etimološko). Pri razmerju *ê : i* je v slovenskih dial. mešanje; res se *ê* navadno omeji na končniško dolgo akcentuirane primere, vendar je težko določiti, kakšna je končnica v neakcentuirani poziciji in pod kratkim akcentom v centralnih dialektih, ker razvoj neakcentuiranega *ê* še vedno ni jasen. Nič prepričljiv dokaz za ta razvoj ni *ê* v *narobe, vkupe*; kajti če je *ê* tu res iz *ê*, je razvoj v teh adverbih šel lahko tudi različne poti kot drugod (prim. npr. različen razvoj v *sânô : tēlô*).

Vokativ se ponekod v slovenščini (Ribnica) tvori tudi s premikom akcenta proti koncu, ne le s padajočim poudarjanjem.*

Pri N. pl. nevtr. bi bilo treba jasneje razložiti in omejiti končnico *-e*, tako pri pridevniku kot pri samostalniku (tipa *lepe mesta* in *lepe meste*).

* S svinčnikom na robu dodano: *glej še Škrabca*.

Nekateri primeri G. pl. na -u pri Trubarju so razloženi kot tiskovne napake. To je sicer verjetno, čeprav je primerov več, kot bi se dalo sklepati po Morfologiji (45) ali Oblaku (JA XII, 33), toda -u v G. pl. najdemo 2-krat poleg -ov že v Conf. gen., kar v Morfologiji ni omenjeno. Ali bi ga tudi tu razlagali kot pomote? (Da bi bil češki vpliv, se mi ne zdi verjetno.) Morda pa so nekateri teh primerov z -u iz du. Ko se je v G. du. končnica -u pričela umikati pl. končnici -ov, a sta se še uporabljali v G. du. obe končnici v isti funkciji, je bila s tem razmerjem podana možnost, da se je -u lahko uporabil tudi v pl. G. pl. na -i (od i-jevskih osnov) je bolj razširjen, kot je to razvidno iz Morfologije, tako v starih tekstih in v dialektih (glej Oblak, JA XII, 43), v osrednjem belokranjskem dial. so oblike na -i običajne (Ramovš, HG VII, 140), ponekod prodro celo v nevtrum; prim. pri Gutsmanu *deli*, iz Preglja mi je znana oblika *drvi*.

Za razlago mežiške in podjunske končnice -ex (tudi pri a-jevskih osnovah), ki še vedno nista dovolj pojasnjeni, je še premalo gradiva (gl. še spodaj pri a-jevski sklanji).

O končnici -ami (I. pl.) pravi Oblak: »Aus Trub. Bohor. und Hren ist mir solcher instr. unbekannt...« (JA XII, 407). V Morfologiji (49) pa je že za Trub. navedenih nekaj primerov (*teletami*, *delami*, *kraljevstvami*). Če res kje piše Trubar to končnico, mora biti redka, na kar lahko sklepamo že po tem, da tudi v D. pl. -a- še ni prodr. Lepo paralelo h končnici -ami tvori končnica -imi, ki ima enak postanek kot prejšnja, le da je ta nastala pri masc., ona pri nevtr. Primeri s to končnico so redki* (glej JA XII, 410) in morda jih ima Ramovš za tiskovne napake ter jih zato ne omenja. V I. pl. je pri subst. *tla* razširjena še končnica -*émi* (tudi v knjiž. jeziku).

O končnici N./A. du. nevtr. -a je rečeno v Morfologiji, da ni iz masc., ampak da je to že pluralizacija. Na to naj bi kazal zlasti primer *dva ókna* z ozko kvaliteto *o-ja*. Toda v dialektih je pri tem toliko omahovanja, da je težko postaviti kot neko splošno obliko *dva ókna*, zlasti ker približno enako število govorov kaže na akcentuacijo *dva ókna* (nekaj primerov glej pri Tesnièreju, Duel 140-1). Težko je sploh ugotoviti, kakšna akcentuacija bi morala biti v N./A. du. O tem so mnenja deljena, a najbrž so bile vse končnice rastoče intonirane (prim. Lehr, Ze studjów nad akcentem słowiańskim, 3, 6, 30, 31). Še najbolj gotovo, da je imela rastočo intonacijo, je za masc. konč. v du. -a; toda že zgodaj so se vršile analogične spremembe. Bolj je zapletena akcentuacija v du. pri nevtr. (pa tudi fem.); /ukrajinske/ oblike kažejo na enako akcentuacijo kot v sg., na isto kaže tudi slovenska okamenina *dvě léti*. Za razširjenost dvojinskih oblik izraza *dvě léti* ne moremo upoštevati, ker je že nekaj adverb, a njegova akcentuacija bi kazala na razmerje *eno léto* : *dve léti* : *tri lěta*. Tudi še pravilni vzhodnoštaj. primeri (Sle. gorice) kažejo na isto razmerje (*ěno lěto* : *dvě lěti* : *tri lěta*; *ěkno* : *ěknj* : *ěkna*). Če bi bile oblike na -a v du. pluralizacija, bi pričakovali tip *dva města*, imamo pa *dva města* (prim. Ribnica: *dvā mājsta*, ali *rešjāta* : *rešjēta* anal. < **rešjēta*, *jābuka* : *jābuka* za *jabolka* itd.; gorenjščina ima prav tako v du. enako akcentuacijo kot v sg. — podatke imam za kamniški kot —, prim. tudi Valjavec, Rad 57, 48 sl.). Če bi bila to pluralizacija, bi kdaj pričakovali tudi zvezo z glagolskim pluralom, kot jo imamo večkrat pri *dve ženē*, a veže se z du. (razen v jugzah. govorih, kjer se je glagolska dvojina izgubila); tudi geografsko se razmerje *dve ženē* : *dve*

* S svinčnikom na robu pripisano: tudi dialektično.

ženē popolnoma ne sklada z *dve okni* : *dva okna* (kot pravi Belić, Dvojina, 72), zlasti ne tip *dve ribi*, s korensko akcentuacijo, ki je bolj razširjen kot oksitonirani tip. Zato je verjetnejše, da je dualni *-a* pri nevtr. iz masc., na kar je mislil že Oblak (JA XII, 414), Tesnière (Duel § 75, 80) in nekdanj menda tudi Ramovš (glej o tem pri Tesnèrju, Duel, 155). Ne razumem tudi, kako bi mogel števnik (*dve*) najprej podleči pluralizaciji; če se pri števniku najprej srečajo oblike z *-a*, potem je to le dokaz, da je *-a* od masc. Nekoliko nerazumljivo in netočno je povedano, da je pluralizacija nastopila tam, kjer imamo maskulinizacijo nevtr. Če bi bilo to res, bi lahko govorili le o maskulinizaciji, ne še o kaki pluralizaciji. V resnici se razširjenost maskulinizacije in končnice *-a* v N./A. du. nevtr. geografsko ne krijeta, čeprav oba pojava v glavnem zajemata centralni pas slovenščine; končnica *-a* je bolj razširjena in ne vem, kako je prišlo v Morf. do povezanosti obojega, najbrž po nepazljivosti prirediteljev. Tudi razširjenost končnice *-a* ni točno označena (glej Tesnière, Atlas linguistique, karta 28), prav tako tudi ni v vseh dialektih izpodrinjen *ê* iz N./A. du. (glej Tesnière, Duel, 141 sl.).

Končnica I. du. *-ma*, ki je v Morfologiji (51) razložena po križanju z I. pl. (*-mī*), bo verjetneje starina. Res nastopa končnica razen pri *u*-jevskih samostalnikih (*sinma*) tudi pri cirkumflektiranih enozložnih *o*-jevskih (Trub. *Lyftma*, Dalm. *rogma*), toda za to skupino vemo, da je že zgodaj prišla pod vpliv prvih. Mnenje, da je to starina, bi potrjevale enakšne oblike pri konzonantskih deblih, pri katerih je tudi prvotna končnica *-ōma* (pri *u*-jevskih *-ōma*), npr.: Hipolitove *kole fsmā*, Bohoričevo *materma*, *ozhetma*, ali v Drsteli *materma*, *hčerma*. Prav tako je lahko starina Trub. *rizhma* (Morf. 66). Na ohranitev konč. *-ma* je lahko vplivala plur. končnica *-mī*, ni pa treba, da bi bila po njej na novo narejena.

Pri moški *i*-jevski fleksiji bi bilo dobro povedati, da je *ogn6* prešel že v psl. v mehko *o*-jevsko fleksijo zaradi palatalizacije skupine *gn*. Pri *potem* (I. sg. *pót6*) bi bilo treba povedati, da je končnica *-em* že zelo zgodaj prevzeta iz mehke *o*-jevske sklanje (tako tudi v shr. in že v stesl. zlasti v Savini knjigi in v drugem delu Supraselskega zbornika), ne pa regularno razvita iz **pót6m6*, kakor bi se dalo sklepati po formulaciji v Morfologiji.

V Morfologiji (55) beremo: »V govorih, kjer je mešanje med mask. in nevtr. zaradi maskulinizacije nevtr., imamo v pl. /pri subst. *pót6*/ tudi nevtr. oblike: *imam velika pota* (Ljubljana — primerjaj obliko *rokava*).« Toda ni tako. Taka razlaga bi bila mogoča, če bi imeli te oblike le tam, kje imamo maskulinizacijo nevtr. so pa bolj razširjene. Če je v dialektu kakih pet nevtr. oblik, ki izhajajo iz masc. ali fem., še ne moremo govoriti o mešanju nevtr. in masc., zato bo treba obliko *pota* postaviti v isto vrsto s *prsa* ipd., pa tudi v obliki *rokava*, ki je prav tako precej razširjena, mislim, da ni navadno mešanje, ampak da je iz du. (prim. tudi rus. *rukavá* »rokavi« N. pl. s prvotno rastoče intoniranim dualnim *-a*, glej Nahtigal, Akzentbewegung, 146 sl.). Ker so se v slovenščini ohranile dualne oblike le v vezanem du. (v zvezi s števnikom), namesto prostega du. pa imamo pl., zato je tudi za prosti du. *rokava* nastopil pl. *rokavi*, ali pa se je du. *rokava* začel smatrati za pl. nevtr. (vplivala so tudi pluralia tantum, ki so običajno nevtr. — glej še spodaj pri *prsi*) ter se začel sklanjati po tipu *mesta*, po katerem je spremenil tudi intonacijo (prim. pl. *vīna*). Ker je sg. navadno ostal masc. (*rokav*), se tvorijo v istem dial. lahko tudi maskulinske pl. oblike, pa tudi obratno prodre nevtr. oblika v sg.

Pri *a*-jevski fleksiji je pri G. sg. v Morfologiji (str. 56) rečeno, da je tip *vodé* verjetno pod vplivom pronomina, a pri pronominih *toje*, *jeje* (str. 88, 91) obratno, da so pronomini *té*, *nje* nastali po tipu *žené* (*vodé*) in ne po kontrakciji. Iz dokazovanja pri pron. je razvidno, da mora biti G. sg. fem. na *-é* smatran za plod neke psl. metatonije (ne po kontrakciji). To bi bilo sicer tudi mogoče, toda vzrok, ki je za to v Morf. naveden, češ da možnost kontrakcije *toje* > *té* ni izkazana, da bi v dolnejšini morali imeti **teĭ*, tega pa nimamo, ta vzrok ni resničen. V *é* se kontrahira *oje* (*vojevoda*, *dobroje*), isti rezultat bi morda dalo *oje*, če bi se nazalnost izgubila še pred kontrakcijo; toda *oje* se kontrahira pred raznazalizacijo — na to bi vsaj nekoliko kazali tudi Briž. spom., kjer so že nekatere kontrahirane oblike (*oje* > *e*), a še nosniki; posredno bi kazal na to tudi I. sg. *-ojo* > *-e* — zato rezultat te kontrakcije ne more biti *é*, ampak samo *e*. Isto kažejo tudi podobni primeri, npr.: *zajec6* > *zec* (vsi govori, ki izkazujejo kontrakcijo, kažejo na *e*). Lep dokaz za *oje* > *e* je N. pl. *gospé* < *gospodię* (oksitoneza), ki izkazuje novi akut ter zaradi rastoče intonacije ne more biti analogično po *žené* (N. pl.). Tudi *gospé* v G. sg. nima *-é* po *žené*, ker zakaj bi analogija po tipu *žena* nastopila v vsej sklanjatvi le v tem sklonu.

Torej vidimo, da glasoslovno in akcentsko ni za kontrakcijo *toje* > **té* nobenih ovir. Niti ni treba *té* imeti za analogijo po *nje* < *jeje* (glede akcentuacije prim. rus. *eĭ*), kot je mislil Torbiörnsson (Zwei sla. Kasusformen, ZslPh I, 74). Njegova razlaga, v bistvu pravzaprav Ivšičeva (glej spodaj), je pomanjkljiva, ker ni upošteval, da se je kontrakcija izvršila pred denazalizacijo. Proti njegovi razlagi bi bil Ramovšev ugovor upravičen. Prvi je menda opozoril na možnost vpliva pronominalne fleksije na jsla. G. sg. *a*-jevske fleksije Valjavec (v Radu 132 /1897/, 209); on je še mislil, da je narejen po pronominih G. **zem-leje* in nato skrčen v *zeml'ę*; Ivšić (Rad 187, 197) pa je mislil, ker ni nastopila pri korensko akcentuiranih primerih metatonija, na poznejši vpliv pronominov (kronološko vzeto po kontrakciji). Za njim so prevzeli to razlago še drugi (prim. Lehr-Splawiński, O praslówiańskiej metatonji, 19, 47). Da na *a*-jevsko fleksijo lahko vplivajo pron. (v našem primeru sta pač vplivala oba: *té* in *nje*), ne kažejo le I. forme (psla. *riboję*) ali mlajše poljsko *ziemie*, *wolej* itd., ampak tudi prekm. sporadični L. *zemlej*, *prošnej* (po *njej*). Omenil bi tudi to, da imajo v litovščini adjektivi pronominalne končnice (v sklonih, kjer bi se od pron. razlikovali), v letščini pa poleg adjektivov tudi substantivi. Lingvistično je torej vpliv pron. na subst. možen in v našem primeru zelo verjeten.

Nekoliko problematičen je tudi I. sg. *a*-jevske fleksije, vendar je precej splošno sprejeto mnenje, da je končnica prevzeta od pronominov. Naše I. oblike kot *rôkj*, *răkj* (v Bočni, mežiškem dial. in v sevzah. krajih osred. štajer. dialekta) so še premalo raziskane, da bi bilo mogoče dokončno reči, ali so nastale po redukciji iz *-oĭ* (v nepoudarjeni poziciji) ali pa so po mešanju sklonov iz L. Tesnière (Sur le système casuel du slovène, MVen /1925/, 355-8) je mnenja, da so iz L. (enako tudi Tominšek, Narečje v Bočni, 18), Ramovš pa nasprotno, da so po asimilaciji (tako v Morf., 58, JF VII, 302 in drugod). Iz materiala, ki je znan do zdaj, je možno sklepati eno ali drugo. Ker ta narečja niso ohranila intonacije, ne vemo, ali je to lokalna ali metatonirana instrumentalna oblika. (Vokalna kvaliteta je seveda pri prvotno oksitoniranih primerih v današnjem korensko naglašenem I. iz ostalih sklonov.) Če se

v Bočni (Tominšek, l. c., 14, 23–26) tudi pri *o*-jevski sklanji ter pri zaimkih in pridevniki uporablja v I. poleg instrumentalnih tudi lokalne oblike, je to lahko nastalo šele pod vplivom *a*-jevske sklanje, imamo pa ponekod tudi v pl. zamenjavanje I. z L. (ni treba, da splošno, lahko le v določenih kategorijah), in sicer ne le v koroških (Tesnière, l. c., Ramovš, JF VII, 302), ampak tudi v nekaterih štajerskih govorih (Dramlje: z *vrâtiž*, z *vîliž*); ker te oblike niso vezane na ozemlje z enakim L. in I. sg. fem. (Dramlje z *nûgôj* : z *vrâtiž*), ni vzrok tega pojava glasosloven, zato je tudi I. sg. *a*-jevske sklanje na -*î* (*rîbî*, *rôkî*) lahko iz L. in ne le po asimilaciji.

Pri N. pl. ni posebnih sprememb. Posplošena je mehka končnica (seveda le v slovenščini, ne tudi v slovanščini, kot je rečeno v Morf. 60), a zanimivo bi bilo omeniti še redke primere analogije po *i*-jevski (*solzí*, *rokí* v Vrazovi zbirki ljudskih pesmi, glej JA XII, 437 — prim. tudi A. pl. na -*i* po *i*-jevski sklanji: *souzí*, Štrekelj, Morphologie, 51), ali po nevtralnem *o*-jevski sklanji (poleg N. pl. *njiva*, sg. *njiva*, še nekaj primerov za poljske pridelke pri Sv. Juriju ob Ščavnici, glej Ilešič, JA XXI, 206 sl.; to ni nevtralizacija, kot pravi S. v LZ 1899, 703, ker se veže s femininsko obliko pridevnika).

V G. pl. imamo, poleg v Morf. naštetih končnic, še končnico -*av* (okrog Loškega potoka -*âu*, okrog Ribnice pa s spremenjeno — po metaton. tipu *lip* — intonacijo -*âu*) z -*v* po masc. Končnica je zanimiva; ker je moral biti -*v* prevzet pred asimilacijo -*ov* > -*u*, kaže, da je bil G. pl. na -*â* v teh govorih znan vsaj že v XVI. stol.

V D. pl. je pri Trubarju uporaba končnice -*om* v razmerju proti -*am* tako pogostna, da je ne moremo razlagati kot pomote (glej primere pri Oblaku, JA XII 442, toda vseh ni zabeležil; prim. za Trub. K 1551 poleg naštetih še *oblubom* 48 (2 ×), 234, *befedom* 105, *pryzhom* 104, *Vdunom* /pomota za *Vduuom*/ 142, *shenom* 188, *mafhom* 237). Nastati je morala fonetično po labiovelarizaciji (ne po masc.; prim. tudi nekatere drugačne primere pri Trub.: *nom*, *vom*, *drugom* K 99, *opominom* za *opominjam* KA IV a itd.). Morda je izgovarjal â, ki ga je pisal zdaj z *o*, zdaj z *a*. Tudi v današnjih dialektih imamo primere labiovelarizacije (goričansko: *krâvom*, *nûogom*). Prav tako ne moremo razlagati kot pomote številne primere končnic -*om*, -*omi*, -*ox* (tudi pri *o*-jevski deklinaciji) pri Janezu Svetokriškem (glej Morf., 49); ker bi fonetično težko nastale (-*o*, -*omi*), jih je treba imeti za umetne tvorbe (glej Tomšič, ČJKZ VIII, 8).

Pri L. pl. končnica -*ex* ni posebej razložena; misliti bi se dalo, da velja ista razlaga kot za D. pl., kjer je rečeno, da se pri oksitonih pod vplivom N./A. pl. pojavlja končnica -*ém*. Morda sta končnici -*em* in -*ex* v nekaterih štajerskih in koroških govorih res nastali po vplivu N./A. pl. Prav tako so lahko po vplivu N./A. pl. kobariški primeri, ki pa so lahko tudi fonetično razviti v D. (tudi pri masc. je -*en* po asimilaciji iz -*om*; prim. Ramovš, HG VII, 79). Ni pa mogoče po vplivu N./A. pl. razlagati oksitonirane končnice L. pl. -*éx*, ki je precej pogostna — ta končnica, mislim, da je iz *i*-jevske sklanje (slovenske *i*-jevske), kajti gorenjsko *rokéx*, *ročéx*, z rastočo intonacijo ne more biti po N./A. pl., ki je cirkumflektiran. Tudi individualni dolenski primeri (ribniško indiv.; v *souzájx*, v *tožbájx*) kažejo na ê. Končnica -*éx* se je pač občutila kot značilnost oksitonov in se začela posploševati (*stoléx*, *tléx*, *ljudéx*, *kostéx* in nato še *souzéx* itd.). Mislim, da prehod *i*-jevske končnice v *a*-jevsko sklanjo ni neverjeten, saj imamo tudi obratne primere.

V Morfologiji pogrešamo razlago sklanjatve subst. *gospá*.

Pri ženski *i*-jevski fleksiji zlasti v sg.* ni posebnih sprememb. K I. sg. bi pripomnil, da ni oblika *mislijo* (ta tip srečamo že v Trub. Postili, glej Škrabec, JS I, 255) samo knjižna tvorba po drugih sklonih (nam. z *misaljo***), ampak se take oblike (*mislijo*, oz. *misľajo*) pojavljajo tudi v dialektih (prim. Štrekelj, Morphologie, 69; Škrabec, JS I, 254). Pri D. in L. pl. *i*-jevske sklanje (prav tako še v Morf. na str. 47, 75, 77) bi bili morali prireditelji upoštevati novejšo Ramovšovo razlago teh končnic (v SR II, 177—185).

Pri obliki *prsa*, ki jo zasledujemo v slovenski knjigi od Hipolita dalje ter se uporablja poleg knjižno pravilne oblike *prsi* prav do danes (prim. v Župančičevem prevodu Prešerna 35) in ki kot *mesta* > *meste* lahko preide v *prse*, naj bi bil vzrok za nevtralizacijo v mod. vok. redukciji (G. *prsi* naj bi prešel v *prs* in se izenačil z G. pl. *mest*). Taka razlaga bi bila možna, če bi imeli nevtralizacijo le v tistih dialektih, ki so mod. vok. red. razvili do take mere, da končni *-i* popolnoma reducirajo, in sicer šele po tej totalni redukciji. Imamo pa danes v dolenjščini (Ribnica) *prsa*, G. *prs* : G. pl. *nitá* — s še ohranjenim polglasnikom v G. pl. *i*-jevske sklanje, ali v Beli krajini (Metlika) *prsa*, *prs*, a v G. pl. *i*-jevske sklanje je *-i* še ohranjen. Podobno tudi še ponekod drugod. Na Krasu (Štrekelj, Morphologie, 52) je pri tem subst. od *i*-jevske sklanje ohranjen celo samo G. *prsi* (poleg *prs*). Nevtralizacije torej na ta način kot v Morf. ne moremo razlagati. Prehod se je najlaže izvršil v L., ki je bil od cas. obl. najpogostejše rabljen (v *prsih*, na *prsih*, ob *prsih*, pri *prsih* itd.) in enak z L. pl. nevtr. *o*-jevskih subst. (*prsih*, *nitih*, *mestih* ali lahko tudi *prsa*, *nitah*, *mestah*). Mislim pa, da so bili glavni vzroki drugi (tudi v shr. in češč. imajo obliko *prsa*, a stične oblike so v drugih sklonih, prim. Trávníček, Hist. mluv., 328); zlasti vpliv subst. kot *nedra*, *pljuča*, *jetra*, *usta*, *senca* itd., pa tudi sploh nekaj občutek, da so pluralia tantum nevtralna. Tudi za *gráblaz*, *vílaž* se včasih uporabljajo oblike po nevtralni *o*-jevski sklanji: *grábliz*, *grábliz*, *víliz*, oz. povsod z *a* < *i* (predvsem v L.; stični obliki sta v G. in po prehodu *oratom* > *oratom* v D.). Zlasti iz *i*-jevske fleksije se pluralia tantum umikajo.

Podobni vzroki so morali delovati pri že omenjeni obliki *pota* (plur.) in redkejši *kota* (A. J. Murko, Stritar); prav tako tudi pri subst. *jasli*, ki flektira kar po treh sklanjativah (*i*-jevski, *a*-jevski, *o*-jevski) in še pri nekaterih drugih primerih.

Subst. *miš* je sicer v slovenščini v glavnem ostal *i*-jevsko ime (zanimiva pa je akcentska razlika v cas. obl. z ostalimi ortotoniranimi osnovami na *-i*-), vendar poznajo obrobni dial., ki mejijo na hrv. (glej Plet.; Glonar, Naš jezik, 33) obliko *miš*, *miša*; celo v zah. dolenjščini se včasih sliši taka sklanja (zlasti v G. pl. *mišu*) — zato ni treba, da bi Dalmatinove oblike nosil njegov prednik z juga.

Pri *ü*-jevski sklanji je rečeno, da se je *a*-jevska sklanja laže uveljavila, ker so se zaradi fonet. procesov nekateri psla. glasovi zlili v en fonem, npr. *ę* in *e* (*duše* : *crókšve*); toda to ni povsod: podjunščina kaže na prevzem *ę*, kot je omenjeno pri *r*-sklanji, pa tudi takoj spodaj pri G. je rečeno, da je končnica *e* < *ę* po *a*-jevski sklanji — torej s tem vzrokom ne moremo računati. K razporeditvi oblik *cerkev* : *cerkva* bi pripomnil, da razvrstitev v Morf. (ki se s Te-

* Z roko dodano na robu: »Razlaga akc. v D. sg. je problematična.«

** Z roko na robu dodano: »dial. bi to bilo *misujo* ali *misjo*«.

snierjevo, Atlas ling., karta 24, popolnoma ne krije) ne velja absolutno, ampak da so običajno v istem dialektu poleg enih tudi redkejša druge oblike, zlasti pri nekaterih samostalniki. V G. pl. je odveč razpravljanje, ali kaže brezkončniška oblika staro stanje ali analogično po *a*-jevski, pač pa bi omenil, da nastopata v tem sklonu tudi končnici *-a* in *-i* (ne le pri subst. *buqi*).

Pri sklanjatvi subst. *kri* je tudi nekaj netočnosti (npr. da *kri* kot *s*-deblo pomeni temperament — v SJ IV, 28, je pravilno omenjeno, da ima ta pomen le v Davči), zato je najbolje uporabljati kar Ramovševa razpravo iz SJ IV, 26–28. Fleksija *kri*, *kriji* je navedena za sevzah. dialekte. Toda iz ribniškega govora mi je znan G. *krí*, ki je dokaj pogosten, celo pogostejši od G. *krvi*, a v ostalih sklonih (D., L., I.) je v osnovi *kro-* (po Ramovšu iz *krip-*). Mislim, da je oblika *kri* razložljiva samo iz *kriji* po kontrakciji (ob času mod. vok. red. *kriji* > **krāji* > **krū* > *krí*); da bi bila to naslonitev na G. pl. *i*-jevske sklanje, se mi zdi malo verjetno (ker se v vseh zvezah in v vseh sklonih uporablja kot sg. in tudi zaradi enozložnosti bi bila to v G. pl. *i*-jevske osamljena oblika — samo še *dní* je enozložna). V Ložu pa je vsaj starejša generacija govorila še nekontrahirano *kriji* poleg reduciranega *kari* (tudi tu je ta osnova samo v G.). Iz tega vidimo, da ni le Trubarjev govor poznal nekoč oblike z osnovo *kri-*, ampak da so v dolnejšini živele obojne oblike: *krivi* (ali *krvi*) in *kriji*; do danes je že skoraj splošno zmagala prva, Trubarju je bila bolj znana ali vseč druga.

K opisu konzonantske sklanje bi bilo potrebno še precej dopolnitev. Niti omenjene niso oblike kot *pleme* (= *plamen* Ravnikar, Zg. I, 104, 295 — o korenem *-e-* glej Ramovš, JA XXXVII, 324), *bedro bedresa* (glej pri Plet.; dalje VI. Levstik), *gorjesa* (Kersnik ZD V, 29) itd. Potem bi omenil še nekatere primere, ki jih je Ramovš v SJ IV sicer obravnaval, a jih v Morf. tudi ni, npr. med primeri, ki so prišli v *et*-sklanjo, ni omenjeno *bruno* (koroško), prav tako ni omenjeno *jajce -eta* (Ješenak, Slomšek) in *prseta*. Tudi v SJ IV, 28, oblika *prseta* ni razložena. Direktni prehod *prsi* v *prseta* ni mogoč. Oblika ni prav pogostna in v govorih, ki imajo obliko *prsi*, se menda nikjer ne nahaja. Ker pa tudi nevtr. *prsa* v fleksiji nima stičnih točk z *et*-sklanjo, je najbrž *prseta* nastalo k *prsa* po razmerju *pleča* (N. pl.) : *plečeta* (G. sg. in N. pl.) ipd. V govorih s prehodom *prsa* > *prse* pa je prehod v *et*-sklanjo lahko razložljiv.

Pri sklanjatvi subst. *dan* bi bilo zanimivo omeniti rožanski D. *dnū* (o *svetò-ma dnū*, HG VII, 16); tudi belokranjska sklanjatev *dan*, *dana* ni omenjena. Pri I. sg. *dnēm*, ki izkazuje kot *pqtem6* zgoden vpliv *jo*-debel, je v Morf. (73) nerodna formulacija, iz katere bi se dalo sklepati, da je oblika *dnem* znana le Trubarju, pozneje pa ne več; vendar je še danes živa. Prav tako se v A. sg. *et*-sklanje ni obdržala samo stara oblika, ampak jo je pri živih bitjih, čeprav ne redno, pa vendar pogosto, nadomestil G.

Ramovševa razlaga subst. *oče* poznamo že iz RDHV I, 392–400. Čeprav je tam zbranega mnogo gradiva, vendar še vedno ne moremo z gotovostjo reči, kako se je ta subst. razvijal, kajti v glavnem so se spremembe vršile že v predliterarni dobi. Šibka stran /Ramovševa/ razlage je zahodnoslovenski *ć*, ki naj bi nastal po križanju *oca* in *oče*, s tem da bi se glasova drug drugemu približala (glej RDHV I, 397). Tako križanje mi ni od nikjer drugod poznano; tudi ni kakih drugih takih primerov s *ć*, da bi bila možna naslonitev nanje. Upoštevati pa moramo tudi, da je v otroškem govoru res marsikaj mogoče. Tudi morebitna tvorba **ot-ja* (Štrekelj, Morph., 10) se mi ne zdi tako nemo-

goča kot Ramovšu (l. c., 396). Sufiks *-ja*, ki sicer tvori feminina, bi bil v govoru otroka, ki ima največ opravka z materjo, lahko uporabljen tudi za očeta. Prav tako je še vedno nejasen prehod v *et*-sklanjo, predvsem zaradi govorov, ki imajo *et*-sklanjo samo v pl., kot tolminščina (Ramovš, HG VII, 86), prleščina (Ramovš, HG VII, 180), enako tudi v Bočni (Tominešek, l. c., 23); če ni morda kje to že knjižni vpliv. Ker je beseda *oče* najpogostejše rabljena v otroškem govoru, moramo, kot sem omenil, pri njej pač računati z neobičajnimi spremembami, ki jih v drugih primerih ne bi pričakovali. Zato toliko bolj presenečajo govori z *et*-sklanjo samo v pl. (kjer je bila po Ramovšu že itak vedno masc. sklanja), ki bi kazali na to, da je *et*-sklanja prodrla najprej v pl., kajti pluralnih oblik (pri tem subst.) otroci navadno ne uporabljajo in tudi primeri *et*-sklanje v pl., ki bi bili masc., so redki (hipokoristika se običajno uporablja le v sg.).

Pri *r*-deblih bi pripomnil, da so relikti tudi v du.: *materma* (Bohorič, 55); *materma*, *hčerma* (v Drsteli, JA XII, 450); ponekod so tudi *i*-jevske končnice: *materima* (Bohorič, 55); *materima*, *hčerima* (Murko, Theoretisch-practische Gram., 1834, 27); v pl. *materih* (Bohorič navaja pri G.); *materih*, *hčeri* (Murko, l. c.) itd. Zlasti subst. *hči* je pogosto pod močnim vplivom *i*-jevske sklanje: G. sg. *hčeri*, A. pl. *hčeri* (Oblak, JA XIII, 65, navaja za vzhod, a oboje mi je znano tudi iz centralnoslovenskih tiskov).

Ko so našteje pri pers. pron. središčanske oblike *mēnom*, *tōbom*, *sōbom*, ki naj bi izkazovale v vokalizmu vpliv kajkavščine, bi bilo dobro povedati, da imamo primere z *o*-jevskim vokalizmom v korenu tudi v mežiščini (*tūāba*, *sūāba* < *toḃo*, *sobḃo*). Du. oblike pri pers. pron. so res najbrž zgodaj izumrle (prim. Belić, Dvojina, 80), a Briž. spom. tega z ničimer ne dokazujejo, ker v njih sploh ni primerov, kjer bi osebni zaimek v du. lahko stal. Dualna oblika *madva* je omenjena, a obliki *ma*, *va*, ki jih srečujemo pri slovničarjih in kar je Metelko (Lehrgebäude, 199) obsodil kot Pohlino spako, nista obravnavani. Tesnière (Duel, § 137, 139) meni, da je du. *ma*, *va* eksistiral, vendar njegovi dokazi niso prepričljivi. Eksistenco *ma*, *va* je hotel dokazati le zaradi svoje teorije o sledečem kronološkem razvoju dvojine: 1) *ma*, 2) *madva*, 3) *midva*, 4) *mi*, ki pa je napačna (prim. Belić, Dvojina, 77 sl.). Najbrž je imel prav Metelko, kajti ob času, ko so sporočene take oblike, se je v du. že uporabljala konstrukcija s števnikom *dva* (*midva*) in ne več *mi*, ob katerem bi kvečjemu lahko nastal *ma*. V du. so tako v N. kot v ostalih sklonih — zlasti še na vzhodu — še različne kombinacije s števnikom (npr. Škomer: *midvadva*) in različne redukcije ter asimilacije, a tu naštevati bi jih bilo nepotrebno, ker ne povedo nič bistvenega.

K zaimku *ta* (N. sg. fem.) bi omenil, poleg že obravnavane kontrakcije v G. (glej zgoraj pri *a*-jevski sklanji), da v I. sg. ni treba iskati nobene analogije po *z rībo*. I. *to* je popolnoma regularno razvit iz **toḃo* > *tō* > *tó* s spremenjeno intonacijo v demonstrativu *tō* (poleg *tó*), kot tudi v G. *tē* (poleg *tē*) ali *tēga*. Ponekod (gorenjsko, goriško, deloma dolensko; glej Tesnière, Atlas lingv., karta 54) se v N./A. du. uporablja za masc. oblika *tedva*. V Morf. to ni omenjeno, Tesnière (Duel, § 176) izvaja iz fem., Belić (Dvojina, 73) iz nevtra. Iz nevtra ne bo, pa tudi iz fem. to ni navaden prevzem v masc., kajti uporabljala se v zvezi s števnikom, in prvotno je verjetno bilo razmerje *tadva* (oz. kolikor so prodirale pl. oblike v N. *tidva* v A. *tēdva*) : *tēdvē* (iz pl. za *tēdvē* oz. *tidvē*). Jezik je to poenostavil, za osnovo je sprejel *tēdv-* (iz fem., morda

še ob podpori A. masc. *tędva*) in spol označeval le v končniškem delu. Podooben primer, le da nastopa bolj individualno, je pri osebnem zaimku za N. masc. du. *medva* namesto *midva*.

Razne kontrahirane oblike zaimkov *ta* in *isti* (*tisti*, *tujsta* tolminsko, *tista* za masc. v Beli krajini) niso omenjene.

Oblike *komô* (za D., L., I.) v Rovtahn, deloma Poljanski dolini in Škofji Loki (glej Morf., 89) ni treba razlagati po vplivu N. *kdô*, saj v teh dialektih preide *û > ô* (*psô < psû*), ki se v D. in L. posploši tudi v neakcentuirani poziciji in včasih tudi v dolgo akcentuirani (*bogô* — da teh primerov ni mnogo, nas ne sme motiti, saj sploh primerov z dolgim akcentom na končnici v D. skoraj ni več). Zlasti pri pronominih so te posplošitve še bolj pogostne in *o* je prav lahko vnesen v D. sg. *komú*, ki ima po vprašalni metatoniji dolg rastoč akcent. (Zlasti ker je ob njem navadno dubleta s korensko akcentuacijo.) Da pa lahko pride ta D. oblika tudi v L. in I., vidimo tudi pri drugih zaimkih, kjer so za L. zelo običajne D. oblike: *pri njemu* (oz. *njém* z reduciranim -u, kot kaže akcent), *pri temu*, *pri komu* itd. Tudi v I. se uporabljajo D. ali L. oblike. Znana, čeprav bolj redka, je oblika *s komú*, oblika *kom* se rabi za L. in I.; prim. tudi tu pa tam na Gorenjskem z *nemô*, ali pa tudi v pl. *nām* — horjulsko je to D., I.; gorenjsko D., L.; o štajerskem in koroškem mešanju sklonov glej zgoraj pri I. sg. *a*-jevske sklanje.

Pri razlagi G. du. osebnega zaimka za 3. os. bi bilo treba povedati, da je -i- v prvem zlogu (*njiu*) po ostalih kazusih du. in pl.

Pri zaimkih *njihov* in *njihen* (Morf., 94) je rečeno, da sta se porazdelila po dialektih; toda na zah. Dolenjskem je v rabi le genitivna oblika *njih*, prav tako v Bočni (Tominšek, l. c., 24), isto v Ben. Sle. (Klodič, § 62). Iz Morfologije bi se dalo sklepati, da se posesivni genitivi po XVII. stol. več ne uporabljajo. Pos. G. niso živi le v dial., tudi pri novejših pisateljih jih še pogosto srečamo (Vošnjak npr. ne uporablja niti zaimka *njegov*).

K sestavljeni sklanjatvi ni mnogo pripomniti. Sedaj je jasno, da je kontrakcija možna in glavni Oblakov argument, češ da češč. ne izkazuje *ê*, zavračajo z mnenjem, da je bil ob kontrakciji češki *ê* že zožen (prim. Ramovš, Slavia II, 118—9, RSAZU II /1944/, 117). Mislim pa, da to niti ni potrebno, ampak da *oje* v češč. že zato ni sovpadel z *ê* (za psla. *ê* sprejemam z Ramovšem, RSAZU II, 111—124, fonet. vrednost 'ä'), ker se je pri češč. *ê* okrepil sprednji palatalni element, ki ga kontrahirani *oje* najbrž ni vseboval, medtem ko je sle. šla v smeri depalatalizacije, zato je pri nas kontrahirani *oje* z njim lahko sovpadel.

Ko je že govora (Morf., 79, 101), da je formalna razlika med dol. in nedol. obliko pridevnika le v N. sg. masc. in akcentu, bi bilo dobro omeniti, da je v panonskih dialektih to formalno razmerje izraženo samo s členkom *te*, *ti*, sicer pa se v nekaterih primerih uporablja določna, a v drugih nedoločna oblika (/en/ *mâli*, *ti drôben*). V kraškem in notranjskem dialektu pa je z izgubo intonacije odpravljena tudi razlika v vokalni kvaliteti *e*-jevskih in *o*-jevskih glasov med dol. in nedol. obliko, a -i v N. sg. masc. je v dol. obliki ohranjen (nedol. *zêlen* -*êna* : dol. *ta zelêni* -a). Omeniti bi bilo še treba, da se je v prekmurščini -iva (od *mûva*, *miva < midva*) občutilo kot končnica N./A. du. zaimkov in po teh tudi pri adjektivih.

Slabo so zapisana izvajanja pri podvojenem komparativu (Morf., 107). Zapisano je, kot da *drâjša* in *uôžôjša* spadata še tja, v resnici pa nimata

z njimi nobene zveze; pri njih gre le za novejšo tvorbo in sekundarno palatalizacijo. Omenil bi še to, da *drajši* ni samo rožansko in da poleg *lahkejši* srečamo tudi še *lajši* (zabeleženo imam iz Erjavca). Oblika je težko razložljiva, ker je pri novejših sle. tvorbah suf. *-žkž* ostajal. Morda je oblika *lajši -a -e* analogično tvorjena h *krajši -a -e* po razmerju *lažka : kražka < kratka* (oz. še po drugih primerih, ki imajo *dk, tk*; o prehodu *dk, tk > žk* glej Ramovš, HG II, 218). Pa tudi *krajši* dela pri razlagi težave, kajti **kračši* po asimilaciji $> *kraši$ in s prehodnim *i > krajši* (Morf., 107) je le za silo razloženo. Asimilacija *čš > š* je kljub temu, da bi jo podpirali drugi komparativi na *-ši* (toda na *-aši* se ne končuje noben komparativ), zelo dvomljiva. Kar se prehodnega *i* tiče, bi omenil, da se sicer najde skoraj v vsakem govoru nekaj primerov zanj, a da primeri niso vedno isti (tu imamo *gozd* poleg *oistar*, tam lahko *gojzd* poleg *ostar* — glej Ramovš, HG II, 170), a v našem primeru je generalizirano *krajši*. Zaradi vsega tega se mi zdi verjetneje, da se je adj. *kratāk* (to je edini primer na *-žkž*, ki danes pri stopnjevanju izgublja suf. *-žkž*) naslonil na primere, ki imajo v korenu *-d-*: *sladāk, gladāk*, saj se razen N. sg. masc. nedol. obl. v vseh drugih oblikah z njimi enako končuje: *kratka -o, kratki -ega* itd. kot *slatka < sladka* itd., ter po njih uravnal komparativ: *krajši* kot *slajši, glajši* (oz. dial. *kraji* kot *slaji, glaji*).

K superlativu bi pripomnil, da ne stoji člen *ta* povsod med *nar* in komparativom, in to ne le v sedanjih govorih, ampak tudi že v starejših tekstih (samo nekaj primerov: *Ta nar uishi*, Skalar, 238 a, *ta naruishishi*, Skalar, 266 a; *ta nēr vezhi*, Basar, 42, *ta ner ftrafhnihi*, Basar, 57; *ta ner fhkodlivishi*, *ta ner navarnishi*, Rogerij, II, 461; *ta nar majnshi*, Japelj, NT 5, 16 itd.).

Pri razliki *tisōč : tisōč* (Morf., 113) menda ni enakšen razvoj kot pri *mĭlin* in *mālin*; oblika *tisōč* najbrž ni nastala po novi metatoniji iz *tisōč*. Tudi Ramovš (glej KZ, 179, in Vondrák, VSG I², 269) si je to včasih drugače razlagal.

Pri glagolu je nekoliko nejasno razpravljanje o imperfektivnih in perfektivnih glagolih pri imperativu. Ne vem, zakaj je vpleten tu Cankarjev stavek *Ne pridi več domov!*. Najbrž je tu mišljeno pravilo, da se v prohibitivu uporabljajo imperfektivne oblike (perf. le, če imperf. nima ali če ima ta drugačen pomen; glej Breznik, RAZU I /1943/, 159—175). Toda v živem jeziku se rabi v zanikanem imperativu, če je poudarjena enkratnost prepovedi, tudi perfektivni glagol. Ali se to razvija šele sedaj ali pa je že staro, je težko reči. Starejši teksti nam ne povedo mnogo, ker imajo moralizujoč ton, ki že itak zahteva imperf. glagole.

Omenjena je tudi možnost klasifikacije glagola s slovenskega stališča. Razdeljen je po sedanjiški osnovi, a le na opisni način (nič historično); toda pri tem je preveč upoštevana infinitivna osnova, da pa pri vsem tem ne bi nastalo preveč vrst, je ogromno glagolov postavljenih med iregularne: vsi po Miklošičevi razdelitvi iregularni, atematični, kontrahirani tipa *bati* in sledeči Miklošičevi razredi: I 4, 5, 6; V 2, 3, 4 in pri III 1 v prez. kontrahirani. Zaradi tolikega števila iregularnih glagolov je postala razdelitev nepregledna. Razumljivo je, da v nadaljnjem glagol ni obravnavan po tej razdelitvi že zaradi njenega opisnega značaja.

Kaj je v Morf. (131) mišljeno o končnici 2. os. sg. pres., ni prav jasno. Videti je, kot da je smatrana končnica *-ši* za prvotno. Vendar najbrž slovenski *-š* (enako v drugih slovanskih jez.) ni nastal iz *-ši* po neki redukciji *i*-ja, ki bi

nastala zaradi simetrije v številu zlogov s 1. in 3. os. sg. (Jagić, JA VII, 66), ali zaradi kake drugačne analogije (če je v 3. os. *-tš*, ne more biti *-š6* analog. po njem), ampak je naravnost iz *-ši*. Stesl. oblike na *-ši* pa imajo *-i* ali iz prvotne končnice *-ei* ali najverjetneje po medialni *-saí*; začetki enakih tvorbo, ki drugod niso prodrle, so bili lahko tudi v drugih slovanskih jez., prim. *poftediſi* v Briž. spom. III 50.

Problematična je tudi konč. 3. os. sg. pres. V Morf. (131) je rečeno, da je razen v rus. (zdaj razen atem. ostankov otrdelo) in star. polj. (pri atem. *ješć*) povsod drugod končnica *-tš*. Toda za sle. ne moremo trditi, kakšno končnico je imela (prav tako za češč. in shr.). Stesl. končnico *-tš* je težko razlagati kot v Morf. glasoslovno po otrditvi iz *-t6* in to podpirati s tem, da se v stesl. spomenikih včasih odvisno od okolice menjavata *6* in *ž*, kajti vidimo, da zlasti spomeniki, ki najbolj dosledno pišejo *-tš* (npr. Zografski ev., kjer je *-t6* čitljivo zapisano samo enkrat: *ect6*), tudi najbolj dosledno ločijo med starim *6* in *ž*. Ker tudi razlaga, da je nastala po pronominalnem *tš*, ni verjetna, mora biti končnica *-tš* iz kakega drugega ide. končaja.

Pri 1. os. sg. pres., ko so naštet primeri s staro končnico *-o*, ni nič omenjena rožanska oblika *mō* < *mogo* ali nadiška *želięon* < *želejo+m* (HG VII, 57); v tekstih pa *hozho* piše tudi še Kastelic (prim. Oblak, LMS 1887, 279; Zavalal, 32, in Rupel, SR II, 123).

Za končnico *-ši* (v 2. os. sg.), kadar je v vprašalnici (rezijansko: *v'iši kój?*, glej Baudouin, Mat., št. 407, 415), je verjetna razlaga iz *-š + li*, kot razlagajo tudi enake staročeške primere (glej Gebauer, Hist. mluv. III 2, str. 11–12). Toda tolminski *-ši* ne vem, če se govori le v vprašanjih; Zakrajšek (SG IX, 341), ki o njem poroča, pravi, da je našel dva taka primera, in sicer v nar. pesmih: »Na cesto pejd, na zviezde glej, boš bid'la v soje kraje; kadar domov prideši, za dušo mojo moli,« in »Ti si pa Tmine, ne smeši h moj Mine«. Če so primeri znani le iz takih zvez, jih iz *-š + li* težko razlagamo; ker je njih nastanek tudi pod vplivom *si* < *jesi* malo verjeten, so morda nastali po redukciji *t* iz *prideš-ti*, *smeš-ti*. Sicer tudi taka razlaga ni prav verjetna, a upoštevati je treba, da sta primera v pesmi.

Ponekod ima oblika *oč* dolg akcent, kar iz *hot'6* ne bi pričakovali; vendar je podaljšanje nastopilo lahko v vprašalnih stavkih, ali pa je akcent lahko po oblikah *hočmo*, *hočte* itd. z zgodaj pritaknjenimi osebnimi obrazili na osnovo *hoč*.^{*} Da bi bila oblika z dolгим akcentom iz **hoči* (z dalj časa ohranjenim *-i*) ali po redukciji iz *hočeš*, je manj verjetno. K Ramovševemu gradivu v ČJKZ II, 128, bi dodal, da je oblika *nezh* znana že iz Trub. Kat. 1551, 129.

Pri dvojini bi bilo dobro vsaj približno označiti, da se je popolnoma izgubila na skrajnem jugzah. delu našega ozemlja, ali pa da je pluralna glagolska konstrukcija za fem. bolj prodrla kot za masc., kar je sicer razumljivo, ker imamo enak pojav tudi pri substantivih. Zanimivo je tudi, da pluralizacija celo v različnih osebah ni enako razširjena, čeprav razlike niso velike.

Končnica *-ma* v 1. os. du. (Morf., 135) je omenjena za Štajersko in Prekmurje, navedenih je tudi nekaj starih piscev — izven omenjenega ozemlja Pohlin — a oblike na *-ma* uporabljajo tudi v Benečiji (zlasti nadiški dial.) pa tudi ponekod na Kranjskem (deloma Ljubljana, Škofja Loka, Ribnica, Žužem-bek — glej Tesnière, Duel, 390 sl.), pač pa v Prekmurju kočnice *-ma* ni.

^{*} Z roko na robu dodano: »glej še Skrabca, podobna razlaga, Cv. IX, 9 bε.

Pri 3. os. pl. je razložena konč. *-jo* po tipu *delajo* ipd. Po tej razlagi bi se na osnovo iz ostalih oseb pritikala končnica *-jo*. Toda v starih tekstih je toliko primerov tipa *prideo*, *najdeo* itd., da jih ne moremo razlagati kot napake. Nerazumljivo pa se mi zdi, zakaj bi stari pisci tukaj pisali brez *j*, če bi ga govorili. Ta stvar v Morf. ni razložena.

Prehod glagolov *bodem* in *gredem* med atematične je razložen enako kot pri Oblaku (LMS 1890, 219—222) preko 3. os. pl. *bodo*, *gredo*, v kateri se je po *vedo*, *dado* smatralo za osnovo *bo-*, *gre-*. Toda na osnovo *bo-* in *gre-* bi se zaradi razmerja *bodo* : *dado* lahko pritikale samo atematične končnice (*-sta*, *-ste*; *-s-* od korena), imamo pa pri Trubarju večinoma *bota*, *bote*. Tega, zakaj tu najprej nastopa končnica *-te*, ne pa *-ste* (Trub. piše *daſte* in včasih celo *ſhivifte* ipd.), kar bi z vso upravičenostjo pričakovali, ni razložil ne Oblak in ne Ramovš. Za to, da bi se na osnovo, ki je bila občutena kot osnova atemat. glagola, pritikala tematična končnica, ni nobenega razloga, zlasti ne pri *bom*, kjer *-o-* ni mogel biti občuten za sedanjiško pripono. Če se ta stvar ne razloži, potem je treba sprejeti Murkovo razlago (JA XIV, 103 sl.; LMS 1981, 38), da so oblike nastale po redukciji *-e-* : *bodete* > *bodte* > *bote*. Vendar Murkova (ali tudi podobna Miklošičeva, VG III², 160) razlaga z redukcijo ni verjetna; ker med *bom* in *bodem* ni bilo sintaktičnega razločka (glej Murko, LMS 1891, 39—41; 1892, 67—70), oblika *bom* ni mogla nastati v enklitični rabi (tam so pogosto razvite nove oblike — LMS 1891, 41—42). Še manj možnosti za redukcijo bi bilo pri *gredem*. Mislim, da je pravilna Oblakova razlaga o naslonitvi na atematične glagole. Dodal bi to, da se je naslonitev pri *bodem* in *gredem* izvršila lahko predvsem zato, ker ne delata infinitiva in perifrast. part. iz iste osnove in sta zato bila z ostalimi glagoli I 1 (kamor je spadal pres.) manj povezana. Oblika *bote* pa bi razložil tako: Ker so bile ob prehajanju v atemat. fleksijo v govoru rabljene istočasno še obojne oblike: *bodem* in *bom*, *bodeš* in *boš*, je jezik občutil, da je pri krajših izpuščen *-de-* in tako je k *bodete* napravil *bote*. Če je atematična sprega prej prodrla v ostale osebe kot v 2. pl. in du., je lahko *bote* starejše od *boste*; a verjetneje je, da je istočasno kot *bom* itd. nastopilo *boste*, ki ga je začel po zgoraj opisanem razmerju *bodem* : *bom* nastali *bote* izpodrivati, a ko je oblika *bodete* začela izumirati, se je sprega spet močneje naslonila na atemat. glagole in dobili smo *boste*. To razlago bi potrjevala Trub. oblika *greſte*; ker on oblike *gredete* ni več poznal, tudi ni uporabljal oblike *grete*.

Pri razlagi pomož. glagola je rečeno, da je *si* v vzhod. dial. postalo po vzorcu *bo-* in *gre-* nekakšna fleksijska osnova. Toda tu ni nikakega vzorca pri *bo-* in *gre-*, ampak je enostavno dodan *-š* po vseh ostalih glagolih (le v ortotonirani poziciji — glej Vratuša, SJ II, 227); to se pravi, da imamo tu podoben primer, kot pri stosl. *xoſtiſi*. Nato prodre *-i-* še v 1. os. Tu bi bilo zanimivo tudi omeniti, da se celo k pritrdilnici *da* pritikajo osebne končnice: *dam* (*dan*), *daš*, *da*, v Babnem polju. Inovacija ima verjetno izvor na Hrvaškem (prim. Majnarić, JF III, 35 sl.), a je zajela še obrobne slovenske kraje.

Ko je omenjeno (Morf., 139), da je *raſtem* prešlo v *raſem*, bi bilo treba povedati, da je lahko v drugih dialektih, tam, kjer imajo v participu *l < tl*, *t* prišel celo v particip (*rāstu rāſtla*; podobni primeri, vsaj za masc., so tudi v shr., prim. Belić, Ist. jez. shr. II, 2, str. 14).

Omenil bi le še to, da bi bilo dobro spregovoriti o dial. močno razširjenem tipu *kupavati* (na *-avati*; primerov je znatno več, kot jih ima Plet.), ki ga tudi

novejši pisatelji precej uporabljajo (skoro pri vseh se najdejo primeri, ki jih v SP ni — največ jih ima pač Mrak). Navedel bi še imperativ *pojdite* (že zato, ker se Murko pri razlagi *bom* opira tudi na redukcijo v tej besedi); v *pojte* (na vzh. nepref. *ite*) se je skrčil zaradi inf. *pojti* (oz. *iti*). Skrčene oblike najdemo že pri Dalmatinu, vendar so v XVI. stol. še redke (prim. Škrabec, JS I, 413; Oblak, LMS 1891, 84 sl.). Pri imperfektu bi bilo dobro povedati, da je pri nekontrahiranih primerih v Briž. spom. *ê* korenski element, ter razložiti, zakaj rezijanski na videz kontrahirani primeri ne izkazujejo dolgega *ê* (glej Ramovš, ČJKZ IV, 117 sl.). V part. pres. akt. je ogromno analogij, v Morf. izmed pogostnejših ni omenjen tip *živeječ*.

Zelo problematičen je še vedno infinitiv. Geografska razporeditev dolgega in kratkega infinitiva, kakor jo poznamo danes, včasih ni veljala. Vidimo, da kratki infinitiv prodira. Trubar piše večinoma dolgega, danes ima dolenjščina dolgega le še pri *pěti*. Šele po natančnih raziskavah bo morda mogoče približno določiti razvojno pot slovanskega infinitiva in slovenščina bo pri tem nedvomno važen vir.*

* To je po vsej verjetnosti prvo Riglerjevo za tisk pripravljeno delo, neobjavljeno morda zaradi politike objavljanja pri tedanjem uredništvu Slavistične revije. Za tisk je to delo pripravil J. Toporišič. Načeloma je pustil vse, kakor je postavil takrat čisto mladi učenec F. Ramovša in vsega dotlejšnjega slovenističnega jezikoslovja (kakor nam kaže navajana literatura razprave). Vendar: Na nekaterih mestih so skrajšave razvezane (*sle.* = slovenski, *sla.* = slovanski, *hist.* = historični, *fem.* = feminina), Morf. je Morfologija. Modernizirana je pisava *n. pr.* v *npr.*, beseda *zapad* zamenjana z *zahod*, *mrus.* pa z *ukrajinsko*; primeri v cirilici so prečrkovani v latinico; navajani primeri so dosledno vsi postavljeni ležeče. Nekateri zaimki so zamenjani s konkretizirnim izrazom (npr. *te* razlage — *Ramovševe* r.). Ponekod je poravnana vezljivost (*nekateri primeri* — *nekaterih primerov*) ali zložena oblika izpolnjena (*so vršile* — *so se vršile*). Tudi ozvezdičenje je J. T.: kaj je zvezdicam pripisano, je razvidno iz ustreznega besedila pri zvezdici.

SUMMARY

The level of the Slovene language best described by Ramovš's predecessors was morphology (V. Oblak, F. Miklosich, S. Skrabec, M. Valjavec, K. Štekelj, M. Murko, J. Tominšek, R. Nahtigal; among non-Slovene authors, L. Tesnière should be mentioned). Nevertheless, Ramovš's *Morfologija slovenskega jezika* (published in the year of his death: 1952) was a less successful book than his two volumes of the *Historična gramatika*, because he failed to impenetrate the collected material (the vastness of which he had himself augmented by some of his articles) with his synthesizing spirit so as to create a highly finished picture of the Slovene morphology taking into consideration the entire body of historical and dialectal data and the three dimensions of time, place, and language varieties. The book was prepared for publication by a group of Ramovš's students using their notes of his lectures through a two-year course; thus, a few obvious errors crept in. Ramovš, fatally ill, skimmed the manuscript rather than scrutinized and judged it by the ambition of a meticulous scientist.

The book failed to put to use all the data contained in the relevant literature; now and then the author failed to decide on the optimal existing explanation. There remained many things which a fastidious linguistic mind would wish to see limned in a different way, not only on the ground of opinions already recorded, but also on the ground of his own material collected from dialects and literary works in the standard Slovene language (more attention should also be given to phenomena penetrating Slovene from the adjacent non-Slovene (Croatian) areas).

Nomina: reduction of word-final *-e* in masculinized neuter nouns; outspread of the genitival ending *-û* (*mostû*) consequent upon the functional hardening of the once soft consonants; the explanation of the word *zdomi*; *ê* as the locative ending regardless of the "softness" of the preceding consonants; accentual vocative (in Ribnica); spreading of the thematic vowel *a* to the stems with a different vowel, the vestiges of the reduced thematic vowel (*Lyftma*, *materma*), and the spreading of the thematic vowel *o* (tentatively explained by *â*); disappearing of the thematic syllable *-ov-* from the singular of original *u*-stems; accentual independence (identical with the singular) of the dual forms vs. the plural ones, despite occasional exceptions (*ókna* — *ókna*, *létî*); reflexes of fusions into *e*-vowels (non-*ê*-vowels: *vodé*, *gospé*); influence of nominal and pronominal stems; nominative plural ending of *a*-stems (*solzí*); *-éx* in the locative plural; *prsa* and the like; *besedom* and the like in the dative singular of non-*o*-stems; dialectal *mislijo*; contamination of locative *-ax* with *-ix* and *-ex* (Ribnica: *sozázix*); peculiar stress-pattern of *miš*; *kri* < *kriji*; variants *cerkev* — *cerkva*; *-es-* and *-et-* increments spreading to other nominal stems; *ača* perhaps a *-jo*-stem after all; *dnem* on the analogy of *stricem*; vestiges of *o*-vocalism in the instrumental singular of personal pronouns (**tob-*, **sob-*) and the vocalism of the demonstrative pronoun; analogy or regular developments (*komó* < *komu*); animateness of the possessive genitive (*njih*); thematic vowel in the adjectival declension (*ê* or *e*); analogical consonantal alternations in the comparatives in *-ši* (*krajši*); vowel alternations in the definite form.

Verbs: the use of perfectives in prohibitions (*Ne pridi več domov!*); advantages of verb classification on the basis of the infinitive stem rather than the present stem; desinential *-s* and *-tv* (not < *-tv*) for the second and third person singular, respectively; *prideši* < *prideš ti*; areas where *-ma* is used (in the dual) for the first person; remnants of *-o* in the first person singular; hiatus in the third person plural (*najdeo*); spread of stems without a thematic vowel (*bom*, *grem*); dialectal features and archaisms (*kupaval*, *živeječ*); *pojti*; obscurity as regards the development of the short infinitive in Slavic and Slovene.

Tonicity is observed throughout the text, especially in cases where mere phonology stops being informative.

STRUKTURA ROMANA *S POTI* IZIDORA CANKARA

Prvi slovenski intelektualistični roman, *S poti* Izidorja Cankarja, je v celoti pisan po načelu antitetičnosti in kontrapunktičnosti. Načini izražanja antitetičnosti segajo od spopada idej in antitetičnega paralelizma v upodabljanju oseb pa do oblike stalnega dvogovora, razdirajoče tradicionalno epsko podobo sveta.

S poti by Izidor Cankar — the first Slovene intellectualist novel — is based entirely on the principle of antithesis and counterpoint. This paper is concerned with the different aspects of the principle of antithesis, ranging from a clash of ideas and antithetical parallelism in the creation of characters to a form of permanent dialogue which breaks the traditional epic view of the world.

1.

Roman *S poti* objavio je Izidor Cankar 1913. godine u časopisu »Dom i svet«, a u obliku knjige 1919. godine u izdanju »Nove založbe« u Ljubljani. O autobiografskoj pozadini i stvarnim poticajima za to djelo u kritici je već bilo dovoljno riječi.¹ Isto je tako već ponešto rečeno o žanrovskoj specifičnosti tog »poučnog romana« (kako ga je nazvao sâm autor), odnosno o njegovoj samosvojnosti i odupiranju krutim žanrovskim klasifikacijama. I pored naslova koji implicira putopisnu perspektivu, a koja se i u tekstu naglašava stalnom mijenom gradova i tipično putopisnom progresijom, očito je da autorova intencija nije bila da posreduje slike s puta, impresije i putopisne dogodovštine. Već u uvodu knjižnom izdanju Izidor Cankar govori o svom romanu kao o knjižici »mladostnih bojev in razmišljanj«, a i unutar djela eksplicite se negativno određuje prema putopisnom žanru dajući mu niz pejorativnih oznaka:

O potopis, ti stara nadloga! Nezakonsko dete jalove zadrege, sramotno dejanje obupanca, pesniška laž nepesniških pisaca, zgodovina mukotrpnih ur ob pisalniku, nazorni nauk o puščavi domišljije, pavovo perje, utrpano na tujem zeljniku in položeno v skledo ljudem, ki žejajo po izobrazbi, nestvor si, stavec potopis!²

Roman *S poti* obrazac je intelektualističke proze u kojoj se, na podlozi putopisnog refrena, razmatraju duhovna stanja i idejne dvojbe modernog čovjeka. Riječ je, dakle, o romanu izrazito mikrokozmične orijentacije: u žarištu umjetničkih preokupacija je svijet pojedinca, njegov unutarnji nemir, misaona previranja i moralne dileme. Valja se složiti s Miranom Jarcom: posrijedi je, zapravo, »putopis duša« koji zahtijeva visoku misaonu zrelost.³

Putopisna pozadina samo je okvir unutar kojeg se odvijaju borbe mišljenja, sukobi svjetonazorskih opredjeljenja, idejne kontroverze modernog intelektualca. U romanu *S poti* otvara se, dakle, prostor za izrazito neepsko tretiranje zbilje. Postoji, doduše, sukcesija zbivanja, postoji vremenski kontinuitet, ali

¹ Usp. na primjer: Francè Koblar, *Spremna beseda* u knjizi Izidor Cankar, *Leposlovje-eseji-kritika*, knj. 2, Slovenska matica, Ljubljana, 1969, str. 373–428; Bojan Štih, *Izidor Cankar*, u knjizi *Osnutki*, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1975, str. 22–27.

² Izidor Cankar, *S poti*, Nova založba, Ljubljana, 1919, str. 13.

³ Miran Jarc, *Izidor Cankar: S poti*, »Ljubljanski zvon« XXXIX/1919, str. 756.

je on od sporedne važnosti: epske situacije stvaraju samo uvjete za dijaloške progresije, za intelektualne debate i konfrontacije ideja. Pretežiti dio romana iscrpljuje se, naime, u ideološkim i misaonim sporovima koje vode zastupnici različitih misaonih i karakternih profila. Glavni likovi zastupnici su određenih ideja, principa, ali su u djelu raspoređeni antitetički, tako da stupaju u međusobne konflikte kroz koje se ogledaju njihovi stavovi i dvojbe, etički ideali i ideološka opredjeljenja. Kroz multiplicirane planove i perspektive stvara se višesmislena slika stvarnosti koja ostavlja dojam relativizma, skepse i disharmonije, karakteristične za prirodu modernog čovjeka.

Roman *S poti* predstavlja tako u slovenskim relacijama prvo djelo u cjelini zasnovano na oblikovnom principu »sukoba ideja« koji je u literaturi dosljedno proveo F. M. Dostojevski.⁴

2.

Na sličnosti likova iz romana *S poti* s junacima Dostojevskog već je upozoreno.⁵ Ipak, valja napomenuti da sličnost ne postoji samo u načinu izgradnje fiktivnih likova, nego i u cjelokupnom strukturiranju romaneskne građe, težnji prema dijaloškoj polifoničnosti. Kao i u djelima Dostojevskog, i kod Izidora Cankara roman se pretvara u sliku duhovnog aktiviteta: svaka se ideja prikazuje kao stav ličnosti i temeljna komponenta njena etičkog profila. Stoga je odnos koji se razvija među akterima, što je tipično za romane-ideja, bitno polemičan jer dramatičnost, implicirana u ideji, postaje eksplicitna tek kada se prikaže kao gledište nekog lika, kao princip po kome on djeluje.⁶ Ideja se sjedinjuje s čovjekom — njenim nosiocem.⁷

U antitetičnosti, kontrapunktalnosti vidimo, dakle, temeljnu strukturnu komponentu romana *S poti*. Simetrično raspoređeni likovi ustrajni su zastupnici različitih, međusobno konfrontiranih idejnih i svjetonazorskih koncepcija, pa glavninu romana čine njihove rasprave o različitim temama i problemima (slikarstvu, estetici, kompoziciji, smislu znanosti i sl.).

Glavni su antagonisti neimenovani prvoosobni pripovjedač (zapravo piščev *alter ego*), i njegov prijatelj Fritz, njemački povjesničar umjetnosti. Čitav se roman gradi na potencijalima koji se nalaze u njihovim duhovnim i ideološkim oprekama. U djelu se, dakle, inzistira upravo na sukobu ideja, na intelektualnim temama i stajalištima, a ne na, recimo, klasnom sukobu ili rivalstvu u nekoj životnoj situaciji.

Duhovna svojstva pripovjedača/autora i Fritza raspoređena su pravilno, u obliku simetrije: pripovjedač zastupa načelo teze, a Fritz načelo antiteze. U romanu je, na svim planovima, dosljedno proveden princip antitetičkog paralelizma.⁸

⁴ Usp. o tome Mihail Bahtin, *Problemi poetike Dostojevskog*, Nolit, Beograd, 1967; Ferenc Feher, *Pesnik antinomija*, Nolit, Beograd, 1981; Jakov Golosovker, *Dostojevski i Kant*, Grafos, Beograd, 1983, i dr.

⁵ Usp. Franc Zdravec, *Slovenska besedna umetnost v prvi polovici dvajsetega stoletja*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1974, str. 106—107.

⁶ F. J. Hoffman, *Aldous Huxley and the Novel of Ideas*. U zborniku *Forms of Modern Fiction* (ur. W. Van O'Connor), Indiana University Press, Bloomington, 1964³, str. 194.

⁷ M. Bahtin, op. cit., str. 173.

⁸ Usp. F. Zdravec, *Zgodovina slovenskega slovstva 5* (Nova romantika in mejni obliki realizma), Obzorja, Maribor, 1970, str. 151.

Naša pojednostavljena shema nastoji pokazati elemente tih antitetičkih struktura, osnove unutrašnje razapetosti na kojoj počiva sukob ideja:

Pripovjedač/autor	Fritz
harmonija, red	disharmonija, kaos
trezvenost, smirenost	nemir, nagon, strast
čvrst moralni stav	nihilizam, nepostojanost
životni elan, vitalizam	dekadencija
sređenost, zadovoljstvo	anksioznost
konstruktivnost, otvorenost	ironija, cinizam, destrukcija
tradicionalno	moderno
pozitivizam	fenomenologija
znanost	metafizika
klasično	faustovsko
apolinijsko	dionizijsko

Posrijedi su, kao što vidimo, odnosi zasnovani na kontrapunktu: antiteza se »slaže« na tezu, logika na intuiciju, empirijsko na spekulativno.

Usput treba upozoriti i na paralelnu antitetičku strukturiranost ženskih likova: Ester i Karla predstavljaju suprotne polove erotskog nagnuća: Ester je tihi i trpeći, a Karla samosvojni i djelatni ženski princip.⁹

Osnovni pojavni oblik kroz koji se u romanu iskazuje antitetičnost jest, dakako, dijalog. Naime, poznato je da se dijaloški potencijali kriju u razlikama i suprotnostima; dijalogom upravlja logika proturječja.¹⁰ Dijalog je heuristička kategorija, oblik traganja za istinom, a put je do istine dijalektičan i pokazuje se kao razdvajanje i spajanje.

Budući da su akteri romana trajni nosioci različitih idejnih principa, oni nastoje jedan drugoga razoružati, s protupitanjima razumski prevladati.¹¹ Stoga obojica neprestano traže nove i nove argumente za svoje stavove:

Bil je razdražen prepir bez konca, ki pusti za seboj v glavi praznoto in v srcu polno žel, kakor pijančevanje. Slednjič nisva vedela, kaj sva prvotno trdila, in sva morala začeti iznova. Potem je odbilo štiri. Odšla sva molče, vsak trmoglavo v svojih mislih, ki so snovale nove dokaze, vse boljše in jasnejše.¹²

Zanimljivo je: čak i kad su svjesni neodrživosti svojih teza i koncepcija, akteri na njima beskompromisno inzistiraju. Kako se kaže na jednom mjestu u romanu, Fritz često pretjerava samo zato da bi mu drugi pobijali sumnje koje mu ne daju mira.

Antitetička napetost provocira, dakle, diskurzivne dijaloške sekvence, čista očitovanja sukoba ideja. Polemički ton daje ritam dijalogu, pa on nije »hladno racionalističen, ampak čustveno zavzet, skoroda dramatičen«.¹³

⁹ F. Koblar, op. cit., str. 380.

¹⁰ Usp. Milan Damjanović, *Dijalog i interes za istinu*, »Polja« XXIX/1983, br. 287, str. 1–2.

¹¹ F. Zadavec, *Zgodovina*..., str. 151.

¹² *S poti*, str. 23.

¹³ F. Zadavec, op. cit., str. 151.

Promotrimo jedan od brojnih dijaloških »dvoboja« koji čine ključne kompozicijske točke romana. U konkretnom slučaju, nakon autorova razlaganja Tizianove »Assunte«, povela se diskusija o njenoj današnjoj recepciji:

»Fritz, končal sem.«

»Ali si že končal? Dovoli mi najprej eno vprašanje, najdražji! Zakaj si začetkoma govoril o revolucionarnosti te Tizianove slike, o novem slikarskem mišljenju, zakaj si me s silo potiskal v šestnajsto stoletje?«

»Zakaj?« Da, zakaj sem govoril o tem? Zveza mora biti, toda jasna mi ni bila takoj. Ne, saj sploh ni bilo logične potrebe! Mislim celo... za zlodja, veliko bolje bi bilo, ko bi o tem ne bil govoril. Hotel sem hitro nekaj reči, da bi se ne zdelo, kakor bi bil premagan, pa sem se premislil.

»Hotel si s tem reči, da so o sliki v šestnajstem stoletju drugače sodili, kot sodim jaz, in da bi tudi sam drugače sodil, kot sodim danes. Sklep bi moral biti, da bi ti tega ne priznal. Toda trdim, da danes opravičeno drugače sodim, kot bi sodil tedaj, da se je naše naziranje tačas spremenilo.«

»Ali danes ni več lepo, kar je bilo v šestnajstem stoletju lepo? Ali je danes laž, kar je bila tedaj resnica?« Če stopi Fritz v to past, je ujet; ne bo se mi več izvil.

»Resnica je vedno resnica, dvakrat dve se ne izspreminja, in posledica bo vedno morala imeti svoj vzrok. Resnica je dobra analogija za lepoto; ravnotako je objektivna kakor lepota. To objektivno stran Assunte si mi dobro razložil, dá se celo dokazati.«

»Torej?«

»Težava je le ta, da ne stojim pred sliko kot človek sploh, ki je v vseh stoletjih enak, ampak kot popolnoma izrazit človek dvajsetega stoletja, ki je videl isto lepoto tolikokrat ponavljano, da je nje mik izgubil svojo prvotno razdražljivo sposobnost. Približno tako se godi dobrim primeram, ki postanejo zoprne, kadar preidejo v lastnino časnikarjev in šolskih knjig, resničnim trditvam, ki postanejo fraze, obrabljanim citatom. Vse to se objektivno nič ne spreminja, toda moje razmerje do njih je drugačno. Kadar boš naročal oltarno sliko, ali boš rekel umetniku, naj hodi Tizianova pota? Ni mogoče. Tizianova rešitev problema nas več ne zanima. Prav tako je z resnico: tudi v umskem spoznavanju je užitek, ki se menda krije z estetskim; toda ta užitek občutiš samo, dokler pridobivaš nove resnice ali dokler je vsaj dokazovanje novo.«¹⁴

U našem primjeru primijenjen je postupak sinkrize: sukobljavaju se različita mišljenja o istom problemu. Budući da su oponenti dosljedni svom principu, nije moguće ni rješenje, ni kompromis. Stoga djelo ostavlja dojam otvorenosti, nezaključenosti: nijedna ideja ne donosi pobjedu — bit je u njihovu stalnom sukobljavanju.

U tome i jest razlika između strogo znanstvenog i umjetničkog spora. Kako je upozorio Jurij Lotman, za znanstveni spor karakteristično je da uvođenje svakog novog semantičkog sustava znači ukidanje, opovrgavanje starog, što u umjetničkom sporu nije slučaj: »naučna istina postoji u jednom semantičkom polju, umjetnička — istovremeno u nekoliko, u njihovoj uzajamnoj uporedljivosti.«¹⁵ Umjetnički spor moguć je, po Lotmanu, samo s onim oponentom koji se ne može apsolutno pobijediti.

Istina se u sukobu ideja ukazuje, dakle, kao kategorija koja nadilazi gledišta partnera koji sudjeluju o dijaloškom procesu. Akteri redovito spoznaju relativnost svojih pogleda jer su svjesni da zahvaćaju samo jedan aspekt višesmislene pojave. Svaki akter, drugim riječima, ima samo djelomice pravo, posjeduje samo dio istine. Stoga se valja složiti s mišljenjem Bojana Štiha: roman *S poti* »ne poskuša afirmativno odgovoriti na posamezne probleme, temveć jih

¹⁴ *S poti*, str. 21—23.

¹⁵ Jurij Lotman, *Struktura umetničkog teksta*, Nolit, Beograd, 1976, str. 322.

le načanja in jih opisuje kot dejansko stanje duha v razumniku tistega časa /.../«¹⁶. Nema definitivna rješenja, sinteze, jednoznačnog odgovora.

3.

Roman oertava ključne promjene u misaonom ustroju modernog čovjeka, promjene koje su u vezi s njegovim gubitkom integralnosti, duhovne cjelovitosti: više ne stoji cjelovit čovjek nasuprot cjelovitom svijetu. Razdiranje oprekama javlja se kao fundamentalno svojstvo suvremenog intelektualca. Izidor Cankar upravo slijedi taj proces podvajanja, udvostručavanja. Suprotnosti i kontroverze unutar jednog čovjeka razdvajaju se u romanu u dva pola koji se suprotstavljaju, ali i međusobno dopunjuju. Duhovna simetrija, antitetički paralelizam autor-Fritz daju nam za pravo da zaključimo da su posrijedi dva pola jednog Ja, odnosno da se susrećemo s problemom dvojnika.

Ovakvu mogućnost interpretacije naznačio je već Francè Koblar tezom o »dvoenoini osebi« kojoj se »svet prikazuje u menjavi dveh skrajnosti, v sproščanju in urejanju življenjskega občutja, v pritrjevanju in odrekanju, civilizaciji in kulturi, ob trpki ljubezni do naše domače majhnosti in v zavesti velike evropske utrujenosti, v miselni in nravni negotovosti.«¹⁷ Još je eksplicitniji B. Štih; Fritz je, po njegovu mišljenju, autorov dvojnik, »z njim je avtor predstavil in opisal omahljivi in nestalni pol človekove duševne in čustvene narave, za katerega so značilni nemir, skoroda cinični odnos do stvari in pojavov zunaj lastne duše, dvomi nad seboj, trpka melanholija in grenki občutek lastne nemoči.«¹⁸

U romanu se, dakle, otvara problem pluraliteta ličnosti, dijeljenje unutar jednog Ja kao izraz traganja za vlastitim identitetom. To je problem na kome toliko inzistira moderna psihologija (u tradiciji od A. Bineta do R. D. Lainga), a česta je tema i literarne fiksacije.¹⁹

U shemi koju smo ponudili obje kolone zajedno predstavljaju svojevrsno jedinstvo suprotnosti; svaka kolona za sebe, međutim, sadrži samo jedan modus djelovanja koji traži svoju nadopunu. Oponentovo (dvojnikovo) mišljenje upravo je zato primamljivo jer je i suprotno i komplementarno: posjeduje ono što autoru nedostaje. Tipičan problem udvajanja: opredjeljujući se za jednu stranu, čovjeka mami druga.²⁰ Tako se u romanu uspostavlja dinamika suprotnosti, ustrajna igra teza i antiteza. Autor, na primjer, savjetuje Fritzu smirenje, unutarnju harmoniju, ali se odmah javlja glas koji tomu suprotstavlja nemir, strast i stalnu borbu:

Pusti figuro in ne pij toliko! V neprestanem boju s samim seboj in s svetom gubiš delavne dneve in nočni počitek, se vzgajaš za brezkoristnega človeka, pripravljáš za brezdelje, in misliš, da so aforizmi, ki jih s težavo narejaš, res več kot igrača. Sam veš, da vse tvoje modrovanje in samorazkrajanje ob svetlem dnevu splahne v nič. Kadar si sam v sobi, leno polegaš in preustvarjaš svet; če potem stopiš na cesto, vidiš, da je svet drugačen, kot si ga lahko predstavljaš, in samega sebe ne poznaš.«

»Leka, leka, čudodelnik!«

¹⁶ B. Štih, op. cit., str. 24.

¹⁷ F. Koblar, op. cit., str. 380.

¹⁸ B. Štih, op. cit., str. 24.

¹⁹ Usp. o problemu dvojnika u literaturi Branimir Donat, *Fantastične figure*, Književne novine, Beograd, 1984, str. 37–59, i tematski broj časopisa »Gradac« X/1983, br. 51–52.

²⁰ Usp. Branko Kukić, *Mistična deoba*, »Gradac« X/1983, br. 51–52, str. 95.

»Uredi svoje misli in življenje. Bodi skladen sam s seboj, živi vsega človeka!«

»O, poznam te, konjederec, poznam tvoje mazilo. Vse svoje sile, dušne in telesne, naj skladno razvijem. Naj bom človek krepkih mišic, trdnih živcev, človek, ki ljubi, je in pije normalno, ki misli trezno, čuti pošteno, ravna pravično. Nečem tvojega zdravlja, zdravnik! Vem, da bom poginil za to boleznijo, pa jo ljubim, kakor mati otroka. Ljubim ta večni nemir, čustveno razdrapanost, ljubim glavobol in besede brez zveze, svoje vselutnosti bi ne zamenjal za tvojo vsevednost. Ljubim ga, ki me tepe in zaničuje, in še bolj ljubim sebe, ko se tepem in zaničujem. Bolj sem srečen v tem boju, večnem uporu in bolj zdrav kot zdravnik.«²¹

Naglasili smo da roman, u stalnom boju antinomija, ne daje prednost niti jednoj idejnoj koncepciji. Štoviše, on »pledira /.../ za sožitje, ki je hkrati boj in mir med obema poloma v človekovi duši.«²² U dijaloškom suprotstavljanju i Fritz i autor spoznaju da sve na svijetu egzistira na samoj granici sa svojom suprotnošću, da svaka teza sa sobom istodobno nosi i klice svoje negacije. Svaka misao ima svoju protumisao, svaka sklonost i svoju oprečnu sklonost. Fritz, dakako, neće naći smirenje; njegov stalni nemir simbolički naznačuje tjeskobnu razapetost modernog čovjeka.

4.

Ono što je Mihail Bahtin konstatirao za romane Dostojevskog, vrijedi u biti i za Cankarevo djelo: čovjek je u njemu »subjekt obraćanja«. Sve u romanu teži prema dijalogu: »dijalog /.../ nije predvorje za radnju, već sama radnja.«²³ Mogli bismo reći da je *S poti* tipičan dijaloški roman; svi elementi strukture podređeni su dijalogu. Dijalog je, naime, glavni oblik iskazivanja radnje. Veoma malo prostora prepušteno je autorovu pripovijedanju. Cankar, dakle, dijalogizira misao i na taj način rješava primarnu antitetičnost.

Cankarev dijalog ne odnosi se na »životne« situacije, negu u pravilu po-prima formu diskusije i disputa, tj. intelektualnog razgovora, učenog akademskog (ali dramatičnog) spora u kome se konfrontiraju stavovi i mišljenja. Vrijedi, na primjer, upozoriti na evidentnu sličnost teorijskih diskusija autora i Fritza (npr. o kompoziciji) s, recimo, Cankarevim samostalno objavljenim *Dialogom o snovi in obliki*²⁴; ta dijaloška progresija mogla bi se lako staviti u usta fiktivnim likovima iz romana *S poti* jer se savršeno uklapa u ishodišnu polarizacijsku strukturu na kojoj roman počiva.

Forma »permanentnog dijaloga« razara epsku sliku svijeta: harmoničnoj viziji zbilje, redu stvari i odnosâ, suprotstavlja se diskontinuitet, nemir, kaos. Zbog toga se u romanu, koji naizgled počiva na linearnoj putopisnoj sukcesiji, zapravo inzistira na pojedinim »postajama«, samostalnim, unutrašnje nezavisnim dijaloškim centrima. Fabula je stoga vrlo pojednostavljena. Teži se stvaranju takvih sižejnih situacija koje će likovima omogućiti da spontano i slobodno razgovaraju. Ono, međutim, što učene diskusije u romanu spašava od suhe apstrakcije i shematičnosti jest fikcionalni kontekst u koji su uklopljene. Tako se umjesto uopćenosti koja karakterizira, recimo, forme rasprave ili filozofskog dijaloga, u Cankarevu romanu fingira »život ideja« jedinstvenim spojem pripovijedanja, refleksije i dijaloga.

²¹ *S poti*, str. 39.

²² B. Stih, op. cit., str. 24—25.

²³ M. Bahtin, op. cit., str. 333.

²⁴ Iz. Cankar, *Dialog o snovi in obliki*. U knjizi: *Leposlovje-eseji-kritika*, Ljubljana, 1969, str. 181—187.

Cankarevo djelo Franc Zdravec je nazvao »filozofska razpravna pripoved«²⁵. Doista, riječ je o tipu proze koji se sasvim odmiče od modela tradicionalnog realističkog pripovijedanja i anticipira modernu sinkretičku prozu. Intelektualistički, dijaloški Cankarev roman možda je najbolje povezati s tradicijom antičkih formi Menippove satire i sokratovskog dijaloga koje je oživio i obnovio Dostojevski²⁶, a kojima je u osnovi shvaćanje o dijaloškoj prirodi istine. S tim antičkim žanrovima roman *S poti* povezuje i određena publicistička aktualnost, odnosno pokušaj da književno djelo bude ogledalo ideja svoga vremena.

Po svojim formalnim i idejnim karakteristikama roman *S poti* ide u grupu djela kakva su u evropskoj književnosti *Jean Barois* Martina du Garda ili *Kontrapunkt života* Aldousa Huxleya, a u slovenskoj književnosti slična su ostvarenja nastajala mnogo kasnije. Spomenimo Kozakov *Pogovor s kritikom-etikom*, Rebulin *Senčni ples* (dijaloški dvoboji Kandora i De Martinisa!) ili Javorškovu *Črnu krizantemu*. Možemo se, dakle, složiti s konstatacijom B. Stiha da je Izidor Cankar »moćno prehitel svoj čas«²⁷ i ostvario jedinstven eksperiment: prvi pravi intelektualistički roman u slovenskoj književnosti.

POVZETEK

Roman *S poti* Izidorja Cankarja predstavlja vzorec intelektualistične proze, v kateri nastopajo duhovna stanja in idejni dvomi modernega intelektualca. Potopisna podlaga je le okvir, znotraj katerega se odpira prostor za izrazito neepsko obdelavo resničnosti. Zaporedje dogodkov je seveda ohranjeno, obstaja časovna kontinuiranost, vendar je vse to postranskega pomena: epske situacije ustvarjajo le pogoje za dialoške dvoboje, intelektualne debate in za konfrontacijo idej. Roman *S poti* je namreč v celoti zgrajen na načelu antitetičnosti, kontrapunkta. V tem smislu Cankarjevo delo sledi strukturi »idejnega romana«, ki ga je zastavil F. M. Dostojevski.

Kot v delih Dostojevskega se tudi pri Izidorju Cankarju roman spreminja v sliko duhovne aktivnosti likov: vsaka ideja se kaže kot osebnostno stališče in temeljna sestavina njenega etičnega profila. V besedilu so analizirani različni aspekti antitetičnosti: spopad idej, antitetični paralelizem v gradnji likov (avtor-Fritz, Ester-Karla), permanentni dialog, ki ga nareduje logika protislovnosti. Odpira se tudi problem pluralne osebnosti. Nasprotja in kontroverze so v posamezniku razcepljeni na dva pola, zato velja razmerje avtor—Fritz razumeti kot kompleks dvojnika.

Antitetična struktura ter formalne in idejne značilnosti odmikajo roman *S poti* od modela tradicionalnega realističnega pripovedništva in anticipirajo moderno sinkretistično prozo. Tudi v tem smislu mu v okviru slovenske književnosti pripada prvenstvo.

²⁵ F. Zdravec, *Zgodovina/...*, str. 150.

²⁶ Usp. o tome M. Bahtin, op. cit. O Menippovoj satiri usp. i Northrop Frye, *Anatomija kritike*, Naprijed, Zagreb, 1979, str. 348—353.

²⁷ B. Stih, op. cit., str. 26.

K NEKI KRITIKI NAČRTA PRAVIL ZA NOVI SLOVENSKI PRAVOPIS

V. Majdič je strokovno usposobljen pretresovalec Načrta pravil za novi slovenski pravopis (izšel 1981), moti pa ga pri tem nekaka prevelika podločnost že pred njim izraženim pridržkom nasproti Načrtu, posebno s strani ultrakonservativnih starejših slavistov (ki pa znanstveno niso tvorni) in enakih ljubiteljev. Majdičeva kritika Načrta ne vidi v primerjavi v Slovenskim pravopisom 1962, ampak se (pogosto) kritizersko zadržuje le pri po njeni misli negativnem v Načrtu. V bistvu nam torej daje le priložnost za ponovno uzaveščanje stvari, ki so v Načrtu že zajete in so bile tudi javno branjene. (To je še sedaj potrebno zaradi družbenih implikacij ob Načrtu.) Mestoma Majdičeva kritika vendarle daje tudi pobudo za drobne izboljšave.

Academically qualified to judge the *Načrt pravil za novi slovenski pravopis* (published in 1981), V. Majdič is also biased by the reservations which were voiced against the *Načrt* earlier especially by ultraconservative (but unproductive) older Slavists and amateurs of the same kind. Majdič's criticism fails to view the *Načrt* in comparison with the *Slovenski pravopis* of 1962; instead, it (often) cavilingly dwells on what it considers negative in the *Načrt*. Essentially, then, it only gives us a chance to once again press home what has been encompassed by the *Načrt* as well as successfully defended in public debates. (This is necessary even today, due to the social implications in connection with the *Načrt*.) Here and there, Majdič's criticism nevertheless does incite minor improvements.

0 V. Majdič je v kritiki Načrta pravil za novi slovenski pravopis¹ opozoril na precej dozdevnih pomanjkljivosti, zato se je nanjo treba odzvati. Ocenjevalec, profesor ljubljanske pedagoške akademije, je v njej v pretežni meri le ponovil svoje že izraženo mnenje o Načrtu; bistvene njegove teze namreč poznamo že od okrogle mize Dela,² v glavnem so mu jih tudi že zavrnila udele-

¹ Na rob Načrtu pravil za novi slovenski pravopis, JIS 1982/83, 190–200.

² Delo je o Načrtu objavilo anketo z nadnaslovom Uvod v sprejetje Načrta pravil za novi slovenski pravopis in z naslovom Pravopis ni računalnik in ne čarodej, ki naj z bajalico odpravlja vse slabosti govorjenja in pisanja (7. 11. 1981, str. 28), in sicer še preden je Načrt sploh izšel, opozarjalo pa je na njegove v SR 1977, 1979 in 1980 objavljene dele. Med anketiranci so bili: J. Dular, J. Čar, V. Gjurin, J. Jurančič, V. Majdič, J. Milič, J. Moder, B. Pogorelec, S. Suhadolnik, M. Stancar in B. Urbančič; s svojo nezakrivljeno odsotnostjo sta torej blestela glavna delavca pri Načrtu, J. Rigler in J. Toporišič, pa tudi tretji soprodsednik, A. Bajec. »Uredništvo kulturne redakcije /Dela/ je torej povabilo le nekatere izmed sestavljavcev Načrta (Divide et impera), načeloma pa močno in že znane oponente Načrtu. — Tako V. Majdič tu govori predvsem o negativnih zadevah ob izidu slovenskih pravopisov sploh, pričakujoč, da se bo novi pravopis »dokopal do bolj poglobljenih, sistemsko kolikor mogoče poenotitih in znanstveno utemeljenih rešitev«.

Majdič se je udeležil tudi okrogle mize, ki je v Delu (23. 4. 1982, str. 4–5) dobila nadnaslov Pravopisci, jezikoslovci in pedagogi so nadaljevali razpravo za našo okroglo mizo, medtem ko se je naslov glasil Široki cilji pa veliko želja; okrogla miza je bila zamišljena kot »nadaljevanje razprave o zakonih in zakonodajalcih slovenskega pisanja«, ki je bila v Delu objavljena 19. 3. 1982 in v kateri so nastopali pretežno potencialni oponenti Načrta: M. Bor, A. Hieng, J. Javoršek, J. Menart (ta je svoje pridržke podal separatno), S. Pregl in J. Vidmar. Okroglo mizniki so bili tokrat (po zaporedju prvega govornega nastopa): J. Dular, Delo, J. Liška, J. Rigler, V. Gjurin, V. Majdič, D. Kapko-Bakić, B. Urbančič, F. Novak — s svojo odsotnostjo je tokrat nezakrivljeno blestel J. Toporišič, glavna tarča »razprave o zakonih in zakonodajalcih slovenskega

ženci te okrogle mize³, zato je majhno presenečenje, zakaj jih profesor, ki res da malo strokovnega piše, sedaj obnavlja. Morda je dobil pobudo za to iz oživiljene obravnave tega Načrta v posebni komisiji⁴ pri akademiji znanosti in umetnosti (njeni člani⁵ so skoraj vsi tisti, ki so Načrt pripravili,⁶ pa zastopniki akademije⁷ in Socialistične zveze,⁸ med drugim⁹ dva vidna pesnika).

Viktor Majdič ima kot kritik razen splošnih pripomb k načrtovanemu pravopisu še posebne, in to o pravopisu v ožjem smislu, pa o glasoslovju in naglasu, o oblikoslovju in besedotvorju ter o teoriji zvrsti, na koncu pa kritizira še razpravni jezik Načrta; besedila je skoraj za 10 strani. Tu naj sledi obravnava po nakazanih razdelkih.

1 Kritika najprej (190) moti zamišljeni obseg priročnika, saj bi bil precej debelejši od dosedanjega (1500 str. namesto 1050-ih). To bi bil približno obseg, kakor ga ima en zvezek novega slovarja. Nato ga motijo opisi nekaterih glasovnih variant, izpustil bi to in ono iz oblikoslovja, zato pa bi povečal obvestil-

pisanja. Tu J. Rigler in J. Toporišič, po zaslugi Dela, prvič nista več nastopala skupaj.

³ Majdičevi ugovori zoper Načrt so bili naslednji: 1. Je proti izrazu *samomnožinski*, (nejasno) govori o »izčrpnosti« Načrta, ne odobrava »obsega preko pametne mere«, nasprotuje zburjanju »vtisa večje znanstvenosti in učenosti« ter »kategoriji človeškosti« v oblikoslovju. Za pozitivno ravnotežje tem kritičnim pripombam skrbi Majdičevo odobravanje razločevanja med *naglasom* in *poudarkom* v Načrtu. 2. M. ugotavlja, da je češko jezikoslovje »demokratičnejše« od slovenskega in da imajo »načelne jezikoslovne zadeve /Čehi/ bolj razčiščene« kakor mi. 3. Načrt da »nima namena uporabniku pojasnjevati, kako naj piše, kako naj izgovarja, naglašja, sklanja, ampak ga hoče temeljito slovnično teoretično izobraziti«. 4. »/S/lovarski del pravopisa« je Majdiču preskromen, »da bi si javnost lahko predstavila, kakšen bo slovarski del pravopisa: »zelo pomanjkljiva se m/u/ zdi tudi informacija o tem, kako bodo posamezne oblike, zveze, besede vrednotene« (sicer povsem nekonkretno govori o lektorskih spodrslijah); »zamišljeni obseg slovarskega dela /m/u/ je preobsežen«; M. npr. ne bi navajal besed, »kot so *miza*, *hiša*, *cesta* itn., ki ne povzročajo uporabnikom nikakršnih težav«; je za manj velike začetnice; neponazorjeno govori o neskladju med tem, kar »pravopis zahteva tako, pravopisci pa v besedilu tega načela ne spoštujejo v celoti«; »informacijo /o zvrstnosti/ je potrebno ali temeljito dopolniti ali pa izločiti«. 5. Očita še »precejšnjo oddaljenost« resničnega pogovornega jezika od Načrtovih »informacij /o njem/. — Zgodovina slovenskega jezikoslovja — če bo kdaj tako natančna — bo vsekakor morala nekoč odgovoriti tudi na vprašanje, koliko teh očitkov Načrtu je bilo do tega trenutka v slovenski javnosti že izrečenih, zlasti v do takrat že objavljenih recenzijah.

⁴ V tej sestavi je komisijo »imenovala« predsedstvo SAZU 22. 4. 1982 po sporazumu med predsednikom SAZU akad. prof. dr. Janezom Milčinskim in predsednikom SZDL tov. Mitjo Ribičičem. Na 1. seji Komisije (9. 6. 1982) je bila ustanovljena »enotna delovna (pod)komisija« s člani J. Dularjem, B. Pogorelec in S. Suhadolnikom, ki naj bi izdelala pregled pripomb k Načrtu, najsi so le-te bile objavljene ali pa le sporočene SAZU. — 2. seja komisije je bila sklicana šele čez 8 mesecev, 9. 2. 1983.

⁵ Predsednik B. Grafenauer, člani J. Jurančič, J. Menart, J. Moder, B. Pogorelec, M. Rotovnik, S. Suhadolnik, J. Toporišič, J. Udovič, B. Urbančič, K. Gantar, M. Kmecl, J. Rigler.

⁶ J. Moder, B. Pogorelec, J. Rigler, S. Suhadolnik, J. Toporišič, B. Urbančič (kakor B. Urbančič sta bila iz prve komisije odstopila, vsak v različnem času, tudi B. Kreft in A. Bajec).

⁷ J. Jurančič, J. Udovič (kot zastopnika dveh razredov). Med delom komisije je postal akademik tudi J. Menart.

⁸ M. Rotovnik, M. Kmecl: zasluga teh dveh je, da je rokopis Načrta vendarle bil natisnjen.

⁹ K. Gantar.

nost slovarskega dela: v tega naj bi bilo sprejetih manj besed kot načrtovano in v pravilih naj bi bile izpuščene nekatere določitve o ločilih, nekaj tudi pri veliki začetnici, in še kazalo naj bi predstavilo na konec knjige.

Vendar v bistvu nič od tega ni tako, da bi bilo boljše, če bi bilo sprejeto. — Na primer kazalo na konec (192): Na začetku je bolj opazno, uporabnik v njem dobi obvestilo o celoti; tam hitro najde, kar išče, ne da bi knjigo prej obračal, in gre nato gledat naprej na ustrezno mesto, tj. npr. že v uvod, ki kazalu takoj sledi, ali v slovarski del, ali čisto na konec, kjer bodo po vsej priliki kakšne preglednice. Torej zakaj ne kazalo spredaj? Samo zato ne, ker da je bilo do slej pri nas v glavnem drugače? Pa menda vendar ne bomo ohranjevalni za vsako ceno, ne glede na funkcionalnost.

Ali pa obseg. Pravopis mora biti nekaj priročnega, ne pa knjižura, kot se nam obeta. — Pa pogledjmo pravopis srbohrvaškega knjižnega jezika; že zdavnaj je prav taka »knjižurina«. Ali pa poljskega. Zakaj torej tudi mi ne bi imeli tolikšnega, kot je stvari primerno. Samo zaradi tega ne, ker kdo stoji na stališču, da se v bistvu nič ne sme spremeniti? Kritiku so že za Delovo okroglo mizo ovrgli njegovo mnenje o tem, katere besede je v takem slovarju potrebno imeti in katere ne.¹⁰ Tokrat je bolj previden, zato ne navaja nobenega primera. Saj vendar ne gre samo za pravopisno-pravorečni priročnik, kot kritik trdi (190), ampak za knjigo, kakor sam pravi že na naslednji strani, ki naj nas natančno informira o »pisni, pravopisni, izgovorni, naglasni, oblikovni, slogovni, zvrstnostni in drugi« naravi posameznih gesel. S tega stališča pa se skoraj vsaka beseda, ki je količkaj pogosta, izkaže kot potrebna te ali one oznake; jasno pa tudi mora biti, ali je sploh knjižna ali ne (tj. če je v slovarju ne bi bilo, bi kdo mislil, da knjižno ni dovoljena). Osebo sicer menim, da je v SSKJ preveč mrtvih besed, in teh slovarju v bodočem pravopisu prav zares ni treba. Uvod pa bo lahko skrajšan tako, da bi zmanjšali ponazarjalno gradivo, bolj strnili vprašanja pisave z malo začetnico, pri obravnavi prevzemanja iz drugih pisav pa zamenjave črk morda obravnavali samo v preglednicah, ne pa tudi v posebnih problemskih skupinah v okviru posameznih pisav, kar Načrt sedaj povzema po SP 1962. — Napačno bi bilo, kakor predlaga kritik, če ne bi bile obravnavane nekatere kategorije, npr. pri rabi ločil, pri opisu glasov, v oblikoslovju. Tako npr. ne bi bilo smiselno, če ne bi govorili o variantah glasov *t* ali *d* pred *n* ali *l*, ko so narečno ravno te variante lahko zamenjane z drugimi glasovi; saj govorijo ponekod npr. *gnar* namesto *dnar*, *kla* nam. *tla* ipd. Da ne omenjam drugih jezikov, ki nekateri nimajo teh variant in se torej tujec v tem ne bi mogel poučiti iz slovarja pravopisa. Poleg tega je prostorski prihranek v zvezi s tem malo pomemben. Kaj pa je to, dve ali tri vrste več, če je obvestilo iz njih dragoceno in odkriva tipično značilnost slovenščine!

Kot vidim, kritik v bistvu nima splošnih pripomb razen k obsegu slovarja.

2 Posamezni problemski krogi: 1. Pravopis (192—194), 2. Glasoslovje in naglas (194—195), 3. Oblikoslovje in besedotvorje (195—197), 4. Zvrsti slovenskega jezika (197—198).

¹⁰ Zavrnil ga je Rigler (njegova ustna informacija), v Delu tega skoraj ni videti. Tako je *cesta* pisni problem v zvezi *avtocesta* / *avto cesta*, potencialno naglasni, vprašanje je tudi, ali ljudje ob njeni odsotnosti v slovarju ne bi menili, da ni knjižna.

2.1 Velika začetnica. Že v splošnih pripombah kritik omenja »ponovno uvajanje pisanja osebnih in svojilnih zaimkov z veliko začetnico v zasebnem in poslovnem dopisovanju« (192), češ da »so se mladi vse od leta 1962 dalje po šolah učili, da se pišejo ti zaimki v pismih in dopisih po novem z malo«. Kritik pa je tudi proti veliki začetnici pri nazivih »različnih družbenopolitičnih ali oblastvenih organov« (njegovo nejevoljo glede tega nakazujejo kar trije klicaji), »/v/prasljiva /pa mu/ je tudi pisava zakonov z veliko začetnico« (192).

Glede pisave ogovorilnih zaimkov v pismih z veliko začetnico je tako, da nekateri (kritik sam nekako računa s polovico pišočih) pisave z malo začetnico niso sprejeli. Pravni status pisave z malo pa je toliko dvomen, ker SP 1962 ni preklical pisave z veliko ne v uvodu ne pri ustreznih geslih (npr. pri *ti*, *vi*). In potem je tu še naše razmeroma dolgo pisno izročilo, ki je vse v veliki začetnici; zakaj to postavljati izven zakona? Pisava z veliko začetnico je tu res konvencija, dogovor, ki nikomur ne more škodovati, obvezna pisava z malo začetnico pa je marsikomu zoprna. Kdor ne bi hotel pisati z veliko, bo pač pisal z malo (v Načrtu tudi dovoljeno) — zaradi tega se svet ne bo podrl. Če res »približno polovica uporabnikov slovenskega jezika«, kot pravi kritik, piše te stvari z malo začetnico, potem ne vidim, katere vrste »rušenje ustaljenosti« predstavlja stališče Načrta, ko »legalizira« tudi pisanje preostale polovice uporabnikov slovenskega knjižnega jezika.

Ali pa pisanje nazivov organov z veliko začetnico. Kritik navaja *Izvršni svet SRS*, *Komite za vzgojo in izobraževanje*, *Ljudsko skupščino SRS* itd., češ, potem bomo morali pisati z veliko tudi *Varnostni svet*, pa *hrvaški Sabor* (z veliko *Sabor*), ali celo *Spodnji Dom* (z veliko oboje), hkrati pa da je v Načrtu pisan poljski *sejm* kar z malo začetnico (spet profesorjev klicaj), čemur sledi stavek »kar bo še en primer rušenja obstoječe pisne norme«. — Človek bi kritika vprašal, ali se res še ni srečal z *Ljudsko skupščino SRS*, zapisano z veliko začetnico? Tega skoraj ni mogoče verjeti. In če se piše z veliko, potem to vendar ustvarja normo. Lastno ime je po našem pojmovanju individualno poimenovanje oseb in stvari. In *Ljudska skupščina SRS* je vendar individualna, celo edina na svetu. Torej zakaj ji potem ne priznati lastnoimepskega statusa? In enako v drugih primerih.

Seveda pa s tem nikakor ni rečeno, da je treba pisati tudi zvezo *Ljudska skupščina* samo z veliko začetnico, ali *sejm* ali *spodnji dom*: zakaj neki, saj pomeni le občno poimenovanje, in ta pišemo po splošnem soglasju z malo začetnico. Kadar ne mislimo na uradni naziv takih teles, ampak jih samo označujemo glede na vrsto, pa čeprav jih tudi zemljepisno umeščamo (npr. *jugoslovanska ljudska skupščina*), potem jih sploh ne smemo pisati z veliko začetnico. Torej *spodnji dom* z malo začetnico, ko se misli samo na vrsto dela parlamenta, in z veliko, če se misli nanj kot na individualno poimenovanje, kot na uradni naziv te institucije v angleškem (in podobnem) parlamentarnem sistemu. In tako v vseh primerih, ki se kritiku zdijo sporni.

Isto načelo velja tudi za pisavo drugih stvarnih lastnih imen take vrste kot *Tovarna tkanin*, *Tobačna tovarna*, *Univerza v Mariboru* itd. In enako je s *Povodnim možem*, *Zakonom o invalidskem zavarovanju*, z *Razvojem slovenskega nacionalnega oprašanja*, in navsezadnje z *Marico* in *Janezom* in *Micko*, *Jurjem* in *Kajfežem*, *Štajercem* in *Mariborčanom*, s *Furlanko* in *Štajerko* in *Amerikanko*, pa z *Angležem* in *Francozom*, in *Fordom* in *Fiatom*, itd., itn.

Z veliko jih pišemo, ko gre za individualna poimenovanja, z malo, ko za občna. V pisavi ni vsak *kovač Kovač* in ne vsak *Kovač kovač*.¹¹ In v tem smislu bi lahko nadaljevali: Ni vsak *Janez janez*, ne vsaka *micka Micka*, ne jemo *Jurčkov* ampak *jurčke*, s *Štajercem* lahko pijemo *štajerca*, in samo *štajerke*, pisane z malo začetnico, nesejo jajca, in le te vrste *amerikanke* tudi žagajo. Nekatere pisave imajo pač to prednost (in za pišoče težavo), da ločijo lastno ime od občnega; je že bilo potrebno, saj prvotno tega niso ločile. In prav ista kot s *štajerkami* in *Štajerkami* je tudi s skupščinami in drugimi organi: ni vsaka *ljudska skupščina* (z malo) *Ljudska skupščina SRS* (z veliko) itd. Stvarlastna imena (tudi imena zakonov) pišemo z veliko začetnico, če mislimo na njih kot na naslove in ne kot na vrsto, pa naj so v knjigi ali v reviji (in naj jih izpisujemo v celoti ali okrajšano). Ne postavljati ovir tam, kjer jih treba ni. Težave se lahko pojavljajo povsod. Kritik eno nakazuje z navedkom iz Naših razgledov, kjer je bila zveza *Odbor za kreditno-monetarni sistem Zbora republik in pokrajin Skupščine SFRJ* pisana s štirimi velikimi začetnicami. Ločiti je treba, ali gre za eno poimenovanje (ime) ali pa za zvezo več imen. Če so vse sestavine navedene besedne zveze del enega lastnega imena, potem je potrebna le ena velika začetnica, prva (seveda pa bomo tudi v tem primeru besedo *Jugoslavija* pisali z veliko začetnico, ker gre za lastno ime v okviru lastnega imena). Poglejmo še zveze več imen. Če hočemo nakazati njihov lastnoimenski status, potem vse pišemo z veliko začetnico; če jih pišemo z malo, je nakazano le to, da gre za odbor in organe te in te vrste. V govoru seveda izhajamo brez velikih začetnic, a v pisavi (kot rečeno) pač ločimo *kovača* od *Kovača*.

2.2 Kritika Načrtu pravil na novi slovenski pravopis marsikaj zamerja tudi pri ločilih (193–194). Iz ocenjevalčevih besed sploh ni videti drugače, kakor da so novi pravopisci stari pravopis le brez potrebe spreminjali, s tem pa kakovost določil o ločilih znižali, namesto da bi se jo trudili dvigati, če že kaj v starem SP ne bi bilo popolno ali zadostno. Bodimo konkretni: Kritika novim pravilom očita, da imajo nepravo pojmovanje pristavka in s tem zapletajo rabo vejice (192, 193), ali da zametajo staro pravopisno preprostost, ki je učila, da ob golih deležjih ne pišemo vejice, nova pravila pa jo predvidevajo (193), in podobno je tudi z vejico pred vezalnim veznikom *in*, skritim v okrajšavah tipa *itd.*, *ipd.* (193), *idr.*, in enako pred ločilnim *ali*. Na drugi strani pa da nova pravila ne predvidevajo vejice pri datumskih določilih tipa *v nedeljo 9. maja* (193); ne opozarjajo na primere, ko vejico pred primerjalnimi vezniki vendarle pišemo (193). Končno so po mnenju kritike preohlapna tudi pravila o razmerju premor v stavku in vejica (193), medtem ko bo bralec novega pravopisa docela brez obvestila glede rabe vejice ob izrazih in zvezah, kot so *recimo*, *hočeš nočeš*, *reci in piši* (193).

2.2.1 Iz pripomb se vidi, da je kritik to poglavje res študiral in nas na marsikaj opozoril. Upravičen pa je predvsem le zadnji očitke. Pravopisna pravila res morajo zavzeti stališče do zvez, ki so po obliki prosti stavki, tj. imajo povedek in lahko še kateri stavčni člen ob njem, pa so v tej stavčni vrednosti nekako oslabei, tako da kakor da se bližajo prislovom ali členkom; kritik jih imenuje »modalne ali poudarjevalne izraze in zveze« in navaja zanje tudi

¹¹ Od *T. Korošca* sposojen lep ponazarjalni domislek.

tele tri primere: Če bi se *recimo* premislil, nam to čimprej sporoči; S tem smo se morali *hočeš nočeš* sprijazniti; V dopisu manjka *reci in piši* 14 vejic. Nobenega teh izrazov oz. zvez (namreč: *recimo, hočeš nočeš, reci in piši*) kritik ni pisal ločenega z vejico od sobesedila, in s tem verjetno tudi predlaga tako normiranje.

Takih izrazov pa je v slovenščini še več, npr.: *prosim; to je; to se pravi; hôtel ne hôtel; hôtî ne hôtî; se pravi; kar se da; ne vem* + vprašalni zaimек, npr. *ne vem kdo; bog ve; drag (si) ga vedi; bog zna; bog varuj; bog si ga vedi; hudič (ga) vedi; ni hudič; pravi hudič; hočeš nočeš moraš; kjer (si) bodi; ne bodi len; daj vstani; dejva kupiti*. Itd. S tem se seveda od nekaj kritikovih jasnih primerov ne umikam k množici manj jasnih ali nejasnih, ampak samo opozarjam na zapletenost te problematike. Kritik se sam zateka v na videz varno okrilje le nekaterih primerov, in še k zelo splošnemu označevanju teh primerov (primerjaj njegovo poimenovanje »modalni ali poudarjevalni izrazi in zveze«), ki nikakor niso posebno povedni. Tako se zdi, da bi bilo treba glede tega najprej uvesti jasna merila, nato pa problem poizkušati rešiti.

Predlagal bi, da vse to gradivo razdelimo na besede oz. besedne zveze na eni strani in na stavke na drugi. Pravilo o rabi vejice ob takih primerih bi bilo potem enostavno: vse kar ima naravo besedne vrste ali besedne zveze, se kot del stavka piše brez vejice, kar pa je stavek (tj. besede, zbrane okrog osebne glagolske oblike in temu ustrezno), pa se od sobesedila loči z vejico, saj velja splošno pravilo, da se stavki iste povedi med seboj načeloma ločijo z vejicami.

Načeloma bi veljalo tole: Vse zveze z osebno glagolsko obliko so stavki, kot taki pa so od sestavkov iste povedi načeloma ločljivi z vejico. Po tem pravilu bi bilo tudi kritike primere mogoče prav pisati z vejico, npr.: S tem smo se morali, *hočeš nočeš*, sprijazniti. Tako SP 1962 piše z vejico naslednje primere: *recimo, da je tako; sedite, prosim; ali je to, prosim vas, življenje?; (sam) bog ve, kam pojde; hotel /ne/ hotel, moraš; bog ve, kaj bo rekel*. In SSK J ima z vejico pisane naslednje primere: *hudič (ga) vedi, kod se potepa; hotel (ali) ne hotel, moral se je umakniti; fant, ne bodi len, skoči za tatom; daj, vstani; bog ne daj, da bi ti to storil; to je moj sorodnik ali, če hočete, moj nečak*. Kritik pravi: »Dosedanja raba je dokaj neenotna.« In ima prav, ko to trdi. Izpisane imam namreč iz obeh priročnikov tudi primere, ko taki stavki od sobesedila niso ločeni z vejico. Iz Pravopisa imam naslednje primere: *kar se da velik; ni ne vem kako bogat; grem sam ne ve kam*. Iz SSK J pa so: *bog ve da ga je vesela* (zveze *bog* in še kaj te vrste se lahko pišejo skupaj ali narazen); *bog varuj da bi se mu približal; bog si ga vedi kdo je to rekel; to moraš napraviti hočeš nočeš; hočeš nočeš moraš; o tem ni da bi govorili; lahko se sreča kjer bodi; izberi kogar si že bodi*. Primere iz pravopisa bi težko pisali z vejico, pač pa lahko tiste iz slovarja, katerih drugi del se začneja z veznikom, torej: *bog ve, da ga je vesela; bog varuj, da bi se mu približal; o tem ni, da bi govoril*. Enako bi pisali z vejico tudi primere, ob katerih bi se dal rabiti podredni veznik, torej: *hočeš nočeš, moraš* (ker lahko rečem: če *hočeš ali nočeš, moraš*); *to moraš napraviti, hočeš nočeš* (ker lahko isto povem s *to moraš napraviti, če hočeš ali nočeš*). Izrazi ob zaimkih (*bog si ga vedi kdo, kjer bodi*) naj bi se pisali brez vejice, če so kot njihovi prosti morfemi.

S tem so v bistvu rešeni primeri, kjer se vejica za »stavkom« ne bi dala pisati. Iz pravopisa: *kar se da velik; ni ne vem kako bogat; gre sam ne vem kam*; iz slovarja: *lahko se sreča kjer bodi; izberi si kogar si že bodi*. Za vse je

značilno, da se stavek naše vrste, stoječ zmeraj ob kakem zaimku, da zamenjati s prislovom ali členkom, saj namesto *kar se da velik* lahko rečem *zelo velik* ali *čim večji*; za *ni ne vem kako bogat* pa *ni posebno bogat*; namesto *gre sam ne vem kam* lahko rečemo *gre neznano kam*; za *lahko se sreča kjer* bodi lahko rečemo *lahko se sreča kjer koli*, za *izberi si kogar* si *že* bodi pa *izberi si kogar koli*.

Mislim, da smo s tem rešeni zadreg, saj bi bilo pravilo sedaj enostavno: Vse stavke iste povedi načeloma ločimo z vejico; izjema so /.../ »tako imenovani« stavki, ki zamenjujejo prislove ali členke. — Morda bo s to rešitvijo zadovoljen tudi kritik, čeprav je svoje primere pisal brez vejice, ko pa mu je spričo necenotne pisne prakse šlo v bistvu le za to, da se te stvari v novem pravopisu sploh normirajo in da bi tako vplivali na poenotenje prakse. Vsekakor je zganil važno teoretično vprašanje. (Hkrati bi bilo treba še pripomniti, da v frazeologemih opuščenega vezalnega ali ločnega veznika ne zaznamujemo z vejico: prim. *hočeš nočeš* ipd.)

2.2.2 V zvezi s preostalimi očitki pravopisnim pravilom glede vejice, Majdičevi kritiki skoraj v ničemer ne bi mogli dati prav. Pri njih gre za težnjo po preprostosti v pravopisu tam, kjer je ne v besedilih ne v teoriji ni. Kritik, ki je predvsem pedagog, si želi preprostih rešitev tudi za ceno nasilja nad pisno prakso bolj pismenih in nad teorijo.

Tako npr. meni, da je v zaporedju dveh besednih zvez, od katerih je ena lastnoimenska, celotna zveza prilastkovna pod edinim pogojem, da je lastnoimenska zveza druga, bila bi pa *pristavčna*, če je prva. V resnici je to odvisno od tega, kako take zveze pojmem, jih temu primerno izgovarjam in nato zapisujem. V skladu s tem je znana zveza *najpečji slovenski pesnik France Prešeren* (kritiku in še komu zmeraj prilastkovna) v resnici seveda tudi *pristavčna*, in če *pristavčna*, ločena z vejico od prvega dela. Tako, *pristavčno*, to pojmuje mo npr., če govorimo ljudem, ki ne vedo vnaprej, da je *najpečji slovenski pesnik* ravno *France Prešeren*, zato jih beremo ali govorimo tako: *najpečji slovenski pesnik, France Prešeren*. Z vejico ločen ta tip zveze lahko dokažemo kot *pristavčen* s tem, da pred *France Prešeren* postavimo zvezo *to je*, torej: *Najpečji slovenski pesnik, tj. France Prešeren*. — Res je edino to, da se pri obrnjenem zaporedju drugi del take zveze pojmuje *pristavčno* in torej loči z vejico: *France Prešeren, najpečji slovenski pesnik*. Gre pač za znan pojav nesimetričnosti, kot jih je v vsakem jeziku še veliko.

Tudi nezložena (ali deloma zložena) dela takih zvez se obravnavata enako: *Ivan Cankar* (ali, sicer bolj pisarniško: *Cankar Ivan*) proti *Ivan, Cankar* oziroma *Cankar, Ivan* — razlika se zelo jasno čuti v izgovoru. In enako: *Prešeren, najpečji slovenski pesnik* oz. *najpečji slovenski pesnik, Prešeren*. Prim. še morda *najpečji slovenski stenograf, Bezenšek* ali *prvi slovenski avtor soneta, Koseski* ipd. — To načelo velja tudi za sestavine datiranja: kadar je vmes vejica, gre za *pristavčno* pojmovanje, in torej izgovor ter pisavo, kakor ima to že SP 1962, kadar pa vejice vmes ni, gre za *nepristavčno* pojmovanje, v bistvu morda soredno, kot je med raznimi stavčnimi členi istega stavka (tudi to ima v bistvu že SP 1962).

2.2.3 Ali pa zveze *itd., idr., ipd.* — Če pred njimi ni vejice, so pridružene predhodnemu delu navadno vezalno (druge tudi ločno ali primerjalno), kadar pa med njimi vejica je, gre za tako imenovane *dostavke*, tj. za *naknadno do-*

dane dele besedila, ki s tem dobijo večji poudarek, pravzaprav večjo mero samostojnosti in torej opaznosti. To seveda ni nič posebnega, saj imamo tako pri členkih sploh vsi v zavesti, ko glasovno sicer enakšne možne zveze pišemo enkrat brez vejice, drugič z njo, kakor npr.: *Seveda ni vse res, kar se trdi* proti: *Seveda, ni vse res, kar se trdi*. Moderno jezikoslovje v zvezi s takimi problemi govori o skladijski kategoriji, tj. tesnejši ali ohlapnejši povezavi delov stavka in povedi. Tako, tj. ohlapnejše ali tesnejše, je v bistvu dostikrat razmerje med priredjem in podredjem, npr. vzročnim ali posledičnim, pa med zvalnikom in navadnim medmetom: *Gremo domov, zakaj večeri se — Gremo domov, ker se večeri oz. O, mati!* proti *O mati* ipd. Če je jezikovna teorija tem stvarjem doslej posvečala premalo pozornosti, ni rečeno, da bi moralo biti tako tudi za naprej; posebno še, ker dobri stilisti, kakor sta npr. Cankar ali Župančič, vse to takó in takó že ločijo (pa tudi dosti navadnejših zemljanov). — V tem smislu je treba gledati tudi na kritikove očitke o nedoslednosti rabe ločil (193) in katerega izraza (199).

2.2.4 Dolžni smo dati še odgovor na vprašanje, kako je z vejico pri tako imenovanih *goli h deležjih*. Glede tega pravi kritika takole: »Nepotrebno je nadalje dopuščanje vejice ob golem deležju. Ali bomo pisali vejico — sledeč pravopisnim pravilom — tudi v takihle primerih: »Igraje /vejica/ so se naučili pesmico.«, »Sede /vejica/ opravi večino dela.«, »Učitelj /vejica/ molče /vejica/ piše na tablo.«?! Deležje ima tu vlogo prislovnega določila, torej enega od osnovnih stavčnih členov, in ne polstavka, stavčnih členov pa vendar ne ločujemo od preostalega stavka z ločilom!« (193)

Tu gre za eno težjih vprašanj, ki se jih vsi že dolgo zavedamo. V stari slovnici (npr. iz l. 1956, str. 232) je v poglavju o »deležniku na -e« (to je po naše deležje) zapisano: »Kadar ima deležnik poleg sebe kako prislovno ali predmetno dopolnilo, ga ločimo z vejico od osebnega glagola.« Na naslednji strani beremo še, da se »/r/abi prislovno in izraža hkratnost z drugim dejanjem«. Podobno ravno tam tudi o deležniku na -č, za katerega je rečeno: »Rabi nam enako kakor deležnik na -e.« Po teh določilih bi torej pisali golo deležje brez vejice, deležje z določili in dopolnili pa z vejico. Na primer: *Molče trobental bo, Igraje narediš to danes, Počasi so lezli v hrib sopeč* (vse brez vejice), pa *Na pragu stoje, jaz oziram se v svet, Skdkaje okoli hiše, si je zlomil nogo, Želeč jim lahko noč, so se poslovili*. Stvari niso tako enostavne in tudi ne tako jasne, kot bi kdo mislil. Da je to tudi kritik čutil, se vidi po naslednjem: Ne navaja primerov iz Načrta, kjer imamo z vejico ločena gola deležja v naslednjih primerih (94): *Slednjič ga je zavrnil, rekoč: »Kaj pa to tebi mar.«, Misleč, da bo šlo tudi tako, je zakoračil v vodo v čepeljih in Boječ se, se je deklica približala k skupini na trati*. Zdi se torej, da kritik te primere sprejema (ali pa jih ne more ovreči in jih obhaja), da pa ga motijo gola deležja na -e oz. -aje, če so ločena z vejico (primer z *rekoč* je tudi v SP 1962, 86).

Po mojem je pravilo v Načrtu za navadnega bralca le toliko pomanjkljivo, da v njem ni izrecno povedano, kdaj je deležje res deležje in kdaj navadni prislov, saj je rečeno le: »Deležij ne ločimo z vejico od preostalega besedila, če so prosti prislovi«, kar je ponazorjeno s primeri kot *Opetekaje se je hodil po sobi*, ali *Molče je odšel* (95). To je le varianta tistega v SP 1962, 86: »Ne ločimo pa deležnikov z vejico, če so /.../ prosti prislovi«, kar je ponazorjeno z *Opetekaje se je hodil po sobi*. Vidi se, da so določene težave z ločitvijo pra-

vega deležja, ki se da zamenjati z osebno glagolsko obliko, in prislova, ki je deležje le po izvoru. O tem sem, spet le mimogrede, razmišljal tudi ob Slovenski slovnici 1976, 339–340, kjer od golih deležij navajam le tistega na -č, drugi na -č in tisti na -aje pa imajo določila ali dopolnila: *Sedeč na vrtu, je bral časopis, Vajeti in bič v roki držeč, je pogovarjal konja*. Vendar je tu tudi že spoznanje: »Deležje na -e se večinoma rabi kot prislov načina«, kar je ponazorjeno s primeri kot *Molče orožje vsak si vzame, Mimogrede je vse izklepetala*. Tisti »večinoma« pomeni, da so pač tudi primeri, ko po nastanku deležja niso prislovi; tak primer je naveden z *glede na to*, mislil pa sem tudi na primere kot *domov grede*, kar ima poleg *iz šole oz. na delo grede* tudi SP 1962, a sem to sam pri sebi zavrnil. SSKJ navaja pod *domov* tak primer z *domov grede*.

V skladu s teoretičnim razmislekom bi predlagal naslednjo rešitev: Nekdanja deležja na -e so danes prislovi; skladenjsko se ne dajo razvijati v besedne zveze, zlasti ne z desnimi določili ali dopolnili: nemogoče je reči npr. *zelo hote, dolgo molče*, še bolj težko *grede domov* ali v *šolo*, in se kot prislovi tudi ne ločijo z vejico od svojega sobesedila. Deležje na -aje in -č je golo prav tako navadno prislov načina in torej od sobesedila neločeno z vejico, npr.: *Sprejeli so nas prepevaje* ali *pojoč*, tj. *s petjem*. Po takih deležjih se vprašujemo v glavnem s *kako*: *Kako so nas sprejeli?* Prislovnost teh prvotno deležij se verjetno potrjuje z vzhodnoslovenskimi (in kajkavskimi) prislovi na -ki, npr. *stoječki, ležečki*. Primeri kot *domov grede* (SP 1962) ali *leže v hladni senci* in *tiho leže* (SSKJ) so nenavadni, naplavina iz časov, ko se je (v 19. stol.) pri nas tudi z deležji dovolj eksperimentiralo. V slovarju bi morali biti označeni kot stilni ali kot frazeologemi; pri *ne boje se mraza in noči* je res označeno kot zastarelo. Nekaj takih zvez sem našel tudi v Zupanovih delih, pa so se mi vsi zdeli neživljenjski, nepristni. Če bi taki prislovi deležja imeli levo, načinovno, določilo, npr. *popolnoma molče*, seveda tudi ne bi bili ločeni od preostalega besedila z vejico. Tak je slovarski primer *tiho leže je prisluškoval*, neločen z vejico. Gola deležja na -aje in -č se torej kot načinovni prislovi ne ločijo z vejico: *Prepevaje so šli proti vasi* ali *Prepevajoč so šli proti vasi*, tj. *Med petjem so šli proti vasi*, ločijo pa se lahko, ko jih občutimo kot časovne ali vzročnostne odvisnike, pretvorljive v priredje: *Ko so šli, so peli oz. Šli so in pri tem peli*. Torej tudi *Boječ se, se je deklica približala*, tj. *Se je sicer bala, a se je vendar približala oz. Čeprav se je bala, se je približala*.

Navadni uporabnik pravopisa se bo lahko držal splošnega določila, da se golo deležje od besedila ne loči z vejico. Toda pravopis je namenjen tudi zahtevnim uporabnikom, in ti naj le imajo možnost ločevanja enega in drugega. Treba je biti strpen tudi do tistih, ki so v obvladovanju jezika nad povprečjem.

2.3 Glasoslovje

2.3.1 Da varianta [v] fonema /v/ za predlog *v* pred samoglasnikom ni sistemska, lahko damo prav kritiku, je pa predpisno izročilo. Mnenja pa je kritik tudi, da je dvoglasniški [u] za predlog *v* pred samoglasnikom neknjižen.

Tudi tega svojega mnenja ne utemeljuje; brez ustreznih fonetičnih raziskav pa mu tudi ni lahko pritrditi. Če mislimo na koroški [u], pa bi mu skoraj lahko dali prav. O zvočnikih [w] in [u] je pri nas ob ustanovitvi Jezika in slovstva pisal tudi Nahtigal (1955/56, 237–239, JiS). Če menimo, da je v knjiž-

nem jeziku predlog *v* pred samoglasnikom dejansko pred zvanečim samoglasniškim nastavkom, ki ga enačimo s soglasnikom*, potem bi bil res upravičen nekako priporočni [w], ne pa tudi dvoglasniški [u] (ali soglasniški *u*). — Nima pa kritik prav, ko meni, da izgovor *ureti, ulak, unuk* »nima podlage v obstoječi pravorečni normi govorjenega zbornega ali splošnega pogovornega jezika«. Ravno tako kot *usak* izgovarjamo tudi [u]reme itd., če nas le niso stremirali na [v]reme, [v]leči ali celo [f]sak, kakor neknjižno govorimo v vzhodni Sloveniji.

Pri izgovoru besed na *-alec* *-ilec* se kritik vprašuje, ali bomo spet začeli elkati. Vendar tu kritik bere Pravila nekako zunaj sobesedila. Saj je v Načrtu vendar jasno rečeno, da črka *l* v »obrazilih *-lc*-, *-lk*-, *-lsk*-, *-lstv*- (ter v nadaljnjih izpeljankah iz njih), ko se nanašajo na živega vršilca dejanja« zaznamuje [u], za izgovor [l] pa navaja »gasilca« ipd. »Pomni«, ki ga ima v mislih kritik, pa je na začetku res formuliran tako, kakor da se ne nanaša samo na v slovarju zapisane variante z izgovorom *l*-a kot [u] ali [l], ampak na vse besede te vrste. Da pa je mišljen zapis v slovarju, se vidi iz drugega stavka tega »Pomni«, kjer beremo: »V slovarju je na prvem mestu zapisan pogostejši izgovor.« (Načrt, 131.) Če pogledamo v SSKJ, kjer je to zapisovanje že uresničeno, takoj vidimo, da niso za vse te besede predpisane variante: *bralec* ima zapisano samo izgovor [u], *gasilec* tudi [u] ipd.

2.5.2 Pri izrazni strani Načrta je še kritikova želja, da bi se polglasnik lahko obravnaval tudi kot dolgi samoglasnik, češ: če priznavate polglasnik v tipu *filəm*, zakaj ne bi »toliko bolj upravičeno« dovolili še izgovor dolgega polglasnika v tipu *téma*. Kako je s tem?

Misel, da je tak polglasnik dolg, je izrazil že pred vojno Fran Bezljaj v svojem Orisu slovenskega knjižnega izgovora (1939. l.), češ da bi bil polglasnik v zadnjem zlogu sicer kratek, kakor so lahko kratki tudi drugi samoglasniki, npr. *brāt, čèp, bòb, krùh, sìr*, v nezadnjem zlogu pa dolg, kakor se podaljšujejo tudi prej omenjeni kratki v *bráta, čèpa, bôba, krúha, síra*. Vendar ta teorija ne zdrži kritike, niti fonetično, kot je pokazal Šolar v kritiki Bezlajvega dela,¹² niti fonološko, kot vemo vsi, ki ne pozabljamo, da so *a e i o u* v zadnjem zlogu lahko tudi dolgi, *é* in *ó* pa nikoli kratka. Torej: poleg samoglasnikov, ki poznajo nasprotje po dolžini, imamo v knjižnem jeziku še take, ki tega nasprotja ne poznajo, bodisi da so le dolgi, tj. že omenjena ozka *é* in *ó*, bodisi le kratki, tj. polglasnik. Kratki samoglasniki v zadnjem ali edinem zlogu ne poznajo tonemskega nasprotja (*tēm* = *pēs* proti *tēmo* — *tēmo* za besedo [təma]).

2.4 Kritik Načrta pravil za novi slovenski pravopis oporeka precej stvarim tudi z oblikoslovnega področja.

2.4.1 Tisto, ali smemo sklanjati tudi *Tartaros Tartara* ali pa le *Tartaros Tartarosa*, je posebej zanimivo. Kritik se ob tem vprašuje: »Ali so *-as*, *-es*, *-os*, *-us* in *-um* res slovenske končnice? Menim, da nikakor!« Vendar si je tu delo olajšal s tem, da Načrtu pravil pripisuje absurdno tezo, ki je potem

* Prim. mojo razpravo Zveneči ustnični nenosni nezaporniški soglasniki v slovenskih jezikih, SR 1983, 123—143, konkretno str. 139, točka 5.

¹² J. Šolar, Fr. Bezljaj, Oris slovenskega knjižnega izgovora, Razprave znanstvenega društva v Ljubljani 17, filološko-lingvistični odsek 5, Ljubljana 1939, 124 str. + 7 prilog (122 slik in 58 grafikonov) — Slovenski jezik II, 1939, 126—132.

seveda ni težko ovreči. Sprašuje se namreč, ali so *-as*, *-es* itd. slovenske končnice, nato pa vzklika (195), da niso.

V Načrtu pa na str. 149 izrecno piše: »Nekatere starogrške in latinske končnice se v slovenščini obravnavajo kot del osnove, kateri se nato dodajajo končnice: *Rodos -a*«. In podobno ravno tam še: »Pri drugih takih primerih pa se v slovenščini prvotne končnice obravnavajo ali kot končnice ali kot del osnove: */.../ alpinetum alpineta* proti */.../ alpinetum alpinetuma* ipd.« Torej sploh ne trdimo, da bi bile *-as*, *-os* itd. slovenske končnice. To so t. i. citatne končnice v imenovalniku in enako glasečem se tožilniku, ki jih nekateri pri nas vneto zagovarjajo in tudi pišejo, čeprav bi bilo bolje, ko bi sledili namigom jezikoslovja, starejšega in mlajšega, ki je uveljavljalo in uveljavlja poslovenjene oblike, med drugim tudi v Načrtu, ko na istem mestu, ki ga kritik v Jeziku in slovtvu graja, samo dostavlja tole: »Končnice *-as*, *-es*, *-os*, *-us*, *-um* imajo navadno varianto *-o*«. Citatne imenovalnike srečujemo tudi drugod, npr. kot nemi *-e* v primerih kakor *Racine*, *Marguerite*, ali kot *-u* v primeru *Ceausescu*, ali kot *-o* za ženske osebe v primerih kot *Sapfo*, kot *-e* tudi v primeru *kamikaze* itn. Težko si mislimo, da bi tudi te naš kritik odpravil, in torej pisal *Racin* ali *Marguerit* (brez nemih *e* na koncu), in enako v drugih navedenih primerih.

2.4.2 Podobno je treba v knjižni slovenščini upoštevati tudi nekatere premene osnov, prevzete iz latinščine ali grščine, kot npr. *Mars Marta*, za kar pa Načrt spet takoj pripominja: »/V/endar je običajnejša osnova iz imenovalnika (*Mars Marsa*)« (str. 149).

Kritik bi bil torej moral primerjati določila SP 1962 z novimi, ko bi bil hotel ugotoviti, kaj se pravzaprav dogaja na tem področju. Potem bi za SP 1962 hitro ugotovil, da so bile v njem — v nasprotju z Načrtom pravil in SP 1950 — domače oblike sploh močno zastopane. Saj beremo (npr. str. 59, § 64, 1): »Splošno znana imena imajo v nominativu poleg izvirne lahko tudi domačo obliko: *Homeros* in *Homer*.«

Forsirali so v SP 1962 tudi izvirno pisavo dvoglasnikov, tako da so *Euripides -da* pisali z *eu*, *Evripidov* pa z *ev*, ali celo še bolj zapleteno: *Eusebios -ia*, *Eusebio* vse z *eu*, le *Evzebijev* z *ev*, *Aulus -la*, *Aulov* pa vse samo z *au*. Itd. To je bil upor proti slovenskemu izročilu. Ta nam postane še zlasti očiten, če SP 1962 primerjamo s SP 1950, kjer je bila staroklasičnim imenom posvečena nepolna stran in vsa pisana po domače (prim. *Medeja*, *Levktra*, *Káto*, *Odiséj* (gr. *Odýsseus*), *Vergil* ali *Vergilij*, *Artemis* ali *Artemida*, *Cicero* ali *Ciceron*, *Ahil* (lat. *Achilles*, gr. *Achilleus*), v SP 1962 pa se je to razraslo na cele tri in pol strani (in na skoraj tri strani pri Tujkah iz latinščine in grščine, medtem ko je bilo v SP 1950 tega dobrega pol toliko).

2.4.3 Kaj pa kritikova misel, da bi severovzhodni in belokranjski rodilnik tipa iz *Radenec*, iz *Puconec* v knjižni rabi zamejili, in torej za nevtralne, splošnoslovenske knjižne oblike imeli le oblike iz *Radencev*, iz *Puconcev*? — To je zelo pameten predlog, vendar ne zadeva Načrta pravil, saj ta teh rodilnikov sploh ne omenja, torej jih nima za knjižne. Kritikove besede naj bi si torej zapomnili predvsem novinarji, še posebej pa vsi, ki izhajajo iz omenjenih krajev in se v knjižni besedi oklepajo te značilnosti svoje narečne govorice. SP 1962 (41—42) je tu nekoliko popustljivejši, ko pravi, da imajo »množinska imena na *-ci* na vzhodnem ozemlju in v Beli krajini */.../* domač rod. mn. na

-ec: *Beltinci iz Beltincev* /.../ «Rabo te posebnosti sicer dopušča tudi »v knjižnem jeziku, če jo dobro poznamo; splošno pa taka imena sklanjamo kakor druge samostalnike moškega spola v množini: *Beltinci iz Beltincev*«, pravi izrecno tudi SP 62.

2.4.4 Kritičnik še meni, da bi bilo treba »/n/a mestu, kjer je v Načrtu govor o nujnosti /oblikoslovne/ prilagoditve prevzetih besed sistemskim zakonitostim slovenskega jezika«, omeniti tudi, »da se /prevzete/ besede prilagajajo ne le v sklonu, ampak tudi v spolu«. (195) Žal ne navaja strani v Načrtu, na katerih naj bi bilo to in ono opuščeno (s tem otežuje kontrolo svojih izjav), tako da ne vem, kam natančno meri. Sicer pa ima prav, ko — ne prvi pri nas — opozarja na načelo, da so prevzeta imena v slovenskem knjižnem jeziku načeloma moškega spola, ženskega le, ko označujejo ženske osebe ali se v im. ed. končujejo na nenaglašeni -a. Izjeme so tu še slovanska imena na -o, kolikor so sama srednjega spola, kakor npr. *Sarajevo*, pri katerih tudi v našem knjižnem jeziku sledimo spolu, kakor je v prvotnem jeziku. S kritikom smo istega mnenja glede spola besed, kot je *butik* in *concorde*; samo posebej ju imajo (glede na francoščino) za samostalnika ženskega spola. Isto velja tudi za nove besede kot *tozd* ipd., kjer smo se zadnji čas v glavnem vendarle sistematizirali v duhu svojega jezika. — Pri dokončni formulaciji pravil bi torej res (po zgledu na SP 1962) kazalo vnesti te opombe v splošni uvod k Oblikam samostalniške besede.

2.4.5 Nadalje se kritiku oblike kot *Carsko selo*, *Krupska*, *Novo vreme* iz ruščine zdijo »pretirano poslovenjene«; on bi imel raje *Novoje Vremja*, *Krupskaja*, češ: sicer bi namesto *Bolšoj teatr* morali zahtevati tudi *Boljši teater* (195) ipd. — Tu se kritičnik drži splošne rabe, kakor mu na drugih mestih bolj ustreza predpis. V tem primeru bi bila ta namreč na strani Načrta, saj SP 62 na str. 58 predlaga imena tipa *Dostojevski*, *Gorki*, ne *Dostojevskij*, *Gorkij*, na str. 63 pa za žensko *Sadovska*, *Trubecka*, dobesedno tako: »V slovenščini mehanično prevzemamo za žene rusko obliko imen (-aja skrajšujemo v -a)«. Samo logična doslednost je, če enako kot *Dostojevski* rečemo še *Krupska* in *Novo vreme* ali *Carsko selo*. Tisti, ki pišejo (in govorijo) ruske oblike, imajo samo težave s sklanjanjem: Ali bomo rekli *Bil sem v Carskojem selu*, *Bral sem v Novojem vremju* (ali pa tega sploh ne bi sklanjali?), če se že da reči *Bral sem Krupskajo* (spet pa ne *Bil sem na Nevskaji ploščadi*). Ostanimo vendar pri lepih domačih oblikah. Ali ni ta zvestoba izvorni obliki isto, kot če latinisti ali grecisti želijo čim več izvornih oblik, pa so potem same težave (proti čemur pa kritik upravičeno je). Seveda pa nihče ne misli na *Boljši teater*. *Bolšoj* je pridevnik ničte sklanjatve, kakor je *Tolstoj* samostalniški pridevniškega izvora in ga tudi ne podomačujemo v *Tolsti* (kar pa so sicer svoj čas tudi počeli). *Bolšoj teater* gre točno po našem tipu *Ruperč vrh* (ali tudi *Slovenj Gradec* v eni možnosti), kjer se pridevnik sklanja po ničti sklanjatvi, kakor npr. še v primerih kot *Great Eastern* ipd.*

2.4.6 Ugovor proti neobstoječim samoglasnikom iz slovanskih jezikov. Kritičnik je proti sklanjatvi *Tivat Tivta*, *Špiljak Špiljka* za srbohrvaščino, češ da

* V teh stvareh je poučna moja razprava *Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika*, SR 1972, 285—318, *Oblikoslovno* str. 297—305; prim. še SR 1973, *Stilna vrednost* /.../ variant /.../, str. 217—263, posebej str. 250—253; *Stilnost oblikoslovnih kategorij slovenskega knjižnega jezika*, SR 1974, 245—262, zlasti *Stilnost spola*, str. 247—.

»v končajih *-at*, *-et* ali *-ak* samoglasnik ponavadi ni neobstoječ«, za kar navaja tudi nekaj zgledov (195).

Tu kritik — menda pod vplivom Borisa Urbančiča¹³ — brez potrebe oddaljuje slovenski knjižni jezik od drugih slovanskih jezikov. Naše mnenje je, da tukaj brez vseh težav dolgo sledimo slovanskim jezikom in torej sprejemamo tudi njihov neobstoječi samoglasnik. Kritik sam vidi, da samoglasnik v *-at*, *-et* ali *-ak* le »ponavadi ni neobstoječ«, torej vendar lahko tudi je neobstoječ, npr. v končaju *-et* pri *valpet*, *ocet*, *hrbet*, *nohet*, *laket*. Samoglasnik *a* v *-at* je samo srbohrvaški ustreznik slovenskega polglasnika. Zakaj bi se torej sprenevedali? To je, kakor da bi dovoljevali neobstoječnost samoglasnika pri priponi *-ec* (*Tihec Tihca*), ne pa pri temu ustreznem slovenskem narečnem in srbohrvaškem *-ac* (ki ga imamo v imenu *Jakac*, z rod. *Jakca*). In analogno velja tudi za vzporednost *Grmek Grmka* in celo *Slomšek Slomška* s srbohrvaškim *Špiljak Špiljka*. Tu bi bilo koristno malo več dialektičnega mišljenja.

2.4.7 Kritik omenja še precej drugih oblikoslovnih zadev. Tako bi si pri samostalniki želel pripombe, da imajo občna imena moškega spola na *-e* te *-e* zmeraj za končnico (prim. *finale -a*), pri lastnih imenih pa da je to le izjemoma (196). To vprašanje je rešeno s tem, da se v slovarju vedno navajata imenovalnik in rodilnik; za slovnico pa bi si kazalo kritikovo opozorilo zapopniti, čeprav bi kritikovim primerom (*Čil-e*, *Zair-e*) kazalo pridružiti še variantno *Giuseppe*.

Opozarja se, da bi kazalo zapisati pravilo o sklanjanju imena in priimka tudi v primerih tipa *Ali Buto*, proti čemur so precej grešili novinarji (196). — Odgovor na to je v Načrtu s primeri v poglavju Sklanjanje večbesednih poimenovanj (158—161), kjer se za nesklanjanje navajata samo burmanski in kitajski tip, namreč *U Tant U Tanta* in *Mao Ce-tung Mao Ce-tunga*. Novinarji so torej besedo *Ali* obravnavali kot t. i. predime, večinoma predložnega (*da*, *di*, *von*, *van*) ali tudi drugačnega tipa (*Mc*, *O'* ipd.). K poslednjim primerom bi lahko uvrstili od kritika predlaganega *ibn*.¹⁴

K oblikoslovnim očitkom gre tudi *t* v *bimbota*, *medota*. Kako to, da to ni obravnavano v Načrtu, ko so nekateri njegovi soavtorji to uvedli v SSKJ (196)? — Načrt je imel v razvidu le pogovorne variantne primere tipa *Markota*, *sinkota* (ob zbornih *Marka*, *sinka*). Tu bo treba torej razširitve, vendar očitno v okviru označenosti. Sicer je pa to lep primer za to, kako nesmiselno je bilo omejevanje podaljška osnove s *t*, tako tipičnega za slovenščino. Same težave nam je prineslo. Že Kopitar je v svoji slovnici obžaloval, da v tem knjižni

¹³ B. Urbančič, O jezikovni kulturi, Druga, predelana in razširjena izdaja, 1973, 24: »ime *Špiljak*. Res se v srbohrvaščini sklanja *Špiljka*, *Špiljku* itd., toda v slovenski sklanjati podobnih imen, redkih sicer z naglasom na zadnjem zlogu (npr. *Bizjak*, *Divjak*, *Dovjak*, *Lesjak*, *kónjak*, *salmijak*), a številnih z naglasom na koncu (npr. *Poljak*, *Zemljak*, *veljak*, *vrtiljak*), je *-a* ohranjen, zato se sistemu knjižne slovenščine najbližje oblike *Špiljaka*, *Špiljaku* itd.«

¹⁴ Sicer bi kazalo pri daljnovzhodnih imenih (npr. *Mao Cetung*) sklanjati obe stavini. Če novinarji pišejo tudi *nastop Djordje Balaševića* (196), pač pišejo mimo pravila, da se ime in priimek sklanjata. V Načrtu (158) pa je vendar izrečno rečeno, da se samostalniki + samostalniki sklanjata, od zvez imena in priimka pa se prav tam sklanjajo *Ivan Cankar*, *Émile Zola*, *Josip Broz-Tito*, *Fran Ksaver-Meško* ipd. Več pač ni mogoče storiti. Novinarji, ki grešijo, so v tem pač slovenistično neizobraženi, če pa kritik obravnava take stvari ob Načrtu, to skoraj ne more biti iz drugega razloga kakor iz želje po onesnaženju vzdušja ob njem.

jezik ni šel za ljudskim, ki vse osnove na samoglasnik enostavno podaljšuje s *t*.

Kritik pripominja, da se edninski tožilnik posamostaljenih pridevnikov vedno enači z roditeljsko obliko (196). — Načrt tu za samostalnike, ki izražajo neživo, predvideva obliko, enako imenovalniški (152, 11); za primer navaja *Šla je v Imotski* (ne v *Imotskega*). Kritikove primere (*kupi mi Nedeljskega*) bi torej Načrt razlagal kot neposamostaljene pridevnike, ki v t. i. navezavi res imajo roditeljsko obliko. Tu gre za t. i. navezovalni tožilnik tipa *Kilo črnega prosim*, namreč *kruha*.

Za *jejo*, *vejo*, *grejo* kritik meni, da so »že lep čas v splošni rabi« in se torej ne uporabljajo le »zmeraj bolj« (196). — Tu kritik pretirava, kakor se lahko prepričamo tudi iz SSKJ in SS 1976: prvi navaja *gredo* in *grejo*, *jedo* tudi *jejo*, *povejo* in *povedo*. Je pač tako.¹⁵

2.4.8 Pisec kritike Načrta pravil za novi slovenski pravopis se na več mestih obrača tudi proti *manj naračnim*, da ne rečemo, izumetničenim, vsekakor pa nesistemskim določitvam v slovenskem knjižnem jeziku. Nekaj tega smo že obravnavali (npr. narečno *Puconci* rod. *Puconec* nam. *Puconcep*, in podobno *Radenci Radenec*). Tu dajemo kritiku prav, in sicer prav radi, saj smo se veliko bojevali proti »prišpičenim« rešitvam, ki jih v polpreteklem obdobju knjižnega jezika nikakor ni bilo malo.

Ena takih novih nenaravnosti v okviru knjižnega jezika je vsiljevanje spola po zgledovanju na tuje jezike, namesto da bi se držali načela, da so vse besede, ki pridejo v naš knjižni jezik od kod drugod, načeloma le moškega spola, če se ne končujejo na nenaglašeni *-a* ali pa ne označujejo ženskih oseb. Sedaj pa, pravi kritik, »na mestu, kjer je v Načrtu govor o nujnosti morfološke prilagoditve prevzetih besed sistemskim zakonitostim slovenskega jezika, manjka informacija, da se besede prilagajajo /.../ tudi v spolu«. Pisec nadaljuje: »Zato npr. ni prav nič pomembna ugotovitev, da sta besedi *boutique* ali *butik* /.../ in *concorde* /.../ v francoščini ž. sp.; v slovenskem jeziku ju v skladu z našimi morfološkimi zakonitostmi uvrščamo med samostalnike m. sp. (raba »nova butik« ali »francosko-britanska concorde« je snobistično motivirana!)«, zaključuje pisec ta del svoje kritike (195).¹⁶

Škoda spet, da kritik ne navaja mest v Načrtu, na katerih naj bi to ali ono manjkalo ali bilo celo napačno predstavljeno. Pa bralec iz kritike tudi ne vidi, da v Načrtu nikjer ne govorimo o besedah *butik/boutique* ali *concorde*, kakor bi morda kdo (kakor npr. tudi pisec tega odgovora) sklepal iz kritikevega pisanja. Verjetno tu kritik misli na SSKJ, ki besedi *boutique* res pripisuje ž. spol in jo ima potem tudi za »nesklonljivo«. Strinjam pa se s kritikovo

¹⁵ O jezikovni ..., 1973, 52: »Toda kaj naj rečemo o oblikah 3. osebe množine *bojo*, *grejo*, *jejo*, *vejo*? V knjigi se skoroda ne pojavljajo; če se rabijo, gre navadno za nameren stilizem. Starejši rod izobražencev jih občuti kot značilnost vsakdanje govornice, mladi rod pa ne več (le pri *bojo* so pomisleki). Popolnoma pa je že prodrla oblika *dajo*, namesto katere se je še pred zadnjo vojno močno rabilo *dadó*. /.../ Prav to, da so te oblike dovoljene (celo z raznimi akcentskimi dvojnicami), a se jih praksa izogiba, dokazuje, da je v tem trenutku še prezgodaj za njihovo kodificiranje, pač pa je verjetno, da bodo v nekaj desetletjih, če ne prej, prešle med standardne oblike knjižne slovenščine.« — Prim. SKJ 3, 1967, 130: »Pač pa se za 3. os. množine tudi pri brezpriponskih glagolih poleg končnice *-do* rabi tudi *-jo*. *Dájo* je celo bolj pogosto kot *dadó*, *jéjo*, *gréjo* in *véjo* je skoraj enako pogosto kot *jedó*, *gredó* in *vedó*, pač pa je *bojo* narečno.«

mislijo, da bi v Načrt vnesli določila o sistemskem prehajanju besed v slovenske tri spole, in sicer takoj na začetku razpravljanja o prevzetih besedah. Že sedaj imamo tam (31) v poglavju o samo oblikoslovno podomačenih lastnih imenih pravilo, da »vsa v slovenščino prevzeta lastna imena dobijo končnice slovenskih sklanjatev, tudi če jih pisno ne prilagajamo slovenščini«. Za primer so navedena samo imena moškega spola, med drugimi tudi *Chicago -a* in *Unesco -a*, obenem pa se tu opozarja še na poglavje o oblikoslovju, kjer so za 3. ž. sklanjatev navedena tudi občna imena, od prevzetih beseda *species* (154). Načeloma se res držimo pravila, da samostalniki na soglasnik uvrščamo v 1. moško sklanjatev, če ne gre za žensko osebo. So pa redke izjeme, kakor ravno *species*, ki jo imamo za nekako vzporednico k besedi »vrsta«, in ji ohranjamo ž. spol (npr. tudi v SP 1962). Take stvari imamo včasih tudi pri kratičnih imenih, kot je npr. *NUK* (ki pa se gotovo tudi normalno uvršča v moški spol, prim. *Bil sem v Nuku/NUK-u*). Pa še tu in tam se kaj najde. K. Gantar se npr. zavzema za ženskost besede *polis*¹⁶ (in SSK J priznava oba spola), po zgledovanju na latinščino je tudi ime *Salamis* ž. spola, čeprav ne gre za ime ženske osebe (prim. slov. obliko *Salamina*). Nekaj tega bo pač ostalo zunaj sicer splošnega pravila, da bo izjema potrjevalo pravilo.

Kritik pravopisec tudi očita, da »pri obravnavi kategorije živosti manjkajo med posebnostmi poimenovanja bolezni (*slepič, rak, volk*...)« (197). — Tu kritiku ne dajem prav; menda je spregledal opombo na str. 151–152 Načrta, kjer se že v drugi alineji navaja, da imajo kategorijo živosti tudi »imena, ki so prvotno pomenila ali lahko pomenijo osebo, žival in druga bitja, sedaj pa pomenijo npr. vina, naprave, klube, bolezni, planete ipd.«. Kar tam manjka, je torej samo primer za kako tako bolezen.

2.4.9 V zvezi z besedami grško-rimskega izvora hodi na misel še (mimogrede že obravnavano) mesto kritike, kjer beremo, da *-as, -es, -os, -us* in *-um* »nikakor niso slovenske končnice« (195). V zvezi s tem kritik predlaga samo sklanjanje tipa *Leonidas -a* ali pa *Leonid -a*, tj. poslovenitev, tako ali drugače, že v imenovalniku ednine. Tudi za občna imena priporoča ali tip *spektrum -a* ali pa *spekter -tra*. Pregibanje s prevzeto imenovalniško končnico (torej tip *Leonidas Leonida*) »pa naj bi SP obravnaval kot manj primerno ali celo neprimerno«.

Kritikov nasvet glede rabe domačih oz. prevzetih končnic bi SP res lahko sprejel, ko bi tudi pisci šli za njim, pravzaprav pred njim, in bi torej obravnavali imenovalnik ednine, kakor da ima le končnico *-o* na koncu daljše ali krajše oblike. Podoben nasvet najdemo v mojem Slovenskem knjižnem jeziku 1 iz l. 1965 (165): »Po zgledih iz latinščine in grščine premenjujejo svojo osnovo grška in rimska lastna imena kot *Tenedos Teneda, Tacitus Tacita* [...], *Kato Katona*. Tako gredo še nekatera občna imena: *tropus tropa, spektrum spektra, ciklus cikla*. O takšnem uravnavanju slovenščine po tujih jezikih (Prokrustova postelja!) velja, kar za podobno v l. /ženski/ sklanjatvi: to ni slovensko. Osnovo iz rodilnika prepelji tudi v imenovalnik in tako se potem po domače reče *Tened -a -u* itd., [...], *Darej, Merkurij, Avgij, Menelaj*. — Druga, a manj običajna možnost je, da obravnavamo kot osnovo ves imenovalnik: *Tenedos -a, spektrum -a* itd. Pri enozložnicah in pri nekaterih dvozložnicah to tako sploh delamo: *Kos -a, Rodos -a*.«

¹⁶ K. Gantar, *Polis*, JIS 1973/74, 99–100.

Zakaj pa potem tega ni v Načrtu pravil? Posebno še, ko imam tudi v svoji slovnici iz l. 1976 (217) jasno stališče, ki je zelo blizu kritikovemu, saj tam piše tole: »Po latinščini in grščini imajo grška in rimska imena stilno zaznamovane končnice *-os, -us, -es, -is, -as, -um* /.../. Tako še nekatera občna imena: *obolos, ciklus, spektrum*. Navadne slovenske oblike so brez teh končnic: *Tened, Tacit, Avgij, spekter* itd. Redkeje ohranimo kot osnovo ves imenovalnik.« — Moje zaznamovanje teh končnic v smislu stilističnosti je že 1965 doživelo kritični odziv pri neki novinarki Dela.¹⁷ Verjetno se klasiki (vsaj nekateri) zavzemajo za izvirne imenovalniške končnice (tudi Načrt jih nima za slovenske, kot smo že omenili, ampak samo ugotavlja, da pač tudi obstajajo). Dobesedno, sicer malo pitijsko, pravi Načrt takole: »Končnice *-as, -es, -os, -us, -um* imajo navadno varianto *-o*« (148), in podobno še na drugem mestu (149). Tudi premena osnove tipa *Mars Marta* je v primeri z *Mars Marsa* obravnavana kot manj običajna.¹⁸ — Po mojem pa nikakor ne gre, da bi se poljubno odločali, ali bomo te, prvotno končniške, morfeme imeli za del osnove ali pa za končnice. To bi šlo pri občnih imenih (nekako v smislu *cikel -kla* proti *alpinetum -a*), pri lastnih imenih pa bi svetovali domačo končnico *-o* namesto *-os, -us* itd. Osebo se mi tudi zdi, da je od variante *Aristoteles -a* boljša varianta *Aristoteles Aristotela* (prednost dajem seveda varianti *Aristotel -a*), saj tako lažje pridemo do oblik kot *aristotelški, aristotelik, aristotelizem* in kar je še takega (npr. *sokratik*). To načelo velja nato upoštevati tudi pri občnih imenih, kjer imamo iz *cikla* (ne iz *ciklusa*) izpeljano *cikličan, cikloida*, iz *spektra spektralen* ipd., iz *centra centralen* (*centrumaš* je posebna tvorba iz besedne oblike *centrum* 'sredinske skupine v parlamentu'). Vsekakor pa se pri tem pravopisu ne bi smelo zgoditi tako, kot se je SSKJ, ki prvotno latinski *ciklus* v geslu podaja kot *ciklus -a* in *cikel -kla*, nato pa — sicer skladno s svojim načelom, a tokrat prav gotovo napačnim — ponazarja vse rabe samo s *ciklusom*, nikoli s *ciklom*. Kjer gre za dvojni pomen, seveda niso mogoče izbire (če so taki primeri).

2.4.10 Še določeneje k oblikoslovni kritični pripombi o t. i. ničem sklanjanju samostalnikov moškega spola. Kritik piše (196): »Ker se zlasti v publicističnem jeziku nedomača osebna lastna imena na samoglašnik v sklopu večbesednih lastnoimenskih poimenovanj pogosto ne sklanjajo (npr. *sojenje Ali Butu, politika Bani Sadra, nastop Djordje Balaševića*), bi moral SP posebej opozoriti na nepravilnost take rabe. Zaradi velikega vpliva publicističnega jezika na druge zvrsti se namreč takšno napačno ničto pregibanje širi tudi na druga področja rabe slovenskega zbornega jezika.«

V Načrtu je ta problematika obravnavana v poglavju Sklanjanje večbesednih poimenovanj (158—160), kjer se v točki 3 bere naslednje pravilo: »Tuja lastna imena, pri katerih nimamo občutka za samostojnost njihovih sestavin, sklanjajo samo svojo zadnjo sestavino«; med primeri so tudi imena oseb, in sicer *U Tant* in *Mao Ce-tung*. Novinarji, ki jih omenja kritik, v to kategorijo torej spravljajo *Ali Buta* in *Bani Sadra*, in celo *Djordje Balaševića*. Pravilo torej ni dovolj natančno. Treba bi bilo morda reči, da se ne sklanjajo burmanska in kitajska imena (če to so) pred priimki, druga pa seveda se (primer

¹⁷ O. Ratej; moj polemični odgovor ima naslov Televizijska pretvornica, Delo 1965, št. 153, str. 2.

¹⁸ Načrt, 149: »vendar običajnejša osnova iz imenovalnika (*Mars, Marsa*).«

za tuje lastno ime v Načrtu je *Émile Zola* z rod. *Émila Zolaja*). Seveda je težko uganiti, ali gre pri tujih imenih za samostojne sestavine ali ne: Tip *Doroning Street* ali *Kon Tiki* iz Načrta pojmuje kot nekako zloženko (ali pa, kot da je prva sestavina pridevnik, kakor v primeru *Great Eastern*), in potem se prva sestavina ne sklanja, pri zloženkah seveda sploh ne, pri takih pridevnikih, kot je tudi naš *fejst*, pa tudi ne. Ujemalne primere kot *Campo Formio* sklanjamo v obeh delih, predložni drugi del v tipu *Quai d'Orsay* pa zato, ker se občuti ali kot zadnji del zloženke ali jedrni stalne besedne zveze (podobno, če sklanjamo *Rio de Janeiro Rio de Janeiro*). Tip *Djordje Balaševića* se mi zdi malo verjeten oz. si ga lahko razlagamo mimo publicističnosti kot prvotno pisarniško razvado (prom. SP 1962),¹⁹ ki ne sklanja enega dela večdelnega lastnega imena (o *za Janeza Kovač* ali o *za Kovač Janeza*). Načrt ima podobno rabo tipa *z doktor Prešernom* za pogovorno, zborni je torej samo *z doktorjem Prešernom*.

2.4.11 Za konec oblikoslovja še o podaljšavah osnove pri samostalnikih m. spola. Kritik opozarja na podaljšave s *t* pri imenu *Seme* in pri občnih samostalniki *bimbo* in *medo* (o tem smo že govorili) tudi v zbornem jeziku z roditeljskim in potem naprej *Semeta*, *bimbota*, *medota* (197).

Glede drugega ima kritik prav, navaja pa *bimbota* in *medota*, kot stilno zaznamovana, že SSK J. Od tipa *Marko -ta* se ločita po tem, da nimata variant tipa *Marko Marka*, kar je v Načrtu normalno, *Markota* pa je v Načrtu pogovorno, in enako *sinkota*. — Morda bi bil že čas, da se pod plaščem primerne stilne oznake (Vodušek bi predlagal oznako »familiarno«, mi bi morda rekli »po domače«) oblike tipa *Markota*, *sinkota* dopustijo tudi v zbornem jeziku. Tip *Marko -a* bi bil potem nekako neobčevalen, kar je v bistvu tudi sedaj. Nima pa kritik prav, ko meni, da bi bilo treba ob imenu *Seme -na* navajati še obliko *Seme Semeta*.²⁰ V primeru *Semè -éta* gre za tvorbo tipa *Nace -ta*, *Petrè -éta*, obravnavanega v Načrtu na str. 151, in za te primere je rečeno, da »ta e izraža ljubkovalnost ali zaničevalnost ali lastno ime«. *Séme -na* pa je nastalo s sprevrženjem iz občnega imena, medtem ko je *Semè* po Brezniku iz *Sime/Simeon* (prim. tudi *Šime*).²¹ Za obliko *Seme -na* je v Načrtu izrečno rečeno, da se »z n podaljšujejo tudi priimki, ki so po izvoru samostalniki srednjega spola, če se kot občna imena podaljšujejo z n«. To je dovolj jasno in nedvoumno.

2.5 Kritik o besedotvorju Načrta.

2.5.1 Očita se, da Načrt ne omenja »dejstva, da se števnik pogosto substantivirajo (*eden* je sploh samo samostalniška beseda)«, kritiku pa se tudi zdi »sporna /.../ trditev«, da bi bili prvotno števnik kot *tri*, ko se posamostalijo, »srednjega spola«, »saj bi se na enak način /tj. po formuli »tri deljeno s pet«/ dalo dokazati (!), da je srednjega spola tudi *ena* ali *dva* (npr. *ena deljeno z dva* ali *dva deljeno s štiri*)« (196).

¹⁹ SP 1962, 47: »Pri moških imenih sklanjamo oba dela.«

²⁰ Str. 197: »Pri pregibanjih lastnih imen tipa *Seme* je treba povedati, da se ne pregibajo le po sklanjatvi za srednji spol (kot občno ime *seme*), ampak tudi po zgledu *Jože* (torej *Semena* in *Semeta*).«

²¹ Prim. Jezikoslovne razprave, 1982, 394–398: Rodbinski priimki iz starih svetniških imen, konkretno str. 398. Prvotna objava v KMD 1942, 68–70 (izšlo 1941).

2.5.2 Najprej glede očitka, da v Načrtu ni nikjer omenjeno pogosto posamostaljenje števnikov. O posamostaljanju pridevniških besed doslej ni bilo običaj govoriti v slovenskem pravopisu. To je besedotvorni pojav, in besedotvorja je bilo v pravopisu (tudi v SP 1962) bolj malo, pa še raztreseno po raznih poglavjih, pač glede na to, ali in kjer je pravopisno zanimivo: npr. pridevniki na *-ski* (44—46), na *-ov/-ev* ali *-in* pri samostalnikih (47—88), imena prebivalcev »naselij, pokrajin, dežel, držav in narodov« (49), npr. *Slovenec*, *Slovenka*, pa spet pri prevzetih besedah, npr. pri podomačeno pisanih občnih imenih, kakor je *verthajmovka* (55), pri svojilnih pridevniki (57—65), pri pridevniki na *-ski* (65—67), nato pa še v posebnem poglavju, naslovljenem O rabi in pisavi pripon (72—75), namreč naslednjih: 1. *-avec* itd., 2. *-ica/-ca/-ce*, 3. *-in*, 4. *-ov*, 5. *-ski*, 6. *-ast*, 7. *-ičen*, 8. *-ian(us)*.

V novem načrtu je sedaj vse besedotvorje združeno na enem mestu, razlika do SP 1962 (na katerega se nanaša vse moje prejšnje navajanje) pa je ta, da niso obdelana priponska obrazila *-ast*, *-ičen* in *-ianus*: prvo zato ne, ker ni nič sporno, zadnje, ker pri njem ne gre za besedotvorni pojav (je pa — med drugimi podobnimi — kot pravopisno vprašanje obdelano drugje (186—187) (predhodno že na str. 37)), priznam pa, da bi bilo vendarle treba spregovoriti v Načrtu o obrazilih kot je *-ičen* (ali *-alen* ob samostalniški podstavi), da bi se videlo razmerje do čisto naših na *-ski*, *-ovski* (kakor so v Načrtu prvič obdelana obrazila *-ovski* nasproti *-ski*, *-alen*, nasproti *-ven*, *-anski* ter priponska obrazila za ženski par moškemu, med drugim tudi tipa *Kvedrova* in *Matičeto*). Mislim, da bi bil kritik prav ravnal, ko bi bil šel v primerjavo dosedanjih pravopisov, ne le v naštevane pomanjkljivosti (vsaj po njegovem pomanjkljivosti) Načrta. O posamostaljanju pridevnikov ni nič govora v starem pravopisu in izrecno tudi ne v novem,²² lahko pa se tudi to še stori, čeprav bo s tem obseg pravil še nekoliko narasel. — Sicer je pa to vprašanje dokaj zanimivo.

Pravilo bi se glasilo — kakor že v novi slovnici —, da se skoraj vse pridevniške besede (torej tudi števniske in zaimkovne) zlahka posamostaliijo, tj. se rabijo kot samostalniki za vloge osebk, predmeta, prislovnega določila ipd. Pri tem kakovostni pridevniki dobivajo določno obliko (npr. *Bolni* /ne *Bolan*/ *zdravega* nosi), vse druge pridevniške besede pa pri posamostaljanju ohranjajo tisto edino obliko, ki jo pač imajo, izjema sta *en*, ki se samostalniško (vendar le v imenovalniku in enakem tožilniku) rabi v obliki *eden* in *noben* — *nobeden*.²³ Poseben primer je beseda *duhoven*, ki se ne sklanja *duhovnega* *-emu*, ampak *duhovna* *-u*. V razvidu imam tudi besedo *ženska*, ki se prav tako sklanja samostalniško, tj. v rod. ali daj. množine se ne reče *ženskih* *-im*, ampak *žensk* *ženskam*. In sploh se vsa naša pokrajinska (in državna ter podobna) imena na *-ska* sklanjajo po prvi, ne po četrti, tj. pridevniški, ženski sklanjatvi: pravimo »Ni dveh *Dolenjsk*, *Norvešk*, ne pa *Dolenjskih*, *Norveških*«, kakor sicer rečemo *dežurnih*. Podobno so čisto posamostaljena, tj. tudi sklanjatveno, ženska imena kot *Jasna*. Pri moških posamostaljenih pridevniki prestopijo v navadno, prvo, samostalniško sklanjatev tisti, ki se končujejo na

²² Posredno pa je obravnavano s tem, da je zadnja sklanjatev samostalnikov zmeraj pridevniška. In ker je števniki pridevniška beseda, se torej tudi posamostali.

²³ Ta dva primera gotovo spadata v slovar. SP 1962 ima pod *eden* *ēden* ali *ēn* m, *ēno* s, /.../ *ēna* ž. Napačno pa bi bilo misliti, da je »*eden* /.../ sploh samo samostalniška beseda«: ravno tako je posamostaljena kot *ena*: *Eden*/*Ena* je pa vse *povedal(a)*.

-ov/-ev, npr. *Matičetov -a -u*, ne *-ega, -emu*, pa tudi drugi z nedoločno obliko, kakor sta npr. *Čuden -a* ali *Prešeren -rna*, ne *Čudnega, Prešernega*. Nasprotno pa posamostaljeni svojilni zaimki ohranjajo pridevniško sklanjatev, kot kažeta *moj mojega* ali *moje mojih*.

Nismo kritiku še odgovorili na dvom, da bi bili posamostaljeni števnik srednjega spola. — Kritik sprejema naše mnenje, da so števnik pridevniške besede (po našem definiranju zato, ker stojijo levo od samostalnika: *ena hiša* je enako kot *lepa hiša*) in s tem odstopa od SSKJ (ki mu je bil tudi sam redaktor): v tem slovarju so glavni števnik obravnavani najprej kot samostalniki, ki pa bi se rabili tudi prilastkovno, in sicer na levi strani samostalnika, kar je proti vsakim pravilom, saj je pri samostalniku leva stran določena za pridevniške besede, desna pa za vse drugo (v stilno nezaznamovani stavi seveda). Navedimo iz slovarja: *èn êna -o* samostalniško *éden*: a) v samostalniški rabi: *ena in ena je dve, eden je obstal* itd., b) v prilastkovi rabi: *imata enega otroka*.²⁴

Kaj pa je tu narobe? — Poleg že očitane še to, da enkrat govorijo o samostalniški rabi, to je besednovrstna oznaka, drugič o prilastkovni, kar je stavčnočlenska oznaka, hkrati pa je v geslu vendarle nakazano, da je to pridevniška beseda. In potem Slovar ne vidi, da imamo posamostalitev dveh vrst: enkrat za pojem 'število', drugič za kateri koli predmet. V prvem primeru dobimo enamesto pridevniškega števnik *en -a -o* le samostalnik *ena*, števnik *dva -e -e* dá *dve* (ali *dva*), *tri* je *tri -i* dá *tri*, podobno je *štiri*, tj. to, kar vidimo pri štetju, ko gre: *ena dva/dve tri štiri pet* itd. Pri posamostalitvi ne v pomenu 'število' pa iz prvotne pridevniške oblike *en -a -o* dobimo *eden enega* za moški, *ena -e* za ženski in *eno -ega* za srednji spol, in podobno pri drugih *tri* je ali *tri*, od *pet* dalje pa v bolj zapleteni obliki *pet (jih)*, npr. *Pet jih* je sedelo proti *Petim* sem dal. Vrnimo se k *ena* in *eden ena eno*: V t. i. prisojevalni zvezi, tj. v stavku z osebkom in povedkom, imamo pri navadni, trospolski posamostalitvi stavke kot *Eden je prišel, Ena je prišla, Eno je potrebno* (spolske razlike tudi v povedku: *prišel, prišla, potrebno*). Pri prestativti za pomen 'število' pa imamo v taki zvezi zmeraj le srednji spol: *Ena* deljeno z dve, *Dva/Dve* deljeno z ena, *Pet* deljeno s štiri, *Štiri* deljeno z dve/dva ipd., še *Ena* je bilo zmeraj manj kot dve. Torej nedvomno srednji spol.

2.5.3 Kritik tudi meni, da bi bila v SP »koristna /.../ informacija o poimenovanjih za pripadnike držav, narodov, krajev ipd. (z ustreznimi tvorjenkami vred), zlasti v primerih, ko obstaja več variant, npr. *Kongožan/Kongovčan* /.../, ki bi morale biti tudi stilno ovrednotene« (197).

Odgovor na to ni ravno lahek. SP 1962 (49) navaja pri tem le pripone takih besed, ne da bi se spuščal v vprašanje, kdaj katera. Navaja pa same domače primere, kot npr. *Slovenec, Celjan, Kočevar, Gradiščan*. — Pri domačih imenih bodo težave med oblikami, kakor bi jih človek sproti delal po pravilih sodobnega knjižnega jezika, in takimi, ki so za posamezne kraje zares uveljavljeni. Tu se je slovenski jezik na posameznih področjih pa tudi sicer različno vedel, tudi časovno; za primer Peršernova oblika *Ljubljanke* za današnje *Ljubljankanke*. Nekateri se krčevito oklepajo individualnih, tvorbeno nepredvidljivih oblik, kot npr. *Blejka* ali *Ježenci* (obliki iz SP 1962). K sreči

²⁴ Taka obravnava glavnih števnikov je bila predmet moje kritike: Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika, JIS 1974/75, 33–39.

imamo sedaj zbrana imena naših krajev (Krajevni leksikon Slovenije), kjer je mogoče najti vse te posebnosti. Rekel bi takole: Kolikor se da, naj bi se pri tem upoštevalo krajevno izročilo, če v knjižnem jeziku že ni uveljavljena navadnejša oblika. Za primer vzemimo Dobovo z njenimi vasmí, kjer imamo pri imenih prebivalcev posameznih vasi uporabljena kar štiri obrazil: *-jan*, *-čan*, *-čanec* in *-ec*. — V *Mihalovcah*, *Rigoncah* in *Ločah* živijo *Mihalovčani*, *Rigončani* in *Ločani* (pripona *-an*), v *Dobovi Dobovčani* (pripona *-čan*), na *Mostecu*, *Obrežu* in v *Selah Moščanci*, *Obrežanci* in *Seljanci* (pripona *-janec*), v *Gabruju* pa *Gabrci* in *Gabrčani* (*-ec*, *-čan*). Tako kot ljudi jezi, če birokrati napišejo na tablo, da »Most v *Mostecu* (namesto na *Mostecu*) nosi toliko in toliko ton«, bi *Dobovčane* jezilo, če bi jim pravili *Dobovci*, in *Gabrce*, *Gabrčane*, če bi jim rekli *Gabrčanci* ipd. In tako je tudi s prebivalci držav. Na splošno se priporoča normalna oblika, torej namesto *Kongožan* raje *Kongovčan*, *Čilenec* namesto *Cileanec* (dokler sklanjamo *Čile -a* in ne *Čileja*), *Genovčan* namesto *Genovežan* (kar je morda starejša oblika), *Gruzijec* namesto *Gruzinec* ali kako podobno, kot navaja kritik še variante (morda pa bo prav tu potrebna tudi varianta, npr. za različno zaznamovanje narodne in državne pripadnosti ali kaj takega).²⁵

2.5.4 Svoje misli, da delna sprememba pravil o pisavi zevnega *j* pri osnovah, ki imajo pred tem *i* (v latinski besedi), ni potrebna, pisec ni z ničimer utemeljitveno ponazoril, zanj je važna le večja preprostost in lažja zapomljivost (194). Apodiktčnost — ni kaj. Naštevati je lažje kot razumevati. Po našem bo vendarle tudi naštevanja manj, ker ne bo razmerja Olimpija — olimpiada.

2.6 Še o splošnem pogovornem jeziku. Tu bi za kdaj drugič prihranil odgovor na dvome o tem, ali splošni pogovorni jezik obstaja ali ne kot delni sestav v okviru knjižnega jezika, delni v tem smislu, da bi se v enih govornih položajih uporabljal (ali lahko uporabljal) namesto zbornega. Ugotovimo le, da V. Majdič v bistvu sprejema to dvojnost našega knjižnega jezika in si v tem okviru želi še tega in onega oz. eno tako, drugo drugače.

2.6.1 Precej se strinjam z mnenjem kritike, da je »poglavje o zvrsteh slovenskega jezika odraz že tradicionalne izrazite zapostavljenosti pogovornega jezika v razmerju do zbornega, tako v normativnih priročnikih kot tudi v učno-vzgojnem procesu, čeprav ima v družbenem komuniciranju izredno

²⁵ Kritik v poglavju Oblikoslovje in besedotvorje obravnava še ženske moškim parne priimke (*Kocmurka* h *Kocmur*), kjer meni, da »niso slengovske, ampak pogovorne (v sodobnem jeziku ponavadi tudi slabšalne)« (196). Načrt (193) dejansko zanje pravi, da so »slengovske, stilno obarvane«; drugo je že v SSKJ oznaka z več pomeni. (Sicer pa bi veljalo sprejeti kritikovo (in ne samo njegovo) mnenje glede oznake »stilno«, »saj je razpon stilne obarvanosti izredno širok (lahko je pogovorno, žargonsko, ekspresivno, pesniško, zastarelo, narečno itd.). Zlasti v slovarskem delu bi morale biti stilne oznake veliko natančnejše in jasnejše« (196—197).) Da so take besede tudi slengovske, vidimo v šoli, kjer vse učiteljice od učenca dobijo take končaje priimkov. SP 1962, 47 »filozofsko«: »Oblike kakor *Debeoka*, *Oonovka*, *Mahnečka*, *Poznéla*, *Smrekarica* uradno niso več v rabi.« — Kritik ima mešani naglasni tip v 1. ž. sklanjativu za »ozko knjižno ali celo pesniško« (196). To je preozka oznaka: zveze kot *dan žená* niso vse stilno nezaznamovane (npr. ne od kritika navedena *od glave do petá*). — Tip *Sterijevo pozorje* se meni zdi ustrezno (delno) podomačen (*Sterijin* se pač za naš občutek veže na žensko podstavo).

pomembno vlogo, toliko bolj, če ga pojmuje kot del knjižnega jezika /.../.²⁶ Pravopis bi mu moral posvetiti več pozornosti ter ga celoviteje in temeljiteje predstaviti (169).

Te misli kritike so potrebne pojasnila. Najprej o »tradicionalni izraziti zapostavljenosti pogovornega jezika v razmerju do zbornega«. — O pogovornem jeziku se je v okviru priročnikov slovenskega knjižnega jezika začelo govoriti vsaj že v SP 1935, ko so navajali tudi pogovorne (oz. kratke) nedoločnike — mislim, da po Ramovševi zaslugi. Ker pa so v izdajah za šolo (t. i. »mala izdaja«) naglaševanje v načelu sploh opustili (prim. izdajo 1938), je nekako odpadel tudi pogovorni nedoločnik in z njim pogovorni jezik. Da pa je bil pogovorni jezik važen problem, ki se ni dal enostavno prezreti, kažejo tudi vsi nadaljnji normativni priročniki, ki zvrstno v tej ali oni obliki sploh obravnavajo: tako Slovensko pravorečje (Ruplovo, 1946),²⁷ SP 1950 in 1962. — Nasprotovanje pogovornemu jeziku se kaže na svoj način le v tradicionalni slovenski slovnici (1956), kateri je »zborni govor« (9) sopomenka za knjižno »govorjeno besedo« (r. t.) oz. za »olikano izreko« (10) oz. za »slovensko pravorečje« (r. t.). — Ne moremo pa reči, da bi bil pogovorni jezik ne vem kako zapostavljen v zadnjih gimnazijskih priročnikih, tj. v Slovenskem knjižnem jeziku, saj je v njegovi 4. knjigi (1970) predstavljen tako rekoč monografsko, kar na 14 str.: in to nasproti kakšni vrstici v dotlejšnjih priročnikih vendar le že nekaj pomeni.²⁸ In enako bi lahko rekli za razmerje med SP 1962 in Načrtom 1981, kar bi težko imenovali »že tradicionalno zapostavljenost«.

Morda pa kritik ne misli toliko na te priročnike, ampak bolj na učbenik za srednje izobraževanje, Slovenski jezik I (1981). Temu je namreč »knjižni« jezik kar »zborni« (22), tj. besedi knjižni in zborni se v njem rabita sopomensko, kar je proti vsemu našemu doslejšnjemu izročilu. Prav tako se v novem učbeniku mešata oz. razločujeta izraza splošni in pokrajinski pogovorni jezik (23 in sl.), kar gotovo ni v prid pouku. Tu je nekoristna zmeda zrasla iz blodne misli, da »ne splošni pogovorni ne pokrajinski pogovorni jezik nimata stalnega sestava« (23). O slovenskem pogovornem jeziku je vendar že toliko literature,²⁹ da o njem ni mogoče brez posebne razprave kar v učbeniku zatrdjati stvari, ki ne prenesejo kritike. Protislovno je namreč na eni strani trditi, da

²⁶ Teza o pogovornem jeziku kot bolj sproščeni zamenjavi za zborni jezik gre v sedanjih formulaciji nazaj na SKJ 4, 1970, ne šele na SS 1976, kakor bi bilo mogoče soditi po kritikovi formulaciji. Zanimivo je, da je o pogovornem jeziku govoril že J. Solar pri zgoraj navedeni analizi Bezlajeve knjige o izgovoru slovenskega knjižnega jezika.

²⁷ M. Rupel, Slovensko pravorečje, 1946, 19: »Strogo je treba razločevati zborni izreko od vsakdanjega govora izobražencev v bežni konverzaciji /podobno torej kot Solar na n. m./, od tako imenovanega razgovornega ali pogovornega (konverzacijskega) jezika. V navadnem pogovoru govore izobraženci ne v narečju, marveč v neki preprosti, neprisiljeni obliki zborne izreke.« Za primer navaja naslednje besedilo: *Se mi ne ljubi delat in nōsit, prijātu; grēm u šiško; ga bom jūtri prinēsu; kām pa je šū.* »Pogovorni jezik je šele v nastajanju. Značilna je zanj manj napeta artikulacija, dalje oblike, kakor /.../.«. Ker je Rupel pri pravorečju svetoval Ramovš, je v tem dokaz, da Ramovš pogovornega jezika po 1935 ni kar vrgel pod klop (in tudi ne Solar, kakor bi bilo mogoče misliti).

²⁸ Ti priročniki pa so nekako bili »v učno-vzgojnem procesu« (197).

²⁹ Prim. literaturo v moji razpravi Slovenski pogovorni jezik, SR 1970, 55–72. Iz poznejšega časa prim. še J. Müllerja Razmišljanje o(b) Slovenskem knjižnem jeziku, Prostor in čas 1974, 305–322, 393–407. Prim. tudi moje razpravljanje pod naslovom Pojmovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika, SR 1977, 387–406.

»pogovorni jezik nima stalnega sestava« (n. m.), že na naslednji pa naštevati »lastnosti splošnega pogovornega jezika«, in sicer »glasoslovne, oblikoslovne, skladenjske in besedoslovne«. Sam sem že večkrat opozarjal na marsikaterega jezikoslovca (in uporabnika) naivno predstavo, da bi bil knjižni zborni jezik idealno enoten, brez variant in nihanj, »s stalnim sestavom« ipd. Vse take misli so daleč od resničnosti, o čemer se zlahka poučimo, če kaj vemo o realnih besedilih knjižnega zbornega jezika ali/in o tem, kako je prispel do svoje sedanje podobe.

2.6.2 Pa da se ne bomo preveč oddaljili od konkretnih očitkov kritike Načrta pravil. Kritik namreč čisto konkretno meni, da bi bilo treba pogovorno zvrst zajeti »celoviteje in temeljiteje«. Konkretno tudi navaja 6 enot pomanjkljivosti glede oblik splošnega pogovornega jezika, npr. *pečť* nam. *pečť*, na pol vikanje (*kje ste bila* nam. *bili*), velevanje tipa *dej stopit*, oblike tipa *bolana* nam. *bolna*, *najdet/najdla* namesto *najti*, *našla*, moškost samostalnikov srednjega spola (*dober vin*, *dva teleta*), tudi živost (*imeti dekleta*), zveze predloga za + nedoločnik (*imate kaj za delat*) (198).

Pri odgovoru na te pripombe skušajmo najprej strogo ločiti splošni pogovorni jezik od pokrajinskih pogovornih jezikov: prvi je samo eden, drugih je več. Tu je kritik pod vplivom že grajanega učbenika za usmerjeno izobraževanje in pač tudi SSKJ, ki loči le višji in nižji pogovorni jezik.³⁰ V Načrtu pravil se podrobneje govori o splošnem pogovornem jeziku, pokrajinski pa so označeni le na splošno.³¹ Druga stvar bi bila, da skušajmo strogo ločiti glasoslovne zadeve od oblikoslovnih, oboje pa od t. i. oblikoglas(oslov)nih (oz. morfonoloških), v čemer pa — priznam — tudi Načrt ni čisto dosleden. Načrt pravil govori o splošnem pogovornem jeziku kot različku knjižnega jezika, kritika pa mestoma (v konkretnih predlogih) o pogovornem jeziku sploh, torej ne le o splošnem, ampak tudi o pokrajinskih. Oboje je treba ves čas ločiti, medtem ko kritik Načrta med splošnopogovorne značilnosti meša pokrajinskopogovorne in ima za to toliko povedati. Uvodoma v tem poglavju kritika govori o pogovornem jeziku sploh (197), nato pa dokaj disciplinirano o splošnem, vendar ga je prvotno splošno poimenovanje že ohremenilo. Poglejmo si npr. že nedoločnik tipa *pečť* nam. *pečť*, gotovo pa oblike kot *bolana*, *najdet*, *najdla*, *dober vin*, tip *matematka*, imenovalnike množine kot pri samostalnikih *otroc*, pri pridevniki *lasje so dolg*. To so pokrajinske pogovorne oblike, ne splošnopogovorne. Če bomo torej dosledno ločili splošno pogovornost od pokrajinske, bo marsikaj bolj jasno, in sicer na vseh ravlinah jezikovne zgradbe.³²

2.6.3 V našem nauku o jeziku bi potrebovali še posebno vejo, ki bi obravnavala glasovno izpolnitev oblikovnih enot. Tako npr. oblikovna enota *otrok-nastopa* v obliki s kratkim širokim naglašenim *o* v im. ednine (*otrôk*), s širokim dolгим sicer (npr. *otrôka*), z ozkim dolгим pa v rod., mest. in or. množine

³⁰ Prim. stilno plastni kvalifikatorji, str. XXI: »pog. § 139 Beseda, pomen ali zveza iz vske danje govorice ljudi, ki ne govorijo v narečju (*brigati se*, *brzec*, *familija*); nižje pog. § 140 Beseda, pomen ali zveza iz nižje plasti pogovornega jezika (*britof*, *farbati*).« Zadnje določilo je v bistvu istorečno, prvo pa preširoko, saj npr. tudi prebivalci mesta Maribor ne govorijo v narečju (nemara pohorskem ali goričkem).

³¹ Natančneje jih ne gre (tudi ko bi bilo mogoče) prikazati v okviru knjižnega jezika, saj so neknjižni.

³² Isto lahko rečemo za razpravljanje J. Müllerja ob SKJ.

(*otrók, otrócih, otróki*), razen tega se pa premenjujeta še *k* in *c* (*otróki* — *otróci*.) Tega je tudi drugje dovolj, npr. pri glagolu: *vzámem vzêmi vzéti; vržem vréči vrget* ipd.

In dobro bi bilo, ko bi oblikoglasje upošteval tudi kritik. Naj pokažem s primerom: Glasoslovno se zborni jezik ne loči od splošnega pogovornega, oba imata po 8 samoglasnikov. Razlika med njima je v tem, v katerih besedah ali njihovih delih nastopa teh 8 samoglasnikov, oz. bolje, zlasti t. i. kratki, naglašeni ali nenaglašeni. Za primer: V zbornem jeziku je *i* na koncu nedoločnika, npr. *delati*, v splošnem pogovornem ga ni (*delat*). To je torej oblikoglasno vprašanje. Za isto gre, če ima zborni jezik kratki *i*, splošni pogovorni jezik pa poleg njega tudi polglasnik, torej *sit* in *sèt*. Pripombe kritike glede splošnega pogovornega jezika so predvsem oblikoglasne (morfonološke). Glede tega pisec kritike ni prišel dosti dalj od Načrta pravil, ki pravi, da so »oblikoslovne posebnosti splošnega pogovornega jezika v veliki meri posledica glasovnih (npr. *-ga* nam. *-ega* /pri pridevniški obliki za rod. ednine m. ali s. spola/)< (201). V Načrtu so naštetih pač le najpogostnejši primeri, ne pa tudi posebni, kot jih dostavlja kritik, ko hkrati zanemarja ugotovitev Načrta, da je »v takih primerih izguba *i*-ja tem verjetnejša, čim pogostejše se rabi kaka beseda« (200). Sem bi morda šel kritikov primer *harmonka*, nikakor pa ne tip imen kot *Zalka*, *Tinka*, ki imajo sedaj glede na glasovje nevtralni značaj. Prav tako ni važno samo, da se kaj govori (npr. *perjatu*³³), ampak koliko je tak izgovor primeren knjižnemu pogovornemu jeziku. Primeri kot *babica*, *mamica* se verjetno nanašajo na oblike *babi*, *mami*.

Pač pa bi v Načrtu res kazalo prirediti pravilo o enakem reduciranju kratkih *i* in *u*, ne pa tudi *a*. Za zadnjega je že v zbornem jeziku predvidena proti polglasniku pridvignjena izgovorjava, nismo pa zabeležili oblik tipa *krèh* poleg *krùh*, kakor smo *sèt* poleg *sit*. Da gresta ta dva glasova vzporedno, se vidi iz formulacije Načrta, ko ju obravnava nenaglašena (skupaj s polglasnikom iz jata).

Na oblikoslovne pripombe kritike glede splošnega pogovornega jezika sem deloma že odgovoril, ko sem menil, da gre pri marsičem za pokrajinske, ne splošnopogovorne zadeve, marsikdaj pa tudi le za skladenjske (npr. tip *daj povedat* — znano že iz SS 1976, 333). Pogovorna je oblika *imeti dekleta*, pokrajinska pa *kupiti žrebeta*. — Torej je kritika komaj kaj razširila inventar sprejemljivih oblikoslovnih značilnosti splošnega pogovornega jezika in je spričo tega ne dovolj premišljena njena splošna ugotovitev, da je »poglavje o oblikah« splošnega pogovornega jezika »uporabniku SP prej dezinformacija kot informacija« (197). V znanosti vsaka trditev velja le toliko, kolikor je tudi dokazana; za čemu nasprotujoče trditve velja to še toliko bolj.

2.6.4 Da se splošni pog. jezik oblikoslovno tako malo loči od zbornega, ni nič čudno, saj gre le za različek knjižnega. V knjižnem jeziku smo dosegli toliko enotnosti, da so razlike med zbornim in splošnim pogovornim v glavnem le morfonološke. Za te gre v bistvu že pri t. i. novih oblikah iz 50-ih let 19. stol., s katerimi je naš knjižni jezik postal vseslovenski (ali vsaj splošnoslovenski).

Težko bi bilo sprejeti avtorjevo misel, »da se v splošnem pogovornem jeziku uveljavijo samo tisti pojavi, ki niso značilnost le ene pokrajine« (198), saj tudi

³³ Rupel (n. m.) je pravilno postavil *prijátu*, predaleč pa je šel s šû, pač po logiki, da so odrazi kratkih glasovnih zvez (ne glede na naglasnost) enaki.

v tej zvrsti prihaja do izraza osrednji položaj kranjskih narečij nasproti štajerskim ali primorskim.

3 Na poglavje kritike O jeziku Načrta pravil za novi slovenski pravopis (199—200) ne bi odgovarjal. Tu se kritik pridružuje nekemu prizadevanju za omalovaževanje Načrta z nestrokovne strani, pri tem pa ga nič ne briga primerjava s SP 1962. Omenim naj le »terminološki nesmisel« (199) o »ničti sklanjatvi« in njeno oznako *neskl.* v slovarju, do česar je očitno prišlo le zaradi »poljudnosti« in konservativnosti ne le pri Načrtu sodelujočih slovarnikov. — Ista omejenost izraža dvom v zaimkovni status besed kot *kam*, *kdaj*, *kje*, *kako* (200): kdor ne vidi vzporednosti med npr. *kdo* — *nekdo* — *nihče* in *kakšen* — *nekakšen* — *nikakršen* na eni strani in *kam* — *nekam* — *nikamor* na drugi, mu (tudi če je SSKJ) enostavno ni pomoči. Podobno »drži« kritikov ugovor o *ustničnosti*, češ da je prav le *ustnično-ustničen*: ne, ker skupaj pisano pove, da se izgovarja »z ustnico ob ustnici«, kakor npr. *zobnovenčni* »z jezičnim vencem ob zobeh«.

4 Strnjeno je na Majdičeva vprašanja mogoče odgovoriti v naslednjem smislu:

K splošnem u: Zamišljeni obseg SP je primerljiv sodobnim priročnikom te vrste (srbohrvaški ali poljski primer), in sicer tudi v slovarskem delu. Ustreči kritikovi nekako apriorni želji po skrajšanju (misel iz obdobja recenzije rokopisa Načrta na SAZU, izražena tudi v javni obrambi Načrta na RTV Ljubljana pred izidom Načrta), bi pomenilo, priročnik obvestilno osiromašiti. Podrobnejše pripombe kritike k pravopisu, glasoslovju in naglasu, oblikoslovju, besedotvorju in zvrstnosti jezika premnogokrat niso utemeljene; pripombe k stilni (ne)dognanosti Načrta so splošne ali malo utemeljene (tudi v tem se pisec preveč pridržuje neki težnji v slovenski javnosti, ki ji je bilo do zanikanja doseženega v sodobnem jezikoslovju, tudi knjižno-jezikovnem, in v kateri so se družila mnenja z desne in leve, v bistvu konservativna za vsako ceno).

V delu o pravopisu pri veliki začetnici obstajajo objektivni razlogi za pisanje ogovorilnih zaimkov v pismih (tudi) z veliko začetnico. Enakoglasna lastnomenska večbesedna poimenovanja je mogoče in pametno razlikovati od občnih (vsako poskušanje, da se tu kaj zmeraj piše le z veliko ali z malo začetnico, je nasilje nad dialektiko stvari in jezikoslovne vede). Pravila o rabi ločil morajo odražati dejansko rabo (in skladenjsko teorijo), ne pa se podrežati pedagoški preproščini (pojmovanje pristavka) učitelja jezika. Res pa je potrebno (v odgovoru na kritiko je tak poskus storjen) v pravilih SP načelno rešiti vprašanje na besednozvezno raven upadlega stavka (Fant ni *ne vem kako* priden — zveze z zaimki). Potrebno je ločiti kategorijo dostavčnosti (v pisavi zaznamovane z vejico pred sestavino, ki bi sicer bila navadni stavčni člen). Ločiti je treba rahlost in trdnost skladenjske zveze sploh (*O, mati* — *O mati*), s čimer pade kritikov očitek o nedoslednosti rabe ločil za »iste« kategorije. Tudi besedna sredstva so nenujno čisto enolična pri različnih ločilih. Pri deležjih po obliki (izvoru) je treba ločiti čisto poprislovljena od pravih deležijskih in temu primerno rabiti ob deležijskih polstavkih vejico.

V glasoslovju kritik upravičeno graja neko kompromisnost Načrta v obravnavi glasovne vrednosti predloženega morfema, pisanega z *v*. Sicer pa ima s slovnično tradicijo utemeljene predsodke o omejeni možnosti morfonemskega (oblikoglasnega) variiranja /v/ z /u/ v določenih položajih (*preme, vleči*). Hkrati Načrtu pravil, beroč po črki, ne oziraje se na sobesedilo, pripisuje (nehoteno?) željo po elkanju (tip *-alec -alca*). Sistemsko nedopustno se poteguje za dolgi polglasnik v nezadnjem zlogu (vendar ne tudi v tipu rod. mn. *tem*).

V oblikoslovju si kritika želi večje slovenizacije končnic, kakor je dejansko možna in upravičena, ali — spet sledeč že objavljenim mnenjem — vdira na odprta vrata (rod. mn. imen na vzhodnoslovenski *-ci*), oz. jih brez potrebe zapira (*Krupskaja* nam. že v SP 1962 izkazanega tipa *Krupska* ipd.), slovenski knjižni jezik pa tudi odtuja od srbohrvaščine (*Špiljak -a* nam. *Špiljak -ljka*). Opozarja na (novinarsko) nesklanjanje imena v zvezi s primkom (v Načrtu omejeno na burmanska in kitajska imena) ter na obvezno daljšanje osnove s *t* (tip *bimbo -ta*) ob neobstajanju druge možnosti (vendar po našem z obvezno stil. oznako). Še nekaj podrobnosti: pri »Kupi Nedeljskega« gre po našem za navezni tož. = rod. samo pridevniške besede; variante tipa *gredo/grejo* pa imajo bolj zapletene stilne oznake, kot meni kritik. Uvrščanje prevzetih ali kratičnih poimenovanj v slovensko spolskost bi res kazalo v Načrtu vidneje eksponirati. Želja po večjem poudarjanju prednosti domačih končnic pred prevzetimi je upravičena (npr. *Tened — Tenedos*), sicer pa (kakor prvo) v nekaterih delih že pred kritiko Načrta uveljavljena. Tu in tam bi kritik lahko bolje ločeval (*Séme -na* proti *Semè -éta*).

V besedotvorju bi kritika morala ločevati konverzije različnih vrst in izhodiščno obliko od sprevržne (ne loči prav števnjskih enot za matematično vrednost števila od pridevnjskih: tipa *ena deljeno z dva* oz. *ena miza, eno poslopje* itd.) Želji, da bi bila prikazana priponska obrazila za imena prebivalcev, je težko ustreči zaradi nevarnosti nepotrebne unificiranja. Konservatizem v zvezi z (ne)odpravljanjem zeva v prvotno latinskih (tudi polatinjenih) zvezah *i + samogl.* jeziku v besedilih ne olajšuje funkcioniranja, še zlasti za ljudi z manjšo jezikoslovno izobrazbo, izhaja pa iz apriorne statičnosti v tem oziru.

Pri zvrsteh bi moral kritik predvsem strogo ločiti med splošnim in pokrajinskimi pogovornimi jeziki, šele nato bi bili njegovi predlogi za podrobnejšo določitev prvega smiselni. Seveda bo tudi pri tem treba ločiti oblikoglasje od glasoslovja ipd. Absolutna negativna oznaka sedanjih oblikoslovnih določitev s. p. j. (prim. »prej dezinformacija kot informacija«) je znamenje brezmočne apriornosti. Kritik ne vidi, da imajo v s. p. j. pojavi osrednjih narečij veliko večjo normodajalno pristojnost od obrobnih (t. i. »splošnoslovenskost«).

Majdičeva kritika nam je dala priložnost za natančnejši razmislek o marsičem. Odzvali smo se na vse ugovore razen na nekatere drobnosti, v katerih kritik govori o jeziku Načrta pravil. Kolikor so res slabosti, jih je lahko mimoregre odpraviti (kakor npr. *eventualen* zamenjati z *morebiten*, ali kateri tipkovni spregled). Drugače pa kritik v teh pripombah sili v formalno monotonijo (ki se je je navzel pri svojem delu za SSK J). Popolna uniformiranost izražanja se bije z načelom, ki ga izraža latinski pregovor, da različnost (tudi) razveseljuje.

SUMMARY

Among the many participants in the public debate following the publication of the *Načrt pravil za novi slovenski pravopis* (a draft of the orthographic and other rules for the standard Slovene language) was also Viktor Majdič, who joined the debate on a couple of occasions (summarily in *Jezik in slobstvo* 1982/83, 190—200). Being a professor at the Ljubljana Pedagogical Academy, he thus redemonstrated his natural interest in these problems. The questions which he raised in his argument can be answered as follows:

General issues: The size of the intended *Slovenski pravopis* (SP) is comparable to the corresponding modern reference books of, say, Serbo-Croatian or Polish. (This is true of the dictionary part of the book, too.) To comply with the critic's somewhat aprioristic wish that the *Načrt* should be abridged (this idea had been suggested prior to the publication of the *Načrt*: at the time when the manuscript of the *Načrt* had been under recension at the Slovene Academy of Arts and Sciences, and in a talk show discussing the *Načrt* on a Ljubljana television station) would be to impoverish the book of its instructiveness. Majdič's remarks concerning orthography, orthoepy (phonology and accent), morphology, word formation and style (registers) are often groundless; his remarks about the allegedly crude style of the *Načrt* are either quite general or hardly justified (in this, too, the critic has joined a trend of Slovene public opinion in which views from both left and right, but essentially conservative at any cost, combine to deny the achievements of modern linguistics).

Orthography: There are objective reasons for (optional) capitalization of pronouns of direct address. Multi-word proper names can and, advisably, should be distinguished from homonymous common names: any arbitrary prescription of the exclusive use of either capitals or lowercase letters would violate the dialectics of this question and of the linguistic science. Punctuation rules must be conformed to actual use (and the syntactic theory) rather than to the schoolmasterish simplicity of language teachers (e.g. their conception of the apposition). It is, however, indeed necessary that the problem of a sentence sunk to the level of a word group (*Fant ni ne vem kako priden* — constructions including a pronoun) be solved in principle (this author also attempts to do so) and that the solution be incorporated into the SP. Adscititious constituents such as *Pridi jutri, točno, sam* should be distinguished as a separate category (set off by a comma preceding the constituent which would otherwise be an ordinary sentence element). If loose and close syntactic constructions are discriminated from each other (*O, mati — O mati!*), then the critic's reproach with inconsistent use of punctuation marks for "identical" categories becomes pointless. Transgressives (= gerunds, adverbial participles) proper should be distinguished from formally identical adverbs, which are transgressives only by origin (and require no comma).

Phonology: The critic is right to censure the *Načrt* for its compromise solution in describing the phonetic value of the prepositional morpheme spelled *v*. On the other hand, he is prejudiced by the traditional grammar with respect to the morphonemic variation /v/ ~ /u/ in certain positions (*vreme, vleči*). At the same time the critic, taking a passage in the *Načrt* out of its context, accuses the *Načrt* of (unintentionally) encouraging spelling pronunciations in the type *-alec- -alca*. The critic's claim that the reduced vowel *ə* in a nonfinal syllable (but not also in the genitive plural type *tem*) is long is systemically indefensible.

Morphology: The critic advocates a larger Slovenization of endings than is actually possible and justified. Once again following already published opinions, he storms an open door (the genitive plural of East Slovenian place names ending in *-ci* in the nominative plural), or unnecessarily closes it (*Krupska* rather than *Krupska*, even though the latter type was prescribed already by the SP 1962), or alienates the standard Slovene language from Serbo-Croatian (*Špiljak -a* rather than *Špiljak -ljka*). He calls attention to the (journalistic) nondeclension of first names when followed by surnames (the *Načrt* mentions only Burmese and Chinese names as examples of this phenomenon), as well as to the mandatory stem increment of the type *bimbo -ta* (which, however, we consider stylistically marked despite the impossibility of **bimba*). Some more details: "Kupi Nedeljskega" is, in our opinion, an anaphoric accusative = genitive of an adjective; the stylistic labeling of the variant

forms of the type *gredo/grejo* is a more complex issue than the critic thinks; the problem of fitting loanwords and acronyms into the Slovene system of genders should, indeed, be given more space in the new *SP*; that preference for native endings over borrowed ones should be given more emphasis is a justified wish, but again one of those that, in fact, had been realized before Majdič's critique appeared: now and then, the critic could show a greater power of discrimination (*Sème -na* vs. *Semè -éta*).

Word formation: The critic should have distinguished between the different sorts of conversion, as well as between the basic and converted forms (he failed to tell the numeral adjectives apart from the units expressing the mathematical value of number: type *ena deljeno z dve* vs. *ena miza*, *eno poslopje* etc.). Majdič's suggestion that a survey of suffixes for the names of inhabitants should be included into the new *SP* will be difficult to accept due to the danger of unnecessary unification. Conservatism with respect to the hiatus in originally Latin (as well as Latinized) sequences *i + vowel* will not disencumber the functioning of the language in texts, especially not for the linguistically less educated people; it is a result of a priori favoring status quo in this respect.

Registers: The critic should, above all, distinguish between the general colloquial standard and regional colloquial varieties if he wants his attempts at a more exhaustive definition of the former to have any meaning. Here, too, morphology will have to be kept apart from phonology and the like. The critic's totally negative evaluation of the present morphological description of general colloquial Slovene by the *Načrt* (cf. his words: "misinformation rather than information") betokens his helpless apriorism. He fails to perceive that for general colloquial Slovene the phenomena occurring in the central dialects have a far greater normative potency than those occurring in the marginal dialects.

Majdič's critique does not compare the *Načrt* with the Introduction to the *SP* 1962 but dwells, often cavilingly, on what it considers negative in the *Načrt*. Essentially it gives us a chance only to recapitulate whatever had already been said quite adequately by the *Načrt* and also successfully defended in public. Occasionally it nevertheless incites minor improvements.

O METRIČNIH NAČELIH STRITARJEVEGA VERZA

Razčlemba metričnih lastnosti Stritarjevega verza po kronološkem, tipološkem in kritičnem načelu ugotavlja, da Stritar pretežno ostaja v mejah verznega oblikovanja, kakršnega je teoretično »uzakonilo« razsvetljenstvo (Kumerdej), pesniško ureničila pa romantika.

The analysis of the metrical features of Stritar's verse, using a chronological, a typological, and a critical (comparative) principle, shows Stritar more or less remaining within the limits of the versification which was theoretically established in the Enlightenment (Kumerdej) and practically realized in the Romanticism.

1 V biografskih orisih, ki so izšli o J. Stritarju, ni poglobljene jezikovne analize njegovih literarnih del. Vzrok za to bi v naši literarni zgodovini le težko našli, saj so viri za tak študij zelo dostopni. Do skrajnosti so šli literarni zgodovinarji, ki so do malenkosti pregledali Stritarjevo življenjsko pot; skoraj vsi pa so se izognili analizi Stritarjevega ritmičnega slovarja.

Stritarjevi verzi so po večini zloženi iz istovrstnih stopic: trohejev, jambov itd. V takih stihih se družijo navadno le stopice istega metra, troheji z daktili, jambi z anapesti. Tak verz je pri Stritarju heksameter, ki ga avtor zavestno podreja klasičnim zakonitostim; ustvarja ponarejene spondeje po načinu slovenskega pesniškega izročila, ki je izpostavljalo predvsem metrično ambivalentne enozložnice, predloge in predpone v prednaglasnem položaju kot metrično močno sestavino spondeja. Konci besed, ki niso naglašene na predzadnjem zlogu, imajo v heksametru podobno funkcijo in so važna prvina v dvanajstzložnih jabskih enajstercih, npr. ... *množé si pénem, ozéti ne dadé si je* (Dunajski soneti, 36. sonet, 6. verz).

Stritar se drži strogih klasičnih metričnih navodil. Toda v poznih pesmih uporablja različne in zapletene metrične oblike, ki se nanašajo na dvo- in trostopične mere. Za primer bodi Večerna (ZD 2, 26—35); nje metrična opredelitev je možna: 1. kot zložno-naglasni verz raznostopičnega tipa, 2. kot naglasni verz s štirimi krepkimi položaji (po Kidriču naglasni četverec).

Prvo uvrstitev zagovarjata poleg Pogačnika Breznik v svoji slovnici in Paternu pri interpretaciji balad in romanc ter Pevcu. Za drugo uvrstitev sta se odločila predvsem Isačenko in Kidrič. Isačenko se loteva tudi nastanka tega pojava: po njem je Prešeren naglasni četverec posnel po nemški baladiki. Vse pa kaže, da ga je dobil že izoblikovanega pri Jarniku, prim. Pretnar 1978: 12—13: »Jarnikov verz upošteva vsa metrična navodila Schillerjevega izvirnika in jih mestoma bogati (3-zložne anakruze v n₃) in zapleta po jezikovno uresničitvenih pravilih slovenskega verznega oblikovanja. S tem odpira perspektivo Prešernovemu baladnemu naglasnemu verz: razmerje uresničitvenih pravil med obliko N₄ obravnavanega Jarnikovega prevoda in rastočim naglasnim četvercem s stalno enozložno anakruzo* v končnih redakcijah

* Verz prve redakcije omenjenih Prešernovih del je opisal France Kidrič [Prešeren, 1800—1838, Lj. 1938, str. 382—4], verz končnih redakcij pa Tone Pretnar v sestavku: O wierszu tonicznym ballad i romansów Adama Mickiewicza i Francé Prešerna, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, [Prace Historycznoliterackie 39, Krakov, 1980, str. 23—35].«

Prešernovih balad *Ribič* in *Zdravilo ljubezni* ter romance *Ženska zvestoba* naj ponazori naslednja primerjalna preglednica:

Uresničevanje metričnega vzorca N₄ pri Jarniku in Prešernu

	Enopomenske uresničitve	Neenopomenske uresničitve			Skupaj
		Tonizacija metrično šibkih pozicij	Atonizacija metrično močnih pozicij	Součinkovanje tendenc	
Jarnik	48,61	29,17	12,50	9,72	51,39
Prešeren	47,97	25,46	17,64	8,93	52,03

Pri Stritarju gre še za tematski odmik tega verza, od balade k refleksiji. Kljub temu gre zasluga Jožetu Pogačniku, da je vsaj delno (poleg obstoječega biografskega pregleda) Stritarjevo literarno-vzgojno delovanje opredelil še nazorsko.

Pri svojem delu sem se naslanjal v glavnem na monografiji Omerse (1925) in Isačenka (1975), ki pa se nista posebej dotaknila Stritarjevih besedil, poleg tega pa sem uporabljal kot primerjalno in vzgledovalno gradivo analize Prunča (1977) in Pretnarja (1974/75, 1975, 1978).

Ritmični inventar BE v jambih in trohejih (zgodnje pesmi)

	1 zl.	2 zl.	3 zl.	4 zl.	5 zl.	6 zl.	—	+	0
Jambi	46,1	38,3	12,7	2,7	0,2	—	38,1	13,0	0,3
Troheji	45,9	38,3	12,7	2,8	0,3	—	26,9	19,0	0,1

Ritmični inventar BE v jambih in trohejih (pozne pesmi)

	1 zl.	2 zl.	3 zl.	4 zl.	5 zl.	6 zl.	—	+	0
Jambi	45,7	33,6	16,1	4,0	0,6	—	31,5	14,2	—
Troheji	47,1	37,5	12,3	2,8	0,3	—	30,0	17,1	0,5

Ritmični inventar BE v J IV 8, J IV 9, T IV 7 in T IV 8 (zgodnje pesmi)

	1 zl.	2 zl.	3 zl.	4 zl.	5 zl.	6 zl.	—	+	0
J IV 8	51,6	36,4	10,8	1,2	—	—	33,4	18,2	0,2
J IV 9	40,6	40,2	14,6	4,2	0,4	—	22,8	7,8	0,4
T IV 7	51,2	39,2	7,2	2,2	0,2	—	28,0	23,2	0,2
T IV 8	40,6	37,4	18,2	3,4	0,4	—	25,8	14,8	—

Ritmični inventar BE v J IV 8, J IV 9, T IV 7 in T IV 8 (pozne pesmi)

	1 zl.	2 zl.	3 zl.	4 zl.	5 zl.	6 zl.	—	+	0
J IV 8	50,2	34,4	11,6	3,2	0,6	—	32,2	18,0	—
J IV 9	41,2	32,8	20,6	4,8	0,6	—	30,8	10,4	—
T IV 7	53,2	35,6	8,4	2,6	0,2	—	30,8	22,4	0,4
T IV 8	41,0	39,4	16,2	3,0	0,4	—	29,2	11,8	0,6

2 Delam na predlogi vzorcev, izbranih iz kritične izdaje Stritarjevih zbranih spisov (ZD 1—10). Da bi bili podatki primerljivi, sem izbral iz različnih tipov besedil enako velike vzorce. Pri tem se mi je v skladu z dosedanjim načinom v slovenski verzologiji zdel vzorec po 500 oz. 1000 besednih enot (BE) dovolj reprezentativen, da bi lahko ugotovil zakonitosti Stritarjevega besedišča. Tako sem izbral po 1000 besednih enot iz romana, eseja in drame ter po 500 besednih enot iz Dunajskih sonetov, sonetnega cikla Slovo, jamskega osmerca (J IV 8), jamskega deveterca (J IV 9), trohejskega sedmerca (T IV 7) in trohejskega osmerca (T IV 8) zgodnjih oz. poznih pesmi. Skupno je torej analiziranih 8000 besednih enot. — Vzorce proznih in dramskih besedil sem analiziral zato, da bi na osnovi Stritarjevega proznega jezika ugotovil značaj pretvorbe v njegovem pesništvu. Ker sem skušal najti tudi odgovor na vprašanje, ali lahko med Stritarjevimi zgodnjimi in poznimi pesniškimi besedili ugotovimo zaznavno razliko, sem razdelil vzorce J IV 8, J IV 9, T IV 7 in T IV 8 na dva dela, na zgodnje in na pozne pesmi.

3 Strokovno izrazje. — Ločim med pojmom »besedna« in »naglasna enota«.

3.1 Besedna enota (BE). — Isačenko (1975) pravi: »Pripomniti je treba, da medsebojna meja ni nujno tam, kjer je v tisku presledek med besedami. Mnoge besedice se skoraj nikoli ne izgovarjajo ločeno, temveč vselej v zvezi z drugimi besedami. Te besedice nimajo lastnega akcenta, temveč se v govoru stope s prejšnjo ali sledečo besedo v celoto, ki jo jezikoslovje imenuje 'ekspiratorna enota'. Take besedice so npr. predlogi po, do, od, na, iz, enklitike je,

1	2	1	2	3	1	2	3	4	5	6
25,7	12,3	1,1	10,7	0,9	—	0,7	2,0	—	0,2	—
28,1	10,1	2,1	9,7	0,9	—	0,6	1,9	0,3	0,3	—

1	2	1	2	3	1	2	3	4	5	6
22,3	11,3	2,1	12,9	1,1	—	1,8	2,1	0,1	0,6	—
28,9	8,1	1,3	9,3	1,7	—	0,7	1,9	0,2	0,3	—

1	2	1	2	3	1	2	3	4	5	6
19,0	17,2	0,6	8,8	1,4	—	0,6	0,6	—	—	—
32,4	7,4	1,6	12,6	0,4	—	0,8	3,4	—	0,4	—
22,6	16,4	2,4	3,2	1,6	—	0,8	0,8	0,6	0,2	—
33,6	3,8	1,8	16,2	0,2	—	0,4	3,0	—	0,4	—

1	2	1	2	3	1	2	3	4	5	6
16,6	17,8	1,6	7,8	2,2	—	2,4	0,6	0,2	0,6	—
28,0	4,8	2,6	18,0	—	—	1,2	3,6	—	0,6	—
22,0	13,2	2,0	3,2	3,2	—	1,0	1,2	0,4	0,2	—
33,8	3,0	0,6	15,4	0,2	—	0,4	2,6	—	0,4	—

se, ga, mu, vezniki in, pa, le, ko. Skupina 'ki speljala ga je' velja potemtakem za ekspiratorno enoto. Verz tipa 'Ne čakajte ga od abecedarja' sestoji torej iz dveh ekspiratornih enot. Pri vestnem upoštevanju normalnega in nepri-siljenega govora je pomota komaj možna«. To je seveda po ruski formalistični šoli »Fonetičeskoe Slovo«. Sam pa sem označil z besedno enoto to, kar v tisku loči presledek med besedami, razen besede z brezzložnimi predlogi (te pa seveda samo takrat, če je metrum zahteval, da se predlog ne izgovarja kot samostojen zlog, npr. v *hišo*).

3.2 Naglasna enota (NE) je naglašena beseda skupaj z morebitnim prokli-tičnim in/ali enklitičnim nizom, npr. *pri hiši, se pri hiši; pogledal je, pogledal ga je; in vrnil se je*. Pri analizi sem besedne enote razdelil po mestu naglasa, naglasne enote pa sem ločeval po a) mestu naglasa in b) tem, ali se znotraj

Ritmični inventar NE v jambih in trohejih (zgodnje pesmi)

	1	1	2	1	2	3	1	2	3	4	1
Jambi	13,9	21,2	16,2	0,6	24,4	7,0	—	1,7	7,3	2,1	—
Troheji	19,3	31,1	13,3	1,8	10,5	7,4	—	1,0	11,2	1,5	—

	1	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)	1(0)
Jambi	13,9	21,2	—	11,7	4,5	0,6	—	11,0	13,4	1,2	5,8	—
Troheji	19,3	31,1	—	8,5	4,8	1,8	—	6,2	4,3	0,9	6,5	—

Ritmični inventar NE v jambih in trohejih (pozne pesmi)

	1	1	2	1	2	3	1	2	3	4	1
Jambi	13,3	17,7	17,3	0,6	26,1	7,1	—	3,4	7,3	2,4	—
Troheji	16,2	32,5	10,3	1,8	11,0	10,2	—	0,7	12,9	1,9	—

	1	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)	1(0)
Jambi	13,3	17,7	—	11,3	6,0	0,6	—	13,7	12,4	1,9	5,2	—
Troheji	16,2	32,5	—	5,5	4,8	1,8	—	5,9	5,1	1,8	8,4	—

Ritmični inventar NE v J IV 8, J IV 9, T IV 7 in T IV 8 (zgodnje pesmi)

	1	1	2	1	2	3	1	2	3	4	1
J IV 8	19,3	14,5	19,5	0,3	22,9	12,4	—	1,2	2,1	3,3	—
J IV 9	8,4	27,8	12,9	0,9	25,8	1,5	—	2,1	12,3	0,9	—
T IV 7	23,7	25,3	18,7	2,8	4,7	12,0	—	0,6	6,4	3,0	—
T IV 8	14,8	36,9	7,8	0,8	16,2	2,7	—	1,3	15,9	—	—

	1	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)	1(0)
J IV 8	19,3	14,5	—	13,8	5,7	0,3	—	12,4	10,5	1,8	10,6	—
J IV 9	8,4	27,8	—	9,6	3,3	0,9	—	9,6	16,2	0,6	0,9	—
T IV 7	23,7	25,3	—	13,1	5,6	2,8	—	1,9	2,8	1,4	10,6	—
T IV 8	14,8	36,9	—	3,8	4,0	0,8	—	10,5	5,7	0,3	2,4	—

njih pojavlja besedna meja ali ne. Nastanejo razni tipi, npr.: $+/-$ (*dal sem*) = NE z besedno mejo za prvim zlogom, ki je naglašen. Pri trozložni meri dobimo glede na to zgradbo tri tipe NE. Pri prvem (daktilskem) tipu dobimo tri vzorce z besedno mejo: $+/+--$ = NE s tremi besednimi mejami (*dal sem ga*); $+/---$ = NE z dvema besednima mejama (*šla bova* / = mejni primer); $+/-/-$ = NE z dvema besednima mejama (*rekel si*).

Čim več je zlogov v NE, tem večja je možnost tipološke razporeditve. Vendar sem pri večzložnih NE upošteval le pojav besedne meje, ne pa število besednih mej.

4 Kronološko načelo v obravnavi.

4.1 Primerjava BE v jambi in trohejih (zgodnje : pozne pesmi). — Ritmični inventar zgodnjih pesmi kaže, glede na zlogovno preglednico, skoraj sovpa-

2	3	4	5	6	7	4(0)	4(+)	5(0)	5(+)	6	7
—	—	4,4	0,6	0,6	—	0,2	4,2	—	0,6	0,6	—
—	1,3	1,4	0,4	0,2	—	0,2	1,2	—	0,4	0,2	—

1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)	4(0)	4(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)
—	0,9	0,8	1,4	5,9	—	2,1	—	—	—	—	—	—
—	0,4	0,6	2,1	9,1	0,4	1,1	—	—	—	—	0,5	1,0

2	3	4	5	6	7	4(0)	4(+)	5(0)	5(+)	6	7
—	0,6	3,2	0,3	1,2	—	0,5	2,7	—	0,3	1,2	—
—	0,8	1,0	0,7	0,4	—	—	1,0	—	0,7	0,4	—

1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)	4(0)	4(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)
—	2,1	1,3	1,8	5,5	0,2	2,2	—	—	—	—	0,3	0,3
—	0,7	—	2,3	10,6	0,3	1,6	—	—	—	—	0,2	0,6

2	3	4	5	6	7	4(0)	4(+)	5(0)	5(+)	6	7
—	—	3,3	1,2	—	—	—	3,3	—	1,2	—	—
—	—	5,4	—	2,1	—	0,3	5,1	—	—	2,1	—
—	1,4	0,6	0,8	—	—	—	0,6	—	0,8	—	—
—	1,1	2,2	—	0,3	—	0,3	1,9	—	—	0,3	—

1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)	4(0)	4(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)
—	0,9	0,3	0,6	1,5	—	3,3	—	—	—	—	—	—
—	0,9	1,2	2,1	10,2	—	0,9	—	—	—	—	—	—
—	0,3	0,3	1,1	5,3	0,8	2,2	—	—	—	—	0,3	1,1
—	0,5	0,8	3,0	12,9	—	—	—	—	—	—	0,3	0,8

Ritmični inventar NE v J IV 8, J IV 9, T IV 7 in T IV 8 (pozne pesmi)

	1	1	2	1	2	3	1	2	3	4	1
J IV 8	15,9	13,6	24,7	—	19,7	11,5	—	3,9	2,1	4,1	—
J IV 9	10,7	21,7	9,8	1,2	32,3	2,6	—	2,8	12,4	0,6	—
T IV 7	20,3	25,0	15,7	2,9	7,0	16,0	—	1,4	5,8	3,5	—
T IV 8	12,0	39,9	4,9	0,6	14,8	4,3	—	—	19,9	0,3	—

	1	1(0)	1(+) 2(0)	2(+) 1(0)	1(+) 2(0)	2(+) 3(0)	3(+) 1(0)
J IV 8	15,9	13,6	— 15,9	8,8 —	— 9,7	10,0 2,9	8,6 —
J IV 9	10,7	21,7	— 6,6	3,2 1,2	— 17,6	14,7 0,9	1,7 —
T IV 7	20,3	25,0	— 8,4	7,3 2,9	— 2,9	4,1 3,2	12,8 —
T IV 8	12,0	39,9	— 2,6	2,3 0,6	— 8,8	6,0 0,3	4,0 —

danje med jambi in troheji. Med vzorcema poznih pesmi sicer obstaja malenkostna razlika, vendar se z njo ne da izpodbiti podmene, da izbor mere pri Stritarju ne vpliva na ritmični inventar.

Šele ob razčlenitvi vzorcev na trohejske sedmerce in osmerce ter na jamb-ske osmerce in deveterce postane pri zgodnjih, še bolj pa pri poznih pesmih razvidna težnja po specifikaciji posameznih metričnih vzorcev. Stritar namreč uporablja za vsak vzorec poseben ritmični inventar. Iz tega bi lahko sklepali, da svoj pozni stil oblikuje vse bolj v odvisnosti od različnih metrov. Preglednica poznih pesmi razodeva glede na pogostnost pri enozložnih nenaglašanih BE skoraj popolno ujemanje vseh vzorcev.

Razliko med vzorci opazimo šele pri enozložnih nenaglašanih BE; pri dvozložnih BE se še poveča. Pri jabskih besednih enotah kaže razlika med vzorci poleg specifikacije posameznih metričnih vzorcev tudi jasno težnjo ločevanja moških jambov in trohejev nasproti ženskim. To ugotovitev potrjuje krivulja anapestnih BE, čeprav je tu specifikacija med moškim jabskim osmercem in moškim trohejskim sedmercem še bolj izrazita. Razlika znaša namreč 4,6 %.

4.2 Primerjava NE v jambih in trohejih (zgodnje : pozne pesmi). — Preglednice jambov in trohejev zgodnjih in poznih pesmi so odkrile nekaj precej signifikantnih razlik, toda šele ob razčlenitvi jambov in trohejev na trohejske sedmerce, trohejske in jabske osmerce in jabske deveterce. Kot pri besednih uporablja Stritar tudi pri naglasnih enotah za vsak vzorec tipični ritmični inventar, najopaznejše pri poznih pesmih; pri zgodnjih pa je težnja ločevanja ženskih jambov in trohejev od moških, kar se pokaže predvsem pri anapestnih naglasnih enotah z besedno mejo.

Pri poznih pesnitvah so večje signifikantne razlike. Najbolj pogostne so dvozložne NE; med njimi dosegajo trohejske NE brez besedne meje pri vzorcu trohejskega osmerca z 39,9 % najvišjo pogostnost, NE istega tipa pri jabskem osmercu pa le pogostnost 14,4 %.

Zanimiva je visoka pogostnost tri- in večzložnih NE, opazna predvsem pri amfibraških NE, vzorcu jabskega deveterca, štirizložnih NE z naglasom na tretjem zlogu brez besedne meje ter pri vzorcu trohejskega osmerca in jabskega deveterca.

2	3	4	5	6	7	4(0)	4(+)	5(0)	5(+)	6	7
—	1,2	1,5	0,6	1,2	—	—	1,5	—	0,6	1,2	—
—	—	4,7	—	1,2	—	0,9	3,8	—	—	1,2	—
—	0,6	0,3	1,4	—	—	—	0,3	—	1,4	—	—
—	0,8	1,7	—	0,8	—	—	1,7	—	—	0,8	—

1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)	4(0)	4(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)
—	2,7	1,2	0,6	1,5	0,3	3,8	—	—	—	—	0,6	0,6
—	1,4	1,4	2,9	9,5	—	0,6	—	—	—	—	—	—
—	1,4	—	1,4	4,4	0,6	2,9	—	—	—	—	0,3	0,3
—	—	—	3,1	16,8	—	0,3	—	—	—	—	—	0,8

Zato velja, kar je bilo ugotovljeno pri besednih enotah, tudi za naglasne enote v navedenih vzorcih: Stritar v poznih delih vedno bolj oblikuje svoj stil v odvisnosti od različnih metrov.

5 Tipološko načelo v obravnavi.

5.1 Ritmični inventar BE v vezani in nevezani Stritarjevi besedi. — Primerjalna preglednica ritmičnega inventarja vezane proti nevezani besedi kaže le nepomembne razlike med eno- in večzložnimi BE. Šele ob primerjavi različnih vzorcev pridemo do signifikantnih razlik, ki sem jih na podlagi različnih diagramov utemeljil tako:

Relativna pogostnost enozložnih BE je v vseh vzorcih največja.

Tudi pri dvozložnih BE ni signifikantnih razlik. Prevladujejo trohejske BE, največja razlika pa je med proznim in jambskim vzorcem: 5,7 %.

Kar zadeva trozložne BE, je relativna pogostnost povsod enaka — največ je amfibraških, nato daktilskih, najmanj pa anapestnih BE.

Relativna razporeditev med posameznimi vzorci pa je različna: pri dramskem vzorcu so od vseh vzorcev najbolj zastopane daktilske BE, najmanj pa anapestne. To precej visoko razliko med dramskim in ostalimi vzorci je treba gledati z vidika enote sporočanja govornega jezika, ki se največkrat konča tako, da je klavzula ženska. Bolj pesniški so pa tisti pojavi, kjer se stavek ali odstavek končata ali daktilsko ali pa moško. Verjetno je prav to v Stritarjevi dramatik izpostavljeno. Ljudje ne govorijo neknižnega jezika, ampak umetniško izoblikovan knjižni jezik.

Težnja 3-zložnih BE v sonetih (tj. ciklu Slovo in Dunajskih) je ravno obratna: najmanj je daktilskih, največ pa anapestnih BE. To se pokaže predvsem pri ciklu Slovo, kar pomeni, da se Dunajski soneti bolj približujejo značilnostim proze. Pojav je opazil že Isačenko ob primerjavi Prešernovih pesniških in Jenkovih proznih besedil — namreč, da je pesnik v peterostopičnem jambu najmanj vezan in da mu je ta verz za adekvatno izražanje misli najprikladnejši. Peterostopični enajsterec se v slovenščini približuje prozi, ker nima več stalne cezure (brezcezurni verz). Po Isačenkovi (1975) je Prešeren to mero izbral za »povez v verzih«. Podobno bi Dunajske sonete lahko označili kot polemiko ali esej v verzu. Vrhu tega pa je teoretična misel o slovenskem epskem verzu starejša od praktične uresničitve: že Zois je svetoval Vodniku

Preglednica ritmičnega inventarja BE v vezani : nevezani besedi

	1 zl.	2 zl.	3 zl.	4 zl.	5 zl.	6 zl.	—	+	0
Vezana beseda	44,6	37,1	14,8	3,1	0,3	0,03	30,0	14,3	0,2
Nevezana beseda	45,1	33,4	15,9	4,8	0,8	0,05	30,7	14,4	0,8

Ritmični inventar BE, J—T — sonet — proza — drama

	1 zl.	2 zl.	3 zl.	4 zl.	5 zl.	6 zl.	—	+	0
Jambi	45,1	36,0	14,4	3,4	0,4	—	32,3	13,6	0,2
Troheji	46,5	37,9	12,5	2,8	0,3	—	28,5	18,0	0,3
Soneti	41,5	37,4	17,6	3,1	0,3	0,1	30,2	11,3	—
Proza	42,8	31,1	18,9	6,2	0,9	0,1	29,2	13,7	0,4
Drama	47,3	33,6	12,9	3,5	0,7	—	32,2	15,1	1,2

Ritmični inventar BE v prozi in drami

	1 zl.	2 zl.	3 zl.	4 zl.	5 zl.	6 zl.	—	+	0
1 Drama	47,5	35,6	12,5	3,5	0,7	—	32,2	15,1	1,2
2 Esej	41,7	32,7	18,4	6,5	0,7	—	24,3	15,4	9,6
3 Zorin	44,0	29,5	19,4	5,9	1,1	—	32,1	11,9	0,2

Ritmični inventar BE v Dunajskih sonetih in ciklu Slovo

	1 zl.	2 zl.	3 zl.	4 zl.	5 zl.	6 zl.	—	+	0
1 Dunajski soneti	43,5	35,7	17,4	2,8	0,6	—	31	12,5	—
2 Slovo	19,4	39,2	17,7	3,4	—	0,2	29,5	10,1	—

preplet jambskih desetercev, enajstercev in dvanajstercev (Vodnikov spomenik), njegovo zamisel pa je uresničil šele Levičnik v epu Katoliška cerkev (Koblar, Časopis za zgod. in narodopisje 1940—1944). Da pa je, kot pravi Isačenko dalje, peterostopični jamb mera, ki jo uveljavlja tudi naravni govor (na primer v drami, to pa predvsem pri Slovencih), iz ritmičnega inventarja dramskega besedila v naši preglednici ni razvidno. Mogoče vplivajo na to enote višjega reda (strofika, koherentnost pesemske kompozicije), ki so v liriki in epiki namerne. Dramski dialog pa tako sklenjenost trga.

Pri štiri- in večzložnih besednih enotah pa jasno prevladuje pogostnost pri nevezani besedi, kar je povzročeno že z metrično zgradbo pesemskih vzorcev.

5.2 Inventar NE v vezani in nevezani Stritarjevi besedi. — Med inventarjem NE v pesniških besedilih in ritmičnim inventarjem proznih besedil je le nebistvena razlika. Relativna pogostnost NE je v obeh vzorcih skoraj enaka, tj. v obeh je največ dvozložnih NE, tem pa sledijo tro-, štiri- in petzložne.

Če primerjamo naše podatke s podatki Pretnarjeve analize, opazimo razmeroma močno sovpadanje pesniških besedil na eni in proznih besedil slovanske književnoustvarjalne umetnosti druge polovice 19. stol. na drugi strani.

1	2	1	2	3	1	2	3	4	5	6
26,9	10,0	1,6	12,2	1,0	0,03	1,3	2,0	0,2	0,5	0,03
24,4	8,2	4,7	10,5	0,7	0,4	2,4	2,0	0,2	0,8	—

1	2	1	2	3	1	2	3	4	5	6
24,0	11,8	1,6	11,8	1,0	—	1,3	2,0	0,1	0,4	—
28,5	9,1	1,7	9,5	1,3	—	0,7	1,9	0,2	0,3	—
28,5	9,2	1,5	15,3	0,8	0,1	0,6	2,2	0,2	0,3	0,1
22,8	7,9	4,7	13,3	0,9	0,5	2,7	2,8	0,2	0,9	—
26,0	8,4	4,7	7,7	0,5	0,2	2,1	1,1	0,1	0,7	—

1	2	1	2	3	1	2	3	4	5	6
2,6	8,4	4,2	7,7	0,5	0,2	2,1	1,1	0,1	0,7	—
23,5	8,6	3,3	11,9	1,2	9,5	3,1	2,6	0,3	0,7	—
22,2	7,1	4,1	17,7	0,6	0,5	2,4	2,9	0,1	1,1	—

1	2	1	2	3	1	2	3	4	5	6
28,4	7,3	2,2	14,1	1,2	0,2	0,6	1,8	0,2	0,6	—
28,2	11,1	0,8	16,5	0,4	—	0,6	2,6	0,2	—	0,2

Signifikantnih razlik razen pri enozložnih NE v naši preglednici, kot omenjeno, ni. Kakor že pri enozložnih BE si je treba razliko razlagati tako, da verjetno atonira Pretnar več naglasnih enot, kot jih atoniram jaz. Kot je pričakovati, so razlike tudi med ritmičnim inventarjem vezane in nevezane besede, ki pa se nujno pojavljajo zato, ker je pesniški jezik dovršen in so možnosti uporabe večzložnih besed (npr. zaradi metrike) manjše kot pri proznem besedilu:

	1-zl.	2-zl.	3-zl.	4-zl.	5-zl.
Proza 19. stol.					
po Pretnarju	3,5	35,9	31,6	17,3	7,3
Proza — Stritar	15,1	34,4	29,4	14,1	6,0
Poezija 19. stol.					
po Pretnarju	6,8	38,2	30,8	17,5	4,8
Poezija — Stritar	14,4	39,1	29,3	13,6	3,8

Precej drugačno shemo pa dobimo, če razčlenimo NE na nadaljnje podtippe, in sicer na NE z besedno mejo in NE brez nje znotraj enote same. V tem pri-

Preglednica ritmičnega inventarja NE v vezani : nevezani besedi

	1	1	2	1	2	3	1	2	3	4
Vezana	14,4	24,7	14,4	1,4	21,7	6,2	—	1,6	10,0	2,0
Nevezana	15,1	22,3	12,1	4,0	20,8	4,6	0,5	4,5	7,4	1,7
	1	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)
	14,4	24,6	0,1	9,7	4,7	1,4	—	10,8	10,9	1,3
	15,1	22,2	0,1	8,0	4,1	4,0	—	11,0	9,8	0,7

Ritmični inventar NE J — T — sonet — proza — drama

	1	1	2	1	2	3	1	2	3	4
Jambi	13,6	19,5	16,8	0,6	25,3	7,1	—	2,6	7,3	2,3
Troheji	17,8	31,8	11,8	1,8	10,8	8,9	—	0,9	12,1	1,8
Soneti	11,7	22,7	14,5	1,7	28,9	2,7	—	1,4	10,5	1,8
Proza	14,0	20,9	11,7	4,1	23,1	4,2	0,7	4,9	7,8	1,0
Drama	16,1	33,6	12,5	3,9	18,3	4,8	0,3	4,0	1,5	2,3
	1	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)
Jambi	13,6	19,5	—	11,5	5,3	0,6	—	12,4	12,9	1,6
Troheji	17,8	31,8	—	7,0	4,8	1,8	—	6,1	4,7	1,4
Soneti	11,7	22,5	0,2	10,5	4,0	1,7	—	13,8	15,1	1,0
Proza	14,0	20,8	0,1	7,4	4,3	4,1	—	14,1	9,0	0,9
Drama	16,1	23,6	—	8,6	3,9	3,9	—	7,8	10,5	0,4

Ritmični inventar v prozi in drami

	1	1	2	1	2	3	1	2	3	4
Esej	15,0	20,8	13,4	4,7	21,9	4,1	0,7	4,9	6,0	1,1
Zorin	12,9	20,8	9,9	3,4	23,2	4,2	0,7	4,9	9,4	0,7
Drama	16,1	23,6	12,5	3,9	18,8	4,8	0,3	4,0	1,5	2,3
	1	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)
Esej	25,0	20,8	—	8,6	4,8	4,7	—	13,5	9,4	1,4
Zorin	12,9	20,7	0,2	6,2	3,7	3,4	—	10,6	8,6	0,4
Drama	16,1	27,6	—	8,6	3,9	3,9	—	7,8	10,5	0,4

Ritmični inventar NE v Dunajskih sonetih in ciklu Slovo

	1	1	2	1	2	3	1	2	3	4
Dunajski	11,5	23,3	13,0	3,1	27,9	3,7	—	1,5	8,2	1,2
Slovo	10,8	24,9	15,9	0,3	29,9	1,7	—	1,2	12,8	2,3
	1	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)
Dunajski	18,5	23,0	0,3	7,9	5,1	3,1	—	13,1	14,4	1,4
Slovo	10,6	21,9	—	13,1	2,8	0,3	—	14,5	15,4	0,6

1	2	3	4	5	6	7	4(0)	4(+)	5(0)	5(+)	6	7
—	0,1	0,6	2,7	0,4	0,6	0,1	0,2	2,5	—	0,4	0,6	0,1
0,2	0,3	1,7	2,9	0,9	1,7	0,4	0,4	2,5	—	0,9	1,7	0,4

3(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)	4(0)	4(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)
4,9	—	—	0,9	0,7	2,1	7,9	0,3	1,7	—	—	—	0,1	0,2	0,4
3,9	0,5	—	2,4	2,1	2,0	5,4	0,2	1,5	0,2	—	0,3	—	0,3	1,4

1	2	3	4	5	6	7	4(0)	4(+)	5(0)	5(+)	6	7
—	—	0,4	3,9	0,5	0,9	—	0,4	3,5	—	0,5	0,9	—
—	—	1,1	1,2	0,6	0,3	—	0,1	1,1	—	0,6	0,3	—
—	0,2	0,5	3,0	—	0,7	0,2	—	3,0	—	—	0,7	0,2
0,4	0,1	1,6	3,3	1,1	1,5	0,4	0,5	2,8	—	1,1	1,5	0,4
—	0,4	1,8	2,4	0,6	1,8	0,3	0,3	2,1	—	0,6	1,8	0,3

3(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)	4(0)	4(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)
5,5	—	—	1,5	1,1	1,6	5,7	0,1	2,2	—	—	—	—	0,2	0,2
7,5	—	—	0,6	0,3	2,2	9,9	0,4	1,4	—	—	—	—	0,3	0,8
1,7	—	—	0,6	0,8	2,4	8,1	0,3	1,5	—	—	—	0,2	0,2	0,3
3,3	0,7	—	3,1	1,8	3,0	4,8	0,1	0,9	0,4	—	0,1	—	0,4	1,2
4,4	0,3	—	1,6	2,4	0,9	6,0	6,2	2,1	—	—	0,4	—	0,2	1,6

1	2	3	4	5	6	7	4(0)	4(+)	5(0)	5(+)	6	7
0,3	—	1,9	2,1	1,0	0,8	0,3	0,6	1,5	—	1,0	0,8	0,3
0,4	0,2	1,1	4,3	1,2	2,1	0,4	0,3	4,0	—	1,2	2,1	0,4
—	0,4	1,8	2,4	0,6	1,8	0,3	0,3	2,1	—	0,6	2,8	0,3

3(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)	4(0)	4(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)
2,7	0,7	—	3,1	1,8	2,7	3,3	0,1	1,0	0,3	—	—	—	0,3	1,6
3,8	0,7	—	3,1	1,8	3,2	6,2	—	0,7	0,4	—	0,2	—	0,4	0,7
0,4	0,3	—	1,6	2,4	0,9	6,0	0,2	2,1	—	—	0,4	—	0,2	1,6

1	2	3	4	5	6	7	4(0)	4(+)	5(0)	5(+)	6	7
—	0,3	0,3	3,7	—	1,1	0,3	—	3,7	—	—	1,1	0,3
—	—	0,6	2,3	—	0,3	—	—	2,3	—	—	0,3	—

3(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)	4(0)	4(+)	1(0)	1(+)	2(0)	2(+)	3(0)	3(+)
2,3	—	—	0,9	0,6	1,4	6,8	0,3	0,9	—	—	—	0,3	0,3	—
1,1	—	—	0,3	0,9	3,4	9,4	0,3	2,0	—	—	—	—	—	0,6

meru imamo v proznem kot tudi v vezanem besedilu največ trohejskih NE brez besedne meje, tem sledijo enozložne NE, daktilske NE z besedno mejo in brez nje, jambске NE z besedno mejo ter štirizložne NE z naglasom na tretjem zlogu in z besedno mejo.

Že pri 3-zložnih NE opazimo pogostnost takih NE, ki imajo besedno mejo, kar prihaja pri štiri- in petzložnih NE vedno bolj do veljave.

Skratka, kar velja za BE, velja tudi za NE: šele ob primerjavi posameznih vzorcev se ugotovijo signifikantne razlike. Razvidne so iz dodanih diagramov v tej obliki: pri trohejskih NE brez besedne meje opazamo jasno odstopanje trohejskega vzorca z izredno visoko pogostnostjo (31,8 %). Naslednja signifikantna točka so 3-zložne NE; medtem ko kažeta vzorca proze in drame pri daktilskih NE brez besedne meje naraščajočo pogostnost, pogostnost ostalih vzorcev vezane besede pada. Povsem drugače je pri amfibraških NE. Vzorca proznega in trohejskega besedila dosežeta že pri amfibraških NE brez besedne meje svoj višek, medtem ko je pogostnost dramskega, štiristopičnega jambskega in sonetnega vzorca najvišja šele pri amfibraških NE z besedno mejo (preprosta segmentacija osemzložnega troheja proti zapleteni segmentaciji osemzložnega jamba).

5.3 Ob koncu tega splošnega pregleda se ustavimo še ob primerjavi Dunajskih sonetov in cikla Slovo. — Med tema sonetnima vzorcema je edina signifikantna razlika pri jambskih in daktilskih NE. V Slovesu je pogostnost jambskih NE brez besedne meje 13,1 %, v Dunajskih sonetih le 7,9 %. Ta razlika se pri daktilskih NE spremeni toliko, da znaša odstotek NE v Dunajskih sonetih 3,1 %, v Slovesu pa le 0,3 %.

S tem se grafikon Dunajskih sonetov pri jambskih in daktilskih NE bolj približuje grafikonu proze in drame kot grafikonu cikla Slovo, vendar se da opaziti pri štirizložnih NE z naglasom na tretjem zlogu in z besedno mejo pri obeh sonetnih besedilih višjo pogostnost kot pri vzorcih proze in drame. Podoben pojav zasledimo pri petzložnih NE z naglasom na četrtem zlogu in z besedno mejo. To nam dokazuje težnjo obeh sonetnih del, še posebno pa Dunajskih sonetov, k prozni zgradbi, kakršno smo ugotovili že pri ritmičnem slovarju BE, čeprav cikla uresničujeta različen tip slovenskega jezika. Slovo je ljubezenski cikel, zgledovan po Prešernovem sonetnem verzju. Tudi metrično je bolj enoten, kajti jambskega enajsterca nikdar ne razteguje za en zlog. Poleg tega se ujema stavek ali del stavka tudi skladenjsko z verzno mejo. V Dunajskih sonetih, ki so polemika o nazoru, (ne samo umetniškem, ampak tudi narodnostnem), pa srečujemo dialoge, prave ali izmišljene, in verz se večkrat zdrobi v več stavkov; zato je tudi ritmična struktura drugačna in opazne so razlike v ritmičnem inventarju, čeprav je oblika ista. Verz se podaljša za en razlog, s tem pa nastaja problem moške ali daktilske klavzule, ki jo ureja rima.

6 Kritično načelo v obravnavi. — Primerjava Isačenkovi (1975), Pretnarjev (1975) in mojih statističnih podatkov o Stritarju.

6.1 Isačenkova statistika na gradivu Jenkovega in časopisnega proznega besedila na eni ter pesniškega besedila Prešerna in Župančiča na drugi strani se more primerjati le s pridržkom, ker Isačenko očitno (gl. § 3.1) šteje naslonke k besedni enoti, saj pri enozložnih BE navaja le naglašene. Ker Isačenko ne navaja statističnih podatkov za enozložne nenaglašene BE, se pomanjkljivost pri pogostnosti BE izenači. Isačenko je prišel namreč zaradi omenjenega načina

analiziranja do precej višje pogostnosti uporabe amfibraških ter štiri- in večzložnih BE kot jaz pri Stritarju oz. Pretnar v svoji Primerjalni slovanski metriki.

Zato sklepam, da bi mogla biti pri omenjenih petzložnih BE navedena namesto 0,06 %-ne bolj primerna 0,6 %, pri večzložnih BE pa namesto 84 %-ne 0,84 %-na pogostnost. Na ta način bi se z 99,44 % najbolj približali 100 %-ni pogostnosti celotnega Župančičevega besedila.

Poleg tega je treba omeniti, da sem prišel do primerjalnega gradiva pri Isačenkku tako, da sem izračunal povprečje obeh proznih besedil, prav tako pa tudi verzni. Verjetno pa so v statistiki Župančičevega besedila tri tiskovne napake, kajti dvomljiva je pri petzložnih besednih enotah z naglasom na 1. in 5. zlogu uporaba dveh decimalk, še bolj neverjeten pa se zdi odstotek večzložnih besed (84 %).

6.2 Primerjalne podatke iz Pretnarjeve analize pa sem uporabil tako, da sem izračunal povprečje proznih in verzni vzorcev (prvi sestoji iz proze in continuo ter osemzložnih in enajstzložnih segmentov, drugi iz trohejskih in jamskih osmercev ter iz jamskih enajstercev).

Pretnarjeva statistika se najbolj približa mojim statističnim podatkom v Stritarjevem ritmičnem inventarju. Razlike so pri enozložnih naglasnih enotah kjer navaja Pretnar znatno manj enozložnih naglašanih in znatno več enozložnih nenaglašanih BE kakor jaz pri Stritarjevi interpretaciji. Pretnar najbrž atonira več BE kakor jaz.

6.3 Primerjalna preglednica:

Besedne enote	Verz			Proza		
	Stritar	po Isač.	po Pret.	Stritar	po Isač.	po Pret.
1-zl. nenagl.	30,0		36,0	30,7		37,6
1-zl. nagl.	14,3	15,3	7,0	14,4	11,5	4,1
trohejske	26,9	25,1	28,4	24,4	23,9	25,3
jamske	10,0	10,6	9,2	8,2	8,2	9,3
daktilske	1,6	5,3	2,4	4,7	9,0	4,3
amfibraške	12,2	25,5	12,3	10,5	20,8	12,1
anapestne	1,0	2,5	1,1	0,7	3,3	0,7
4-zložne	3,5	10,8	3,3	5,0	14,0	5,7
5-zložne	0,3	6,4		0,8	9,6	

6.3.1 Kar zadeva enozložne BE, v preglednici, bodisi nenaglašene ali naglašene, je primerjava mojih podatkov z Isačenkko in Pretnarjem zaradi že omenjenih razlogov le malo pomembna. Opozoriti pa je treba, da se visoka pogostnost enozložnih BE pri Stritarju ujema s Pretnarjevo ugotovitvijo, da so v splošnem ritmičnem slovarju slovenskega jezika enozložne BE bolj pogoste kot dvo- in večzložne.

6.3.2 Stritarjeva količinska uporaba trohejskih in jamskih dvozložnih BE se v glavnem sklada s pogostnostjo istega tipa v Isačenkovi in Pretnarjevi analizi. Odstotkovna razlika znaša pri vezani besedi največ 3,3, pri prozi pa komaj 1,4 %.

6.3.3 Večja in očitnejša pa je razlika pri trozložnih NE. Medtem ko imajo znotraj Stritarjevega ritmičnega inventarja amfibraške BE najvišjo pogostnost med trozložnimi NE, je v primerjalni preglednici pri Stritarju najnižji odsto-

tek, čeprav je razlika v primerjavi s Pretnarjem ravno tako minimalna kot pri dvozložnih BE. Večja razlika je v razmerju do Isačenkovihi podatkov, kjer je odstotek dvakrat tolikšen. Ta razlika je posledica prištevanja naslonk k BE.

7 Sklepi: 1. Stritar ostaja v mejah verznege oblikovanja, ki ga je teoretično uzakonilo razsvetljenjstvo s Kumerdejevo metriko, pesniško pa izoblikovala romantika, predvsem s Prešernovo poezijo. — 2. Novote Stritarjevega verznege oblikovanja so bolj kompozicijske in zvrstne kot striktno metrične: med njimi se zdi najpomembnejši za zlog podaljšani izglas v sonetnem verzu. 3. Zvrstna transpozicija štirinaglasnege tonskege verza (naglasnege četverca) je povezana s svobodnejšim vzglasom, kar Stritarjev verz približuje Jarnikovemu in oddaljuje od Prešernovega. — 4. Konzervativnost Stritarjevega verza je treba razumeti v okviru izbranih verznihi izrazili. Novo z ozirom na Prešerna je samo to, da je jambski enajsterec (v kombinaciji z jambskim desetercem) pri Stritarju tudi dramski verz.

Navedenke

Isačenko, A. V., 1975: Slovenski verz, Ljubljana. [Ponatis izdaje iz 1939.]

Omersa, Nikolaj, 1925: Stihoslovje, Celje.

Pretnar, Tone, 1974/75: Klavzula in asonanca Strniševih pesniških besedil. JIS XX/8, 278—286, Ljubljana. — 1975: Primerjalna slovanska metrika: Ritmični slovar. SR XXIII/2, 225—256, Ljubljana. — 1978: Metrika prevoda. SR XXVI/1, 3—18, Ljubljana.

Prunč, Erik, 1977: Pesniške in jezikovne strukture pri Urbanu Jarniku. Letno poročilo Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu, Celovec.

ZUSAMMENFASSUNG

In den verschiedensten Biographien, die über Josip Stritar erschienen sind, kann keine tiefgründige Sprachanalyse seiner literarischen Werke ausgemacht werden. Für diese Unvollständigkeit kann allerdings nur schwer eine Begründung gefunden werden, da doch die Quellen für ein derartiges Studium jedermann zugänglich sind.

Es würde allerdings den Rahmen dieser Studie um ein Vielfaches überschreiten, wenn Stritars gesamte literarische Hinterlassenschaft in die Analyse einbezogen worden wäre; daher die Beschränkung auf repräsentative Muster von 500 bzw. 1000 Worteinheiten verschiedenster Texttypen, um die Konstanten bzw. Tendenzen in Stritars Vers begründen zu können. Je 1000 Worteinheiten wurden aus Roman-, Essay- und Dramentexten ausgesondert, je 500 Worteinheiten aus »Dunajski soneti«, dem Sonettenzyklus »Slovo«, dem achtsilbigen Jambus (J IV 8), dem neunsilbigen Jambus (J IV 9), dem siebensilbigen Trochäus (T IV 7) sowie dem achtsilbigen Trochäus (T IV 8) aus Stritars Früh- bzw. Spätwerk. Insgesamt wurden 8000 Worteinheiten analysiert.

Mit der Analyse des Prosa- sowie Dramentextes sollte der Charakter der Transformation in Stritars Poesie erkundet werden. Die Frage nach konstatierbaren Unterschieden zwischen frühen und späten poetischen Werken sollte beantwortet werden, indem die Muster J IV 8, J IV 9, T IV 7 und T IV 8 in zwei Teile gegliedert wurden — in frühe und späte Gedichte.

Der Studie liegen drei verschiedene Prinzipien zugrunde: ein chronologisches Prinzip, ein typologisches Prinzip sowie ein kritisches Prinzip. Im Rahmen dieser Prinzipien ergeben sich folgende Schlußfolgerungen:

1. Stritar verbleibt in den Grenzen jener Versformung, die in theoretischer Hinsicht durch die Aufklärung mit Kumerdejs Metrik gefestigt und dichterisch von der Romantik, vor allem durch die Poesie von F. Prešeren, ausgeformt wurde.

2. Stritars Innovationen sind eher kompositorischer und formbezogener als metrischer Natur. Sie behandeln vor allem den um eine Silbe verlängerten Versauslaut.

3. Die formbezogene Transposition des vierhebigen tonischen Verses steht in Verbindung mit freier Anfangsbetonung und steht Jarniks Versdichtung näher als der von F. Prešeren.

4. Den Konservativismus dieses Verses muß man in Zusammenhang mit jenen Versformen, die ausgesucht wurden, verstehen. Als Novität im Vergleich mit Prešeren ist jedoch der fünf Fußige jambische Vers zu betrachten, der auch zum Dramenvers wurde.

AVTOR JEM

Prispevki za Slavistično revijo naj bodo pisani v slovenščini (izjemoma tudi v drugih slovanskih jezikih ali v angleščini, nemščini, francoščini, italijanščini).

Rokopisi, poslani uredništvu v objavo, naj bodo tipkani s širokim razmikom (30 vrstic po 62 črk na eno stran) in samo na eni strani trdega lista belega papirja. Vsak list naj ima na levi strani 3 cm širok prazen rob. Vse pripombe pod črto naj bodo na posebnem listu. Ležeči tisk se zaznamuje z eno črto, polkrepki z dvema, razprti s črtasto črto; navadna + črtasta črta pomeni ležeče razprto. Citati naj bodo zaznamovani z >...<, prevodi, pomeni itd. pa z '...':

V sestavkih, pisanih z latinico, naj se lastna imena (osebna, zemljepisna, predmetna itd.), citati, naslovi in primeri iz jezikov s cirilsko pisavo prečrkujejo po naslednjih načelih:

Ukrajinski	г h	Ruski	х x
Makedonski	ѓ ġ	Srbohrvatski	х h
Srbohrvatski	ђ d	Srbohrvatski	џ dž
Ruski	е e	Ruski	щ šč
Ruski	ѣ ě	Bolgarski	щ št
Ukrajinski	є je	Ruski	’ ’
Ukrajinski	и y	Bolgarski	ѡ ă
Ukrajinski	і i	Ruski	ѣ y
Ukrajinski	ї ji	Ruski	ѡ ”
Ruski	й j	Ruski	ѣ ě
Makedonski	ќ k	Ruski	э è
Srbohrvatski	љ lj	Ruski	ю ju
Srbohrvatski	њ nj	Ruski	я ja
Srbohrvatski	ћ ċ		

Rokopis razprave naj ne presega 25 avtorskih strani, kritike 12, poročila 2—4. Jezikovno in tehnično nedognanih rokopisov uredništvo ne sprejema.

Razpravi naj bo priložen povzetek v tujem jeziku (največ 2 avtorski strani) in posebno besedilo (v dvojniku) za sinopsis. To besedilo naj obsega do 9 tipkanih vrstic informira pa naj o rezultatih razprave, ne o metodi in/ali tematiki.

Avtorji ob prvi objavi v SRL pošljejo odgovornemu uredniku svoj točni naslov (navesti je treba tudi občino) in številko žiroračuna (vse tudi ob morebitnih spremembah). Če jim žiroračuna ni treba odpirati/imeti, pošljejo uredništvu ustrezno izjavo. Neugodno za avtorja pomeni, če mora za izplačilo honorarja odpreti poseben žiroračun v Ljubljani (ustrezne informacije daje in prejema Založba Obzorja, ne uredništvo).

Ce prispevki tem določilom ne ustrezajo, jih uredništvo ne sprejema oz. njihovi avtorjem ne izplačuje honorarja.

Korekture je treba vrniti v 3 dneh.

Prispevke za Slavistično revijo pošiljajte glavnima urednikoma za jezikoslovje oz. literarne vede (Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana). Roki za posamezne številke časopisa so: 1. december, 1. februar, 1. maj in 1. avgust.

V OCENO SMO PREJELI

V. mezinárodní sjezd slavistů, Sofija (17.—23. 9. 1963): Bibliografie. I—II. (Sestavila dr. Eva Velinská.) Praga: Státní knihovna ČSR — Slovanská knihovna, 1985. I: str. 1—211, II: str. 213—467.

Janez Gradišnik, *Za lepo domačo besedo: Priročnik sodobne slovenščine.* (Slovenski dom, 10.) Maribor: Založba Obzorja Maribor, 1985. 215 str.

Acta Jutlandica & Det loerde Selskab.i Århus: Katalog og lagerliste/Catalogue and Stock List. Århus: Århus Universitetforlag, november 1985. 8 str.

Scando-Slavica, Tomus 31. København: Munksgaard, 1985. 215 str.